

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Humanities
Institute of Georgian History

ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი

IV ნაწილი

CATALOGUE OF GEORGIAN NUMISMATICS

Part Four

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი

ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი

IV ნაწილი

ოსმალები, ირანელები და რუსები.
სამონეტო საქმე და სამონეტო მიმოქცევა
XVII საუკუნის-XIX საუკუნის 30-იანი წლების საქართველოში

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Humanities
Institute of Georgian History

Catalogue of Georgian Numismatics

Part Four

Ottomans, Iranians and Russians.
Coin Issues and Monetary Circulation in Georgia
from the 17th Century to 1830s

გამომცემლობა „მერიდიანი“

Meridian Publishers

თბილისი

Tbilisi

2015

2015 წელს დასრულდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტი – „ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი“ (იხ. <http://geonumismatics.tsu.ge>). აქ გთავაზობთ კატალოგის მეოთხე ნაწილის ბეჭდურ ვერსიას.

“Online English-Georgian Catalogue of Georgian Numismatics” is project funded by Shota Rustaveli National Science Foundation. Now it is finished (v. <http://geonumismatics.tsu.ge>). Fourth part of the catalogue is offered here as printed version.

ავტორები

თედო დუნდუა

გიორგი დუნდუა

Authors

Tedo Dundua

Giorgi Dundua

შემდგენლები

ალექსანდრე ბოშიშვილი

აპოლონ თაბუაშვილი

ლერი თავაძე

ნათია ფიფია

აკაკი ჩიქობავა

ემილ ავდალიანი

Compiled by

Alexander Boshishvili

Apolon Tabuashvili

Leri Tavadze

Natia Phiphia

Akaki Chikobava

Emil Avdaliani

დამხმარე პერსონალი

მარიამ ქარდავა

გიორგი ჯავრიშვილი

Auxiliary Staff

Mariam Kardava

Giorgi Javrishvili

© ავტორები – თედო დუნდუა, გიორგი დუნდუა, 2015

© შედგენა – ალექსანდრე ბოშიშვილი, აპოლონ თაბუაშვილი, ლერი თავაძე, ნათია ფიფია, აკაკი ჩიქობავა, ემილ ავდალიანი, 2015

© Authors – Tedo Dundua, Giorgi Dundua, 2015

© Compiled by – Alexander Boshishvili, Apolon Tabuashvili, Leri Tavadze, Natia Phiphia, Akaki Chikobava, Emil Avdaliani, 2015

ISBN 978-9941-25-160-3

უკ (UDC) 336.746+737](479.22)(09)

დავით კაპანაძე
David Kapanadze

1898-1971

სარჩევი

XVII-XVIII საუკუნეების საოკუპაციო მონეტები.....	8
ირანული საოკუპაციო მონეტები.....	8
ოსმალური საოკუპაციო მონეტები.....	13
სამეცნიერო კომენტარი.....	16
 ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში.....	23
ვახტანგ VI-ის სპილენძის მონეტები სამანძიანი ხომალდის გამოსახულებით.....	23
სიმონის სპილენძის მონეტები ფრთოსანი ურჩხულის გამოსახულებით.....	24
ბაქარის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით.....	25
თეიმურაზ II-ის სპილენძის მონეტები ლომის გამოსახულებით.....	28
თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები შევარდენის გამოსახულებით.....	29
ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბით.....	30
ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები თევზის გამოსახულებით.....	32
ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ორთავიანი არწივის გამოსახულებით.....	33
ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით.....	35
ერეკლე II-ის ოქროს მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით.....	36
გიორგი XII-ის სპილენძის მონეტები თევზის გამოსახულებით.....	37
დავით ბატონიშვილის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით.....	38
სირმა-ვერცხლი.....	39
სამეცნიერო კომენტარი.....	43
ბიბლიოგრაფია.....	53
საქართველოში აღმოჩენილი XVII-XVIII საუკუნეების უცხოური მონეტების განძები.....	55
 1804-1834 წლებში თბილისში მოჭრილი რუსულ-ქართული მონეტები.....	72
1804-1834 წლებში თბილისში მოჭრილი რუსულ-ქართული მონეტები	
გვირგვინის გამოსახულებით.....	72
სამეცნიერო კომენტარი.....	75
ბიბლიოგრაფია.....	77

Contents

17 th -18 th cc. occupation coins	78
Iranian occupation coins	78
Ottoman occupation coins	83
Scholarly commentary	85
 Coins of the Georgian kings in the 18 th c.	91
Copper coins of Vakhtang VI with the effigy of threemasted ship	91
Copper coins of Simon with the effigy of dragon	92
Copper coins of Bakar with the effigy of peacock	93
Copper coins of Teimuraz II with the effigy of lion	96
Copper coins of Teimuraz II and Erekle II with the effigy of falcon	96
Copper coins of Erekle II with the effigy of Bagrationi coat of arms	98
Copper coins of Erekle II with the effigy of fish.	100
Copper coins of Erekle II with the effigy of double-headed eagle.	101
Copper coins of Erekle II with the effigy of eagle.	103
Gold coins of Erekle II with the effigy of eagle.	104
Copper coins of Giorgi XII with the effigy of fish	105
Copper coins of prince David with the effigy of peacock.	106
Sirma vertskhli.	107
Scholarly commentary	110
Bibliography	117
Hoards of the 17 th -18 th cc. foreign coins found in Georgia.	119
 Russo-Georgian coins struck at Tbilisi in 1804-1834.	132
Russo-Georgian coins struck at Tbilisi in 1804-1834 with the effigy of crown.	132
Scholarly commentary	135
Bibliography	137

ჯგუფი	XVII-XVIII საუკუნეების საოკუპაციო მონეტები
ტიპი	ქვეჯგუფი: ირანული საოკუპაციო მონეტები
აღწერა, ფოტო	ვერცხლი. აბაზი – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 7,5 გრ.; 1717/18-1765/1766 წლებისათვის დაახლ. 5 გრ. კლების ტენდენციით. d=17-25 მმ. ორი შაური (მაჰმუდი, იგივე უზალთუნი) – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 3,7 გრ.; 1717/18-1765/1766 წლებისათვის დაახლ. 2,6 გრ. d=19 მმ. შაური (შაჰი) – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 1,7 გრ.-1,8 გრ.; 1717/18-1765/1766 წლებისათვის დაახლ. 1,2 გრ. d=13-16/19 მმ. ბისტი – წონა 1715 წლისათვის 0,68 გრ, 1717/1718 წლებისათვის 0,41 გრ. d=9 მმ. მარჩილი (თორმეტი შაური ანუ 3 აბაზი) – წონა 1748/1749 წლისათვის 13,83 გრ. d=26 მმ. ნახევარი მარჩილი (ექვსი შაური ანუ 1,5 აბაზი) – წონა 1735 წლისათვის დაახლ. 7,08 გრ. d=24 მმ. ფანჯშაჰი (ხუთი შაური) – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 8, 5 გრ. d=18/25-31/32 მმ. ნადირი – წონა 1739 წლისათვის 11,56 გრ. d=23/24 მმ. ნახევარი ნადირი – 1737/1738 წლებისათვის 6,88 გრ. d=17-19 მმ. ვერცხლის მონეტების ძირითადი მონახაზი თითქმის იდენტურია. შუბლი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი, შიიტური რწმენის ფორმულა – არ არს ღვთაება, გარდა ალლაჰისა, მუჰამმადი მოციქულია ალლაჰისა, ალი თანაგამზრახია ალლაჰისა. ზურგი: ოთხსტრიქონიანი სპარსული ზედწერილი – სიწმინდის ხელმწიფის მონა აბასი, იქედა თბილისს. მონეტების ლეგენდებში მოხსენიებულ „სიწმინდის ხელმწიფისა“ და „შაჰის“ ქვეშ იგულისხმება იმამი ალი. აბას I-ის სახელს ეტაპობრივად ენაცვლება შემდეგი შაჰების სახელები: სეფი I (1629-1642 წწ.), აბას II (1642-1667 წწ.), სულეიმანი (1667-1694 წწ.), ჰუსეინი (1694–1722 წწ.), აბას III (1731-1736 წწ.) სეფიანთა საგვარეულოდან; ნადირ-შაჰი (1736-1747 წწ.), იბრაჰიმ-შაჰი (1748 წ.) და შაჰ-როჰი (1748-1796 წწ.) ავშარიანთა საგვარეულოდან; ქერიმ-ხან ზენდი (1750-1779 წწ.). თითქმის ყველგან მოცემულია თარიღი ჰიჯრით.

შუბლი: სპარსული ზედწერილი – მსოფლიოს სულტანთა სულტანი, შაჰან-შაჰი ნადირი, საჰეზერანი.

ზურგი: სპარსული ზედწერილი – იქედა თბილისს და სხვადასხვა თარიღი ჰიჯრით.

სპილენძი.

ნახევარი ბისტი – წონა დაახლ. 8,5 გრ. d≈22-28 მმ.

ფული – წონა დაახლ. 4,5 გრ. d≈26 მმ.

ნახევარი ფული – წონა დაახლ. 2,93 გრ. d≈21 მმ.

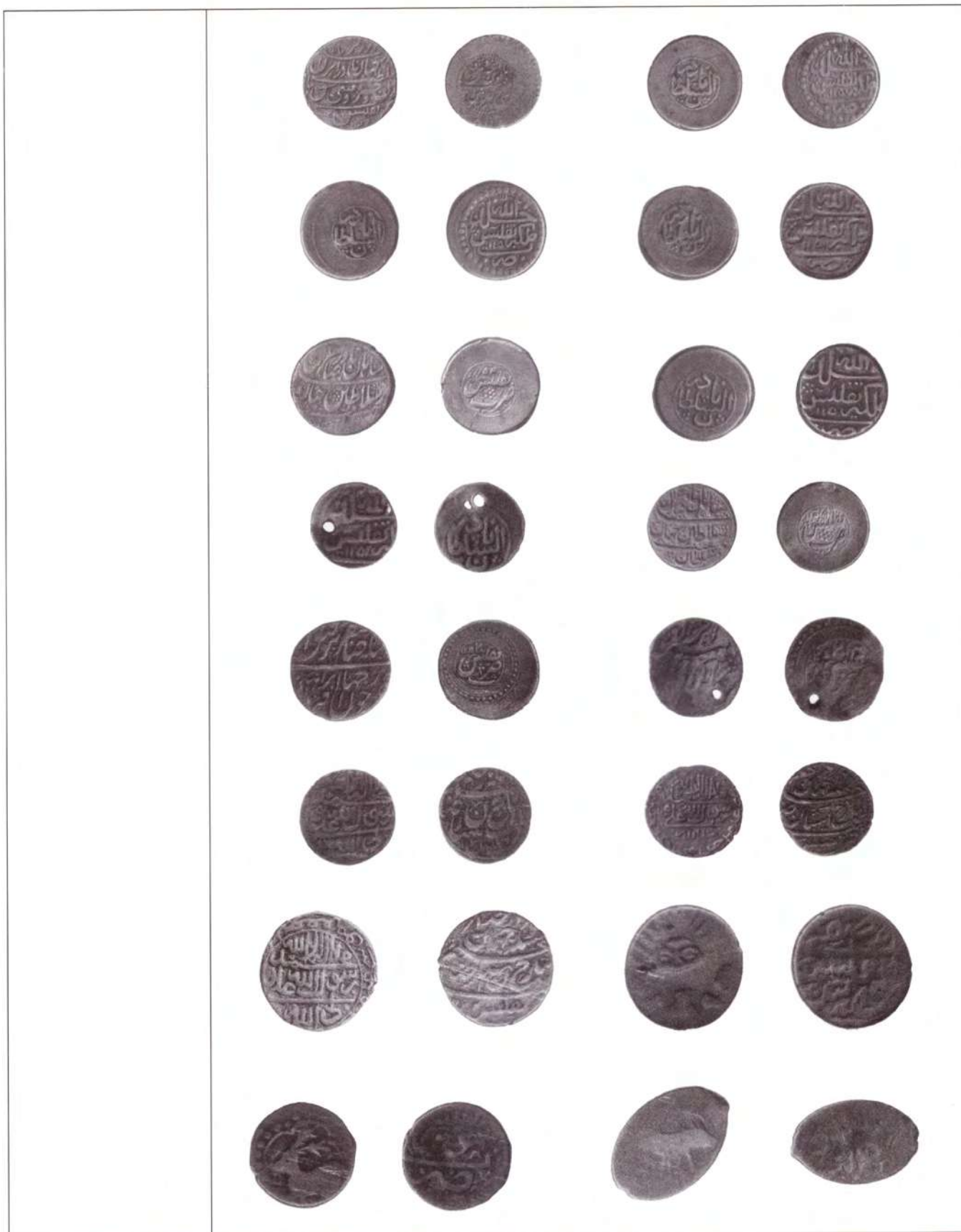
სპილენძი. ზოგადი ქრონოლოგია – 1605/1606 წწ.-XVIII საუკუნის დასაწყისი; 1735/1736 წწ.

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული ლომი, რომლის ზურგს უკან ამომავალი მზეა გამოსახული (ალტერნატიული ვარიანტებია – ირემი, ხარი, ცხენი, ფარშევანგი, მარტორქა და აშ.)

ზურგი: სპარსული ზედწერილი – იქედა ფულუსი თბილისს, ზოგჯერ თარიღი ჰიჯრით.

	
ზარაფხანა	თბილისი, ზაგემი.
ნომინალი	ვერცხლი. აბაზი, ორი შაური (მაჰმუდი, იგივე უზალთუნი), შაური (შაჰი), ბისტი, მარჩილი (თორმეტი შაური ანუ 3 აბაზი), ნახევარი მარჩილი (ექვსი შაური ანუ 1,5 აბაზი), ფანჯშაჰი (ხუთი შაური), ნადირი, ნახევარი ნადირი. სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული, ნახევარი ფული.
თარიღი	ვერცხლი. 1604/1605-1765/1766 წწ. სპილენძი. 1605/1606 წწ.-XVIII საუკუნის დასაწყისი; 1735/1736 წწ.

კოლექცია	ვერცხლი. სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №1141, ქვ. №1146, ქვ. №№2419-2421, ქვ. №№2423-2424, ქვ. №№4838-4843, ქვ. № 4853, ქვ. №4874; მაგ. გვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის განძების ფონდი) №2292, გვ. №2298, გვ. №2308, გვ. №№3573-3578, გვ. №3606, გვ. №№7122-7126, გვ. №11945, გვ. №№11948-11949; ერმიტაჟი (სანკტ--პეტერბურგი) – რამდენიმე ათეული ცალი; მოსკოვის ისტორიული მუზეუმი – რამდენიმე ცალი; ბრიტანეთის მუზეუმი – რამდენიმე ცალი; აზერბაიჯანის ისტორიული მუზეუმი – რამდენიმე ცალი. სპილენძი. სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №№899-907, ქვ. №918, ქვ. №№2679-2684, ქვ. №2688, ქვ. №№2691-2695, ქვ. №3777, ქვ. №3809, ქვ. №3817, ქვ. №№5090-5094, ქვ. №5099, ქვ. №№5101-5104, ქვ. №5140.
----------	---

ჯგუფი	XVII-XVIII საუკუნეების საოკუპაციო მონეტები
ტიპი	ქვეჯგუფი: ოსმალური საოკუპაციო მონეტები
აღწერა, ფოტო	ოქრო. ალთუნი. წონა – 3,47 გრ. d=19 მმ. ოქრო. ალთუნ-აშრეფი (ორმაგი ალთუნი). წონა – 6,15 გრ. d=30/32 მმ. ვერცხლი. ონლიქი. წონა დაახლ. 5,3 გრ. d=26-27 მმ. ვერცხლი. ბემლიქი. წონა დაახლ. 2,65 გრ. d=18 მმ. ვერცხლი. ნიმბემლიქი. წონა დაახლ. 1,26 გრ. d=14 მმ. სპილენძი. წონა – 7,65 გრ. d=15/22 მმ. ოქრო. ალთუნი. შუბლი: ცენტრში „თულრა“ – სულთან აჰმედ III-ის სახელის დაქარაგმება. ზურგი: მოჭრის ადგილი და თარიღი სამ სტრიქონად (არაბულად) – იჭედა თბილისს, 1115 (წელს) (=1703/1704 წწ.). ირგვლივ ორმაგი რკალი, წერტილოვანი და ხაზოვანი. თარიღი ინიციალურია და აღნიშნავს სულთან აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) ტახტზე ასვლის წელს. როგორც წესი, ოსმალეთში ყველა მონეტა თარიღდებოდა სულთანის ტახტზე ასვლის წლით.

ოქრო. ალთუნ-აშრეფი (ორმაგი ალთუნი).

შუბლი: ცენტრში „თულრა“, ქვემოთ მოჭრის ადგილი და თარიღი არაბულად – იჭედა თბილისს, 1115 (წელს) (=1703/1704 წწ.).

ზურგი: სულთნის მედიდური ეპითეტი ოთხ სტრიქონად (არაბულად) – სულტანი ორი ხმელეთისა და მპყრობელი ორი ზღვისა, სულტანი ძე სულტნისა. ირგვლივ წერტილოვანი რკალი.

ვერცხლი. ონლიქი, ბეშლიქი, ნიმბეშლიქი.

შუბლი: მონეტის ცენტრში „თულრა“, მის ქვემოთ სამ სტრიქონიანი არაბული ზედწერილი – იჭედა თბილისს, 1115 (წელს) (=1703/1704 წწ.).

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი – სულტანი ორი ხმელეთისა და მპყრობელი ორი ზღვისა, სულტანი ძე სულტნისა. ირგვლივ ორმაგი რკალი, ხაზოვანი და წერტილოვანი.

სპილენძი.

შუბლი: მონეტის ცენტრში „თულრა“, ირგვლივ წერტილოვანი რკალი.

ზურგი: არაბული ზედწერილი სამ სტრიქონად – იჭედა თბილისს, 1143 (წელს) (=1730/1731 წწ.).

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	ოქრო. ალთუნ-აშრეფი (ორმაგი ალთუნი) – წონა 6,15 გრ. ოქრო. ალთუნი – წონა 3,47 გრ. ვერცხლი. ონლიქი – წონა დაახლ. 5,3 გრ. ვერცხლი. ბეშლიქი – წონა დაახლ. 2,65 გრ. ვერცხლი. ნიმბეშლიქი – წონა დაახლ. 1,26 გრ. სპილენძი. წონა 7,65 გრ.
თარიღი	1723-1735 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №№1136-1139, ქვ. №1177, ქვ. №1577, ქვ. №№1597-1618, ქვ. №№2450-2454, ქვ. №№2457-2462, ქვ. №№4975-4991, ქვ. №5009, ქვ. №5017, ქვ. №№5018-5020; გვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის განძების ფონდი) №5086.

სამეცნიერო კომენტარი	ამასიის ზავის თანახმად (1555 წ.), საქართველო ორი დიდი სახელმწიფოს, სეფიანთა ირანის და ოსმალეთის, ჰეგემონიის ქვეშ მოექცა. აღმოსავლეთ საქართველოს სპარსეთი აკონტროლებდა, დასავლეთს – სულთანი ჯერ კიდევ თაჰმასპ I-ის (1524-1576 წწ.) დროს ზაგემის ზარაფხანაში სპარსული ვერცხლის მონეტები მოიჭრა (იხ. XV-XVI საუკუნეების ქართველ მეფე-მთავართა მონეტები). XVII საუკუნიდან ირანული საოკუპაციო მონეტების ემისიას თბილისის ზარაფხანაც იწყებს. დ. კაპანაძის მიხედვით, XVII-XVIII საუკუნეებში თბილისში მოჭრილ ვერცხლის მონეტებზე აღბეჭდილია ირანის შემდეგი შაჰების სახელები: აბას I (1587-1629 წწ.), სეფი I (1629-1642 წწ.), აბას II (1642-1667 წწ.), სულეიმანი (1667-1694 წწ.), ჰუსეინი (1694-1722 წწ.), აბას III (1731-1736 წწ.) სეფიანთა საგვარეულოდან; ნადირ-შაჰი (1736-1747 წწ.), იბრაჰიმ-შაჰი (1748 წ.) და შაჰ-როჰი (1748-1796 წწ.) ავშარიანთა საგვარეულოდან; ქერიმ-ხან ზენდი (1750-1779 წწ.). ყველაზე მეტი გავრცელება საქართველოში ვერცხლის აბაზიანს ჰქონია, შემდეგ მის წილადებს – ორშაურიანს, მაჰმუდს, ანუ როგორც მას კიდევ უწოდებენ, უხალთუნს, შედარებით იშვიათად შაური ჩნდება, რომელიც აბაზის მეოთხედს უდრიდა. გაცილებით მეტ იშვიათობას წარმოადგენს მსხვილი ნომინალები: მარჩილი, რომელიც ჩვენთვის ცნობილია მხოლოდ ბრიტანეთის კატალოგის ჩანაწერით, შემდეგ – ნახევარი მარჩილი (უდრის ექვსშაურიანს ანუ 1,5 აბაზიანს) და ფანჯშაჰი (ანუ ხუთშაურიანი). ვერცხლის ფულის უკნინესი ნომინალი ბისტი იყო (2,5 ბისტი შაურს უდრიდა), რომელსაც სპეციალური დანიშნულებისათვის, გამონაკლისის სახით და განსაზღვრული რაოდენობით, ძალიან იშვიათ შემთხვევაში ჭრიდნენ; მაგ., ნოვრუზ ბაირამის დროს მოწყალების დასარიგებლად. დ. კაპანაძე იმასაც აღნიშნავს, რომ წერილობითი ცნობების საფუძველზე თითქოს საქართველოში ოქროს შაურიანებიც მოუჭრიათ და ცირკულაციაში ვერცხლის ფულის უფრო მსხვილი ნომინალებიც ყოფილა ჩართული, სახელდობრ, მინალთუნი, მაგრამ ფაქტობრივი მასალით არც ერთი და არც მეორე არ დასტურდება. XVII-XVIII საუკუნეებში თბილისის ზარაფხანაში ვერცხლის მონეტები ირანული სამონეტო სისტემის მიხედვით იჭრებოდა, რომლის ძირითადი ერთეული იყო შაჰ-აბას I-ის მიერ შემოღებული ნომინალი – აბაზი, სტანდარტული წონით 7,76 გრამი. აბაზის თეორიული წონა უცვლელი დარჩა 1717 წლამდე, როდესაც შაჰ-ჰუსეინის ბრძა-
-----------------------------	--

ნებით, აბაზის წონა შემცირდა 5,40 გრამამდე. 1721 წელს აბაზის წონა კიდევ ერთხელ შემცირდა და შეადგინა 4,63 გრამი.

ვერცხლი.

აბაზი – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 7,5 გრ.; 1717/18-1765/1766 წლებისათვის დაახლ. 5 გრ. კლების ტენდენციით. $d \approx 17-25$ მმ.

ორი შაური (მაჰმუდი, იგივე უზალთუნი) – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 3,7 გრ.; 1717/18-1765/1766 წლებისათვის დაახლ. 2,6 გრ. $d \approx 19$ მმ.

შაური (შაჰი) – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 1,7 გრ.-1,8 გრ.; 1717/18-1765/1766 წლებისათვის დაახლ. 1,2 გრ. $d \approx 13-16/19$ მმ.

ბისტი – წონა 1715 წლისათვის 0,68 გრ, 1717/1718 წლებისათვის 0,41 გრ. $d \approx 9$ მმ.

მარჩილი (თორმეტი შაური ანუ 3 აბაზი) – წონა 1748/1749 წლისათვის 13,83 გრ. $d \approx 26$ მმ.

ნახევარი მარჩილი (ექვსი შაური ანუ 1,5 აბაზი) – წონა 1735 წლისათვის დაახლ. 7,08 გრ. $d \approx 24$ მმ.

ფანჯშაჰი (ხუთი შაური) – წონა 1604/1605-1717 წლებისათვის დაახლ. 8, 5 გრ. $d \approx 18/25-31/32$ მმ.

ნადირი – წონა 1739 წლისათვის 11,56 გრ. $d \approx 23/24$ მმ.

ნახევარი ნადირი – 1737/1738 წლებისათვის 6,88 გრ. $d \approx 17-19$ მმ.

ვერცხლის მონეტების ძირითადი მონახაზი თითქმის იდენტურია.

შუბლი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი, შიიტური რწმენის ფორმულა – არ არს ღვთაება, გარდა ალლაჰისა, მუჰამმადი მოციქულია ალლაჰისა, ალი თანაგამზრახია ალლაჰისა.

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი სპარსული ზედწერილი – სიწმინდის ხელმწიფის მონა აბასი, იჭედა თბილისს. მონეტების ლეგენდებში მოხსენიებულ „სიწმინდის ხელმწიფისა“ და „შაჰის“ ქვეშ იგულისხმება იმამი ალი. აბას I-ის სახელს ეტაპობრივად ენაცვლება შემდეგი შაჰების სახელები: სეფი I (1629-1642 წწ.), აბას II (1642-1667 წწ.), სულეიმანი (1667-1694 წწ.), ჰუსეინი (1694-1722 წწ.), აბას III (1731-1736 წწ.) სეფიანთა საგვარეულოდან; ნადირ-შაჰი (1736-1747 წწ.), იბრაჰიმ-შაჰი (1748 წ.) და შაჰ-როჰი (1748-1796 წწ.) ავშარიანთა საგვარეულოდან; ქერიმ-ხან ზენდი (1750-1779 წწ.). თითქმის ყველგან მოცემულია თარიღი ჰიჯრით.

ნადირ-შაჰის დროს, ადრე არსებული სამონეტო სისტემის გვერდით (რომლის საფუძველი აბაზი იყო), ჩნდება ახალი სისტემა, რომელიც შაჰმა ინდოეთიდან გადმოიტანა. მისი საფუძველი რუპია ანუ ნადირი (დაახლ. 11,5 გრ.) იყო. იჭრებოდა მცირე ნომინალებიც. თბილისში ვერცხლი ნაწილობრივ ძველი სისტემით იჭრება – ექვსი შაური (1,5 აბაზი), აბაზი (ამ დროს ის 4,6 გრამია), მაჰმუდი და შაური (შაჰი); ნაწილობრივ კი ახლით – 1 რუპია ანუ ნადირი (უდრის 2,5 აბაზს, წონა დაახლ. 11,5 გრამია).

შუბლი: სპარსული ზედწერილი – მსოფლიოს სულტანთა სულტანი, შაჰან-შაჰი ნადირი, საჰბეყერანი.

ზურგი: სპარსული ზედწერილი – იქედა თბილისს და სხვადასხვა თარიღი ჰიჯრით.

ევგ. პახომოვის მიხედვით, ირანის შაჰის სახელით პირველი ვერცხლის მონეტა თბილისში ჰიჯრ. 1013 წელს (=1604/1605 წწ.) მოიჭრა, ის დრეზდენის მუზეუმში ყოფილა დაცული.

თ. ქუთელიას მიხედვით, 1604-1616 წლებს შორის უნდა იყოს მოჭრილი შაჰ-აბას I-ის აბაზიანი.

თბილისის ზარაფხანაში ირანული ვერცხლის მონეტები იჭრებოდა ჰიჯრ. 1179 წლის (=1765/1766 წწ.) ჩათვლით. ამავე დროიდან იწყება ერეკლე II-ის ვერცხლის მონეტების ემისია (სირმა-ვერცხლი).

თბილისის ზარაფხანის პარალელურად, XVII საუკუნეში ვერცხლის მონეტები იჭრებოდა ზაგემის ზარაფხანაშიც შაჰ-აბას I-ის (1587-1629 წწ.) და შაჰ-სეფი I-ის (1629-1642 წწ.) სახელით.

ვერცხლის მონეტების გარდა, თბილისის ზარაფხანა ირანული ყაიდის სპილენძის ფულსაც ჭრიდა. XVI-XIX საუკუნეებში ირანის მთელ ტერიტორიაზე ერთი სახის სპილენძის ფული იჭრებოდა. მონეტის შუბლზე მოთავსებულია რაიმე გამოსახულება, ხოლო ზურგზე – სპარსული წარწერა, რომელშიც მოცემულია ზარაფხანის სახელი და მოჭრის თარიღი. ირანული სპილენძის მონეტების შუბლზე ორმოცამდე გამოსახულებაა – ფარშევანგი, ბატი, ქათამი, მამალი, თუთიყუში, არწივი და კაკაბი, აქლემი, თხა, ცხვარი, ნიამორი, ანტილოპა, სპილო, მარტორქა, ლომი და მზე, ლომი ხმლით მზის ფონზე, მხედარი ხმლით და სხვ. ირანული სპილენძის მონეტის ზურგზე მოთავსებული სპარსული წარწერა ასე იკითხება: „ფულუსი იქედა“, შემდეგ ზარაფხანის სახელი და თარიღია. ტერმინი ფულუსი ნომინალს არ აღნიშნავს. ის მხოლოდ სამონეტო ლითონზე, სპილენძზე მიგვანიშნებს.

სპილენძი.

ნახევარი ბისტი – წონა დაახლ. 8,5 გრ. $d \approx 22-28$ მმ.

ფული – წონა დაახლ. 4,5 გრ. $d \approx 26$ მმ.

ნახევარი ფული – წონა დაახლ. 2,93 გრ. $d \approx 21$ მმ.

სპილენძი. ზოგადი ქრონოლოგია – 1605/1606 წწ.-XVIII საუკუნის დასაწყისი; 1735/1736 წწ.

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული ლომი, რომლის ზურგს უკან ამომაგალი მზეა გამოსახული (ალტერნატიული ვარიანტებია – ირემი, ხარი, ცხენი, ფარშევანგი, მარტორქა და აშ.)

ზურგი: სპარსული ზედწერილი – იჭედა ფულუსი თბილისს, ზოგჯერ თარიღი ჰიჯრით.

საინტერესო საკითხია, თუ როდის დაიწყო თბილისის ზარაფხანაში სპილენძის მონეტების ემისია.

თბილისში მოჭრილ ერთ-ერთ ანონიმურ სპილენძის მონეტაზე (ლომის გამოსახულით შუბლსა და ზურგზე) მოთავსებული თარიღი ცნობილმა ორიენტალისტებმა რ. სტ. პულმა, ა. მარკოვმა და ევგ. პახომოვმა, აგრეთვე დ. კაპანაძემ წაიკითხეს როგორც ჰიჯრ. 1014 წელი (=1605 წლის მაისი-1606 წლის მაისი). აქედან გამომდინარე, ევგ. პახომოვი თვლიდა, რომ ეს იყო პირველი ანონიმური სპილენძის მონეტა, რომელიც თბილისის ზარაფხანაში მოიჭრა.

თბილისის ზარაფხანა ირანული სპილენძის მონეტებს ჭრიდა XVIII საუკუნის დასაწყისამდე. 1708 წლიდან 1719/1720 წლებამდე კი სპილენძის მონეტებს უკვე ჭრიან ქართლის მმართველები: ვახტანგი, სიმონი და ბაქარი (ვახტანგ VI-ის სპილენძის მონეტები სამანძიანი ხომალდის გამოსახულებით, სიმონის სპილენძის მონეტები ფრთოსანი ურჩხულის გამოსახულებით, ბაქარის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით). შემდეგ, 1723-1735 წლებში, ოსმალური საოკუპაციო მონეტები გამოდიოდა. თბილისში სეფიანთა დინასტიის მიერ მოჭრილი უკანასკნელი სპილენძის მონეტა ჰიჯრ. 1148 წლით (=1735/1736 წწ.) თარიღდება. ამის შემდგომ, სპილენძის მონეტების ემისიას მხოლოდ ქართველი მეფეები ახორციელებდნენ.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ამ მონეტის გამოშვებამდე თბილისის ზარაფხანაში სპილენძის ფულები იჭრებოდა ჯერ ქართლის მმართველთა სახელით (1708-1719/1720 წწ.), ხოლო შემდგომ ეს იყო ოსმალური საოკუპაციო მონეტები.

1723-1735 წლებში აღმოსავლეთ საქართველო ოსმალების მიერ იყო ოკუპირებული და თბილისშიც ოსმალები ისხდნენ. ამ პერიოდში თბილისის ზარაფხანა სულთნის სახელით ჭრის მონეტებს. მაგრამ

ვიდრე მათ აღწერას შევუდგებოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე პირველი ოსმალური მონეტა უფრო ადრე მოიჭრა ქალაქ არტანუჯში.

სპეციალური ლიტერატურიდან მომდინარე ცნობების და ფაქტობრივი მონაცემების საფუძველზე, მ. ანთაძის აზრით, თითქმის დასტურდება სულთანის დაქვემდებარებაში მყოფი არტანუჯის ზარაფხანის ფუნქციონირება XVI საუკუნეში.

არტანუჯში მოჭრილი პირველი ახჩები სულთან სულეიმან I-ის (1520-1566 წწ.) ტახტზე ასვლის პირველი წლით, ჰიჯრ. 926 წლით (=1520 წ.) თარიღდება.

მ. ანთაძე ოსმალური მონეტის ემისიას არტანუჯში, ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობებზე დაყრდნობით, 1520 წელს ოსმალთა ჯარის სამცხე-საათაბაგოში ლაშქრობით ხსნის. მისივე ვარაუდით, 1520 წლის შემოდგომაზე ოსმალებმა დროებით დაიკავეს ქ. არტანუჯი და მოჭრეს აქ საოკუპაციო მონეტები.

თითქმის ნახევარი საუკუნის შემდეგ არტანუჯში ხელახლა უნდა მოჭრილიყო ფულის ორი ნომინალი – ახჩა და ალთუნი, რომლებიც სელიმ II-ის (1566-1574 წწ.) ზეობის პირველი წლით, ჰიჯრ. 974 წლით (=1566/1567 წწ.) არის დათარიღებული.

არტანუჯში სამონეტო საქმის განახლებას მ. ანთაძე უკავშირებს ოსმალეთის ექსპანსიის წარმატებას და ამასიის ზავს (1555 წ.), რომლის თანახმადაც, სამცხე-საათაბაგოდან ოსმალებს ერგო ტაო, შავშეთი და კლარჯეთი. ოსმალეთის გავლენის ქვეშ აღმოჩნდა არტანუჯიც.

შემდგომ პერიოდში არტანუჯში მოჭრილი მონეტები, ფაქტობრივი მასალის მიხედვით, ჯერჯერობით არ დასტურდება.

დავუბრუნდეთ 1723-1735 წლებში აღმოსავლეთ საქართველოს ოკუპაციას ოსმალთა მიერ. ცხადია, მათ ხელში აღმოჩნდა თბილისის ზარაფხანაც და აქ განხორციელდა ოსმალური ოქროს, ვერცხლისა და სპილენძის მონეტების ემისია.

მასალის აღწერას ოქროს მონეტით (ალთუნით) ვიწყებთ. ის აღმოჩნდა 1941 წელს ქუთაისში, კათოლიკური ეკლესიის ეზოში, დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში.

ჰიჯრ. 1115 წლით (=1703/1704 წწ.) დათარიღებული ალთუნის წონაა 3,47 გრამი. d=19 მმ.

შუბლი: ცენტრში „თულრა“ – სულთან აჰმედ III-ის სახელის დაქარაგმება.

ზურგი: მოჭრის ადგილი და თარიღი სამ სტრიქონად (არაბულად) – იჭედა თბილისს, 1115 (წელს) (=1703/1704 წწ.). ირგვლივ ორმაგი რკა-

ლი, წერტილოვანი და ხაზოვანი. თარიღი ინიციალურია და აღნიშნავს სულთან აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) ტახტზე ასვლის წელს. როგორც წესი, ოსმალეთში ყველა მონეტა თარიღდებოდა სულთანის ტახტზე ასვლის წლით.

უაღრესად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ გარდა ალთუნისა, თბილისის ზარაფხანაში ამ დროს მოიჭრა ორმაგი ალთუნი – ალთუნ-აშრეფი, რომელიც ცნობილი იყო მხოლოდ ერთ ცალად და დაცული იყო კონსტანტინოპოლის მუზეუმში. 1965 წელს იდენტური მონეტა, ევგ. პახომოვის კოლექციის დანარჩენ მონეტებთან ერთად, გადაეცა სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს (ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №4975. წონა – 6,15 გრ. d=30-32 მმ.).

შუბლი: ცენტრში „თულრა“, ქვემოთ მოჭრის ადგილი და თარიღი არაბულად – იჭედა თბილისს, 1115 (წელს) (=1703/1704 წწ.).

ზურგი: სულთანის მედიდური ეპითეტი ოთხ სტრიქონად (არაბულად) – სულტანი ორი ხმელეთისა და მპყრობელი ორი ზღვისა, სულტანი მე სულტნისა. ირგვლივ წერტილოვანი რკალი.

თბილისის ზარაფხანა უშვებდა აგრეთვე ვერცხლის სხვადასხვა ნომინალს: ონლიქს, ბეშლიქსა და ნიმბეშლიქს, რომლებიც, შესაბამისად, სპარსული ყაიდის აბაზიანს, ორშაურიანსა და შაურიანს უდრის.

ონლიქის წონა დაახლ. 5,32 გრამია. d≈26 მმ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში „თულრა“, მის ქვემოთ სამ სტრიქონიანი არაბული ზედწერილი – იჭედა თბილისს, 1115 (წელს) (=1703/1704 წწ.).

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი – სულტანი ორი ხმელეთისა და მპყრობელი ორი ზღვისა, სულტანი მე სულტნისა. ირგვლივ ორმაგი რკალი, ხაზოვანი და წერტილოვანი.

ონლიქი თბილისში იჭრებოდა მაჰმუდ I-ის (1730-1754 წწ.) დროსაც. ემისიის თარიღად მითითებულია ჰიჯრ. 1143 წელი (=1730/1731 წწ.) (წონა დაახლ. 5,30 გრ. d≈26-27 მმ.).

თბილისში მოჭრილი ბეშლიქი ჰიჯრ. 1115 წლით თარიღდება და მისი გარეგნული სახე არ განსხვავდება ონლიქისაგან. ევგ. პახომოვის მიერ აღწერილი ეგზემპლარის წონა შეადგენს 2,65 გრამს.

ოსმალური ვერცხლის ფულის მესამე ნომინალი, რომელიც

	თბილისში მოიჭრა, არის ნიმუშული. როგორც მ. ანთაძე შენიშნავს, ის უადრესად იშვიათი მონეტაა და ჯერჯერობით მხოლოდ ორ ცალად არის ცნობილი. მისი მოჭრის თარიღად მითითებულია ჰიჯრ. 1115 წელი (=1703/1704 წწ.). გარეგნულად ისეთივეა, როგორც ამავე წლის ონლიქი. წონა დაახლ. 1,26 გრამია. ოსმალთა ბატონობის პერიოდში თბილისის ზარაფხანაში მოუჭრიათ სპილენძის მონეტაც, რომელიც სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმშია დაცული და ის ჯერ დ. კაპანაძემ, ხოლო შემდეგ მ. ანთაძემ გამოაქვეყნა. სპილენძის მონეტის წონა შეადგენს 7,65 გრამს. d=15/22 მმ. შუბლი: მონეტის ცენტრში „თულრა“, ირგვლივ წერტილოვანი რკალი. ზურგი: არაბული ზედწერილი სამ სტრიქონად – იქედა თბილისს, 1143 (წელს) (=1730/1731 წწ.). აღმოსავლეთ საქართველოს ოკუპაცია ოსმალთა მიერ მხოლოდ 12 წელიწადს გაგრძელდა და, მიუხედავად ამისა, მათ თბილისის ზარაფხანაში მოასწრეს თავიანთი სამონეტო სისტემის რამდენიმე ნომინალის – ალთუნის, ალთუნ-ამრეფის, ონლიქის, ბეშლიქის, ნიმბეშლიქის და სპილენძის მონეტების – ემისია.
--	---

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ვახტანგ VI-ის სპილენძის მონეტები სამანძიანი ხომალდის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). რემედიუმი: 8,20 გრ.-9,16 გრ. d≈26 მმ. სპილენძი. ფული. წონა≈4,32 გრ. d≈19 მმ. შუბლი: ცენტრში ზოდიაქალური თევზების გამოსახულება და ვახტანგის სახელის დაქარაგმება მხედრული შრიფტით: ვნგ ან ვტგ. ყველაფერი ეს ჩასმულია ორნამენტულ ჩარჩოში, რომლის გარეთ სპარსული ზედწერილია: فلوس ضرب تغلیس ۱۱۲۰ ფულუსი (ამ შემთხვევაში ზოგადად სპილენძის მონეტა) იჭედა თბილისს, 1120 (წელს) (=1708/1709 წწ.). ზურგი: სამანძიანი ხომალდის გამოსახულება. ხომალდზე ზემოდან მტრედი ეშვება, რომელსაც ნისკარტში ტოტი უჭირავს. ქვემოთ ტალღების ფონზე თარიღი 1708 ან 1709 დაწერილია შემდეგნაირად: „178 ან 179“, ნული გამოტოვებულია. ყველაფერი ეს ჩასმულია ხაზოვან-წერტილოვან რკალში.

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1708-1709 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №№927-931, ქვ. №№934-937, ქვ. №№2713-2730, ქვ. №3780, ქვ. №3805, ქვ. №№5145-5152, ქვ. №№5154-5156.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	სიმონის სპილენძის მონეტები ფრთოსანი ურჩხულის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). რემედიუმი: 6,64 გრ.-9,93 გრ. d≈25 მმ. სპილენძი. ფული. წონა≈3,37 გრ. d≈19 მმ. შუბლი: ფრთოსანი ურჩხულის გამოსახულება მარჯვნივ/მარცხნივ, რომლის ირგვლივ სიმონის სახელის დაქარაგმებაა მხედრული შრიფტით: სმნ. ყველაფერი ეს ჩასმულია წერტილოვან რკალში. ზურგი: წერტილოვან რკალში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი: فلوس ضرب تفلہ س ۱۱۲۴ ფულუსი (ამ შემთხვევაში ზოგადად სპილენძის მონეტა) იჭედა თბილისს, 1124 (წელს) (=1712/1713 წწ.).

ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1712/1713 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №942, ქვ. №944, ქვ. №2733, ქვ. №2735, ქვ. №№2738-2742, ქვ. №3781, ქვ. №№5157-5168.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ბაქარის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). რემედიუმი: 7,70 გრ.-8,73 გრ. d≈24 მმ. სპილენძი. ფული. წონა≈4,21 გრ. d≈19 მმ.

შუბლი: მარჯვნივ (ზოგჯერ მარცხნივ) მიმართული ფარშევანგის გამოსახულება და ბაქარის სახელის დაქარაგმება მხედრული შრიფტით: ბქრ. ყველაფერი ეს ჩასმულია ხაზოვან-წერტილოვან რკალში.

ზურგი: ხაზოვან რკალში მოთავსებული სპარსული წარწერა:

فلوس ضرب تفلایس ۱۱۳۰

ფულუსი (ამ შემთხვევაში ზოგადად სპილენძის მონეტა) იჭედა თბილისს, 1130, 1131 და 1132 (წელს) (=1717/18, 1718/1719 და 1719/1720 წწ.).

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1717/18-1719/1720 წწ.

კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №№959-963, ქვ. №№967-968, ქვ. №973, ქვ. №№2748-2755, ქვ. №№2768-2770, ქვ. №2775, ქვ. №3818, ქვ. №№5173-5176.
----------	--

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	თეიმურაზ II-ის სპილენძის მონეტები ლომის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈8 გრ.-9,5 გრ. d≈20-22 მმ. სპილენძი. ფული. წონა≈4,47 გრ. d≈19/21 მმ. შუბლი: მარცხნივ მიმართული ლომის გამოსახულება. გარშემო თეიმურაზ II-ის სახელის დაქარაგმება მხედრული შრიფტით: თმრზ. ზურგი: სპარსული წარწერა: فلوس ضرب تفلہس ۱۱۶۲ იჭედა ფულუსი (ამ შემთხვევაში ზოგადად სპილენძის მონეტა) თბილისს, 1162 (წელს) (=1748/1749 წწ.).
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1748/1749 წწ.

კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქფ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №5209.
----------	--

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები შევარდენის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈8 გრ.-10,6 გრ. d≈21-25 მმ. სპილენძი. ფული. წონა≈4,42 გრ. d≈18 მმ. შუბლი: სპარსული წარწერა: خدا بنده ته ۱۱۶۶ ەر تغایس ضرب მონა ღვთისა, 1166, 1168 და 1169 (წელს) (=1752/1753, 1754/1755 და 1755/1756 წწ.), იჭედა თბილისს. თარიღის მარცხნივ და მარჯვნივ ქართულად, მხედრული შრიფტით: თე და ერ, ე.ი. თეიმურაზი და ერეკლე. ზურგი: მარჯვნივ მიმართული შევარდენი, რომელიც წეროს კორტნის.

ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1752/1753, 1754/1755 და 1755/1756 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქფ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №5212.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. შაური. წონა – 44,9 გრ. d=38/40 მმ. სპილენძი. ბისტი. სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈8,67 გრ. d≈23-23/26 მმ. სპილენძი. ფული. წონა≈4,32 გრ. d≈20 მმ. შუბლი: რთულ ჩარჩოში მოთავსებული ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბი: გვირგვინი, სასწორი, სფერო, სკიპტრა და მახვილი. ზურგი: ერეკლეს სახელი ასომთავრული შრიფტით სხვადასხვა მოყვანილობის ჩარჩოში: ႦႵႫႰႢ. ქვემოთ სპარსულად: ضرب تفلیس ۱۱۷۹ იჭედა თბილისს, 1179 (წელს) (=1765/1766 წწ.).

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. შაური, ბისტი, ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1765/1766 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №5253; ერმიტაჟი (სანკტ-პეტერბურგი) – 1 ცალი; მოსკოვის ისტორიული მუზეუმი – 1 ცალი.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები თევზის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈6,1 გრ. d≈20-28 სპილენძი. ფული. წონა≈2,73 გრ. d≈19 მმ. შუბლი: ერეკლეს სახელი გადმოცემული ასომთავრული შრიფტით: ერეკლე. ქვემოთ სპარსულად: ضرب تفلين سنه ۱۱۹۰ იჭედა თბილისს, 1190 (წელს) (=1776/1777 წწ.). ზურგი: თევზის გამოსახულება.

ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1776/1777 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №5268.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ორთავიანი არწივის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ბისტი. წონა≈18,1 გრ. d≈25/26 მმ. სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈9,29 გრ.-11,4 გრ. d≈23 მმ.

შუბლი: ასომთავრული შრიფტით გადმოცემული ერეკლეს
სახელი: ოსმალ-ქვემოთ სპარსულად:

ضرب تفلیس

იჭედა თბილისს და სხვადასხვა თარიღი ჰიჯრით.

ზურგი: ორთავიანი არწივის გამოსახულება. მის ქვემოთ სხვადასხვა
თარიღი, მაგ., 1781, 1787, 1789 და სხვ.

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ბისტი, ნახევარი ბისტი.
თარიღი	1781 წ., 1787 წ., 1789 წ., 1791 წ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №5308, ქვ. №5330.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ბისტი. წონა≈19,43 გრ. d≈26-28/29 მმ. სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈8,18 გრ. d≈21/22 მმ. შუბლი: ასომთავრულით გადმოცემული ერეკლეს სახელი: 'ᲒᲕᲗᲚ'. ქვემოთ სპარსულად: ضرب تفلیس ۱۲۱۰ იჭედა თბილისს და თარიღი 1210 (წელი) (=1795/1796 წწ.). ხშირად 1210-ის ნაცვლად ამოკვეთილია 1201 წელი. ზურგი: ერთთავიანი არწივის გამოსახულება. ქვემოთ თარიღი – 1796 წელი.

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ბისტი, ნახევარი ბისტი.
თარიღი	1796 წ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქფ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №№1108-1117.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ერეკლე II-ის ოქროს მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	ოქრო. წონა – 7,14 გრ. d=23/25 მმ. შუბლი: ცენტრში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი: ضرب تقيیس ۱۲۰۳ იჭედა თბილისს, 1203 (წელს) (=1788/1789 წწ.). ზემოთ ოვალში ასევე სპარსულად: ياكريم მოწყალეო. ზურგი: რკალში მოთავსებული ერთთავიანი არწივის გამოსახულება. არწივის ბრჭყალებს შორის თარიღი – 1796 წელი. შუბლის თარიღი არ შეესაბამება ზურგის თარიღს.

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	ოქრო. 7,14 გრ.
თარიღი	1796 წ.
კოლექცია	ერმიტაჟი (სანკტ-პეტერბურგი) – 2 ცალი.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	გიორგი XII-ის სპილენძის მონეტები თევზის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. ბისტი. წონა≈19,29 გრ. d≈27 მმ. სპილენძი. ნახევარი ბისტი (ორმაგი ფული). წონა≈9 გრ-9,8 გრ. d≈19/21-22 მმ. სპილენძი. ფული. შუბლი: გიორგი XII-ის სახელი გადმოცემული ასომთავრული შრიფტით: ႦႬႭႠႨႩ (ასოები Ⴆ და Ⴉ შერწყმულია მონოგრამად). ქვემოთ სპარსულად: ضرب تغليق س ١٢١٣ იჭედა თბილისს, 1213 (წელს) (=1798/1799 წწ.). ზურგი: თევზის გამოსახულება.

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი. ბისტი, ნახევარი ბისტი, ფული.
თარიღი	1798/1799 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №5367.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	დავით ბატონიშვილის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	სპილენძი. d=36 მმ. შუბლი: ხაზოვან და წერტილოვან რკალში ჩასმული მხედრული წარწერა: ტფლს, ე.ი. ტფილისი. ზურგი: მარცხნივ მიმართული ფარშევანგის გამოსახულება (როგორც ბაქარის მონეტაზე), მის ფეხებთან თარიღი, 1215 წელი (=1800/1801 წწ.).
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	სპილენძი.

თარიღი	1800/1801 წწ.
კოლექცია	ბერლინის მუზეუმი – 1 ცალი.

ჯგუფი	ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში
ტიპი	ქვეჯგუფი: სირმა-ვერცხლი
აღწერა, ფოტო	ვერცხლი. 1,5 სირმა-აბაზი (ნახევარი მარჩილი, ექვსი შაური). წონა≈4,64 გრ. d≈29 მმ. ვერცხლი. სირმა-აბაზი. წონა≈2,93 გრ. d≈19/20 მმ. ვერცხლი. 0,5 სირმა-აბაზი (ორი შაური, უზალთუნი). წონა≈1,49 გრ. d≈14/16 მმ. ვერცხლი. სირმა-შაური. წონა≈0,7 გრამი. d≈13/15 მმ. 1,5 სირმა-აბაზი (ნახევარი მარჩილი, ექვსი შაური). შუბლი: სპარსული ზედწერილი: الحمد لله رب العالمين დიდება ალლაჰს, ორი სამყაროს მფლობელს. მონეტის თავისუფალი არე შევსებულია რამდენიმე ყვავილოვანი ორნამენტით. გარშემო ხაზოვანი რკალი. ზურგი: სპარსული ზედწერილი: يا كريم ضرب تقيي — ١١٨٢ მოწყალეო, იჭედა თბილისს, 1182 (წელს) (=1768/1769 წწ). რკალი ჯერ ხაზოვანი, შემდეგ – ყვავილოვანი (მოწყალეო – ქერიმ-ხან ზენდის დროიდან შემორჩენილი ფორმულა – მოთავსებულია ჩარჩოს ზემოთ, მომცრო ოვალში). სირმა-აბაზი. შუბლი: სპარსული ზედწერილი: الحمد لله رب العالمين დიდება ალლაჰს, ორი სამყაროს მპყრობელს. მონეტის თავისუფალ არეზე რამდენიმე ყვავილოვანი ორნამენტი. გარშემო ჯერ ხაზოვანი, შემდეგ კი წერტილოვანი რკალი. ზურგი: სპარსული ზედწერილი: يا كريم ضرب تقيي — ١١٩٤

მოწყალეო! იჭედა თბილისს, 1194 (წელს) (=1780 წ.). ყველაფერი ეს ჩასმულია ჯერ ფიგურულ ჩარჩოში, ხოლო შემდეგ – თანმიმდევრობით, ხაზოვან და წერტილოვან რკალში.

0,5 სირმა-აბაზი (ორი შაური, უზალთუნი).

შუბლი: სპარსული ზედწერილი:

ضرب تفلہ س ۱۱۸۲

იჭედა თბილისს, 1182 (წელს) (=1768/1769 წწ.). მონეტის თავისუფალ არეზე ყვავილოვანი ორნამენტები. გარშემო ჯერ ხაზოვანი, შემდეგ კი წერტილოვანი რკალი.

ზურგი: ფიგურულ ჩარჩოში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი:

یا کریم

მოწყალეო. მონეტის თავისუფალ არეზე – ყვავილოვანი ორნამენტები. გარშემო ხაზოვანი რკალი.

სირმა-შაური.

შუბლი: სპარსული ზედწერილი:

ضرب تفلہ س ۱۱۸۵

იჭედა თბილისს, 1185 (წელს) (=1771/1772 წწ.). მონეტის თავისუფალ არეზე ყვავილოვანი ორნამენტები. გარშემო ხაზოვანი და წერტილოვანი რკალი.

ზურგი: ფიგურულ ჩარჩოში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი:

یا کریم

მოწყალეო. გარშემო ხაზოვანი რკალი.

ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	ვერცხლი. 1,5 სირმა-აბაზი (ნახევარი მარჩილი, ექვსი შაური), სირმა-აბაზი, 0,5 სირმა-აბაზი (ორი შაური, უზალთუნი) და სირმა-შაური.
თარიღი	1765/1766-1798/1799 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, მაგ. ქვ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №342, ქვ. №1185, ქვ. №1188, ქვ. №№1191-1192, ქვ. №№1266-1269, ქვ. №№2517-2520, ქვ. №№2524-2529, ქვ. №2531, ქვ. №2533, ქვ. №№2542-2543, ქვ. №№2555-2558, ქვ. №2639, ქვ. №5383, ქვ. №№5388-5398, ქვ. №5410, ქვ. №№5483-5492; ერმიტაჟი (სანკტ-პეტერბურგი) – რამდენიმე ცალი; ამერიკის ნუმიზმატიკური საზოგადოების კოლექცია – რამდენიმე ცალი.

სამეცნიერო კომენტარი	1708 წლიდან, დიდი ხნის შესვენების შემდეგ, თბილისის ზარაფხანაში მოჭრილ მონეტებზე ქართული წარწერები გაჩნდა. ამ მონეტებს ჭრიდნენ ქართლის მმართველები: ვახტანგი, სიმონი და ბაქარი. პარალელურად, ამავე ზარაფხანაში იჭრებოდა ვერცხლის მონეტები ირანის შაჰების სახელით (ირანული საოცნებო მონეტები). პირველად თავისი სახელი სპილენძის მონეტებზე ქართლის მმართველმა ვახტანგ VI-მ (ქართლის გამგებელი/ჯანიშინი 1703-1712 წწ., ქართლის მეფე 1716-1724 წწ.) მოათავსა (ვახტანგ VI-ის სპილენძის მონეტები სამანძიანი ხომალდის გამოსახულებით). შუბლი: ცენტრში ზოდიაქალური თევზების გამოსახულება და ვახტანგის სახელის დაქარაგმება მხედრული შრიფტით: ვნგ ან ვტგ. ყველაფერი ეს ჩასმულია ორნამენტულ ჩარჩოში, რომლის გარეთ სპარსული ზედწერილია: فلوس ضرب تغلیس ۱۱۲۰ ფულუსი იჭედა თბილისს, 1120 (წელს) (=1708/1709 წწ.). ზურგი: სამანძიანი ხომალდის გამოსახულება. ხომალდზე ზემოდან მტრედი ეშვება, რომელსაც ნისკარტში ტოტი უჭირავს. ქვემოთ ტალღების ფონზე თარიღი 1708 ან 1709 დაწერილია შემდეგნაირად: „178 ან 179“, ნული გამოტოვებულია. ყველაფერი ეს ჩასმულია ხაზოვან-წერტილოვან რკალში. მონეტები მიეკუთვნება ვახტანგის ჯანიშინობის პერიოდს (1703-1712 წწ.), როდესაც ის ქვეყანას მეფეების, გიორგი XI-ის (1703-1709 წწ.) და ქაიხოსროს (1709-1711 წწ.) სახელით მართავდა. ამ მონეტებმა ჩვენამდე დაახლოებით 60 ცალის რაოდენობით მოაღწია. მიუხედავად იმისა, რომ ვახტანგის ფულზე ორი თარიღია აღბეჭდილი, სამონეტო ტიპი უცვლელია. ვახტანგის 1708 წელს მოჭრილი ნახევარბისტიანი მონეტების საშუალო წონა 8,87 გრამია (მაქსიმალური წონა – 9,04 გრ., მინიმალური – 8,38 გრ.). 1709 წლით დათარიღებული ნახევარბისტიანი მონეტების საშუალო წონა 8,79 გრამია (მაქსიმალური წონა – 9,16 გრ., მინიმალური – 8,20 გრ.). d=26 მმ. ვახტანგ VI-ის სახელით იჭრებოდა აგრეთვე უფრო მცირე ნომინალი – ფული (წონა=4,32 გრ. d=19 მმ.). ზემოთ ხსენებული ქართლის მეფეები – გიორგი XI და ქაიხოსრო – ავღანელების წინააღმდეგ ბრძოლაში დაიღუპნენ. 1712
-----------------------------	--

წელს შაჰმა ვახტანგ VI ირანში გამოიძახა, რათა, ისლამის აღიარების შემთხვევაში, ის ქართლის მეფედ დაემტკიცებინა. ვახტანგმა ისლამის მიღებაზე უარი თქვა. ირანში გამგზავრებამდე მან ქართლი დროებით თავისი უმცროს ძმას, სვიმონს ჩააბარა, რომლის მმართველობა 1714 წელს დასრულდა. შაჰმა ქვეყანა ვახტანგის ძმას, იესეს გადასცა, რომელიც ქართლს ალი-ყული-ხანის სახელით 1714-1716 წლებში მართავდა.

1712 წელს ვახტანგის უმცროსი ძმა სიმონი ახორციელებდა სამონეტო ემისიას (სიმონის სპილენძის მონეტები ფრთოსანი ურჩხულის გამოსახულებით).

სიმონის ნახევარბისტიანი მონეტების საშუალო წონა, თ. ქუთელიას მიხედვით, 8,71 გრამია (მაქსიმალური წონა – 9,93 გრ., მინიმალური – 6,64 გრ.). $d \approx 25$ მმ.

შუბლი: ფრთოსანი ურჩხულის გამოსახულება მარჯვნივ/მარცხნივ, რომლის ირგვლივ სიმონის სახელის დაქარაგმებაა მხედრული შრიფტით: სმნ. ყველაფერი ეს ჩასმულია წერტილოვან რკალში.

ზურგი: წერტილოვან რკალში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი:

فلوس ضرب تفلیس ۱۱۲۴

ფულუსი იჭედა თბილისს, 1124 (წელს) (=1712/1713 წწ.).

სიმონის სახელით იჭრებოდა აგრეთვე უფრო მცირე ნომინალი – ფული (წონა $\approx 3,37$ გრ. $d \approx 19$ მმ.).

იესეს სახელით მოჭრილ მონეტას ჩვენამდე არ მოუღწევია.

1716 წელს ვახტანგი იძულებული გახდა მიეღო ისლამი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შაჰმა ის ირანში 1719 წლამდე დატოვა.

1717-1719 წლებში ქართლს ვახტანგის ვაჟი ბაქარი განაგებდა. მისი მონეტები ჰიჯრ. 1130 (=1717/1718 წწ.), 1131 (=1718/1719 წწ.) და 1132 (=1719/1720 წწ.) წლებში იჭრებოდა (ბაქარის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით).

ბაქარის ნახევარბისტიანი მონეტების საშუალო წონა 8,42 გრამია (მაქსიმალური წონა – 8,73 გრ., მინიმალური – 7,70 გრ.). $d \approx 24$ მმ.

შუბლი: მარჯვნივ (ზოგჯერ მარცხნივ) მიმართული ფარშევანგის გამოსახულება და ბაქარის სახელის დაქარაგმება მხედრული შრიფტით: ბქრ. ყველაფერი ეს ჩასმულია ხაზოვან-წერტილოვან რკალში.

ზურგი: ხაზოვან რკალში მოთავსებული სპარსული წარწერა:

فلوس ضرب تغلیس ۱۱۳۰

ფულუსი იჭედა თბილისს, 1130, 1131 და 1132 (წელს) (=1717/18, 1718/1719 და 1719/1720 წწ.).

დ. კაპანაძე შენიშნავდა, რომ „ძალიან იშვიათ შემთხვევაში ჩნდება ცალები, რომლებზედაც წარწერა: „ბაქარ“ სულ არ არის. ასეთი მონეტა ჩვენთვის ცნობილია თეთრიწყაროს რაიონის სოფ. დაღეთში აღმოჩენილი და საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში ჩამოტანილი ერთი ნიმუშით“. დაღეთში აღმოჩენილი ბაქარის ამ „ანონიმურ“ მონეტაზე მოთავსებულია თარიღი 1131 (=1718/1719 წწ.). დ. კაპანაძე იმასაც აღნიშნავდა, რომ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში „... დაცულია შესანიშნავი სიფაქიზით შესრულებული ბაქარის მსხვილი და მაღალწონიანი მონეტა, რომელიც გარეგანი ნიშნების მიხედვით შეიძლება საცდელად ჩაითვალოს“.

ბაქარის სახელით იჭრებოდა აგრეთვე უფრო მცირე ნომინალი – ფული (წონა≈4,21 გრ. d≈19 მმ.).

1723-1735 წლებში აღმოსავლეთ საქართველო ოსმალების მიერ იყო ოკუპირებული. ამ პერიოდში თბილისის ზარაფხანა სულთნის სახელით ჭრიდა მონეტებს (ოსმალური საოკუპაციო მონეტები). 1735 წლიდან კი აღმოსავლეთ საქართველოში ოსმალთა ბატონობა „ყიზილბაშობამ“ შეცვალა. თბილისის ზარაფხანაც ირანის მბრძანებელ ნადირს დაემორჩილა.

ქართველი ხალხის წინააღმდეგობის და ქართველი მეფეების მოქნილი პოლიტიკის წყალობით, ნადირ-შაჰი იძულებული გახდა 1744 წელს თეიმურაზ II ქართლის, ხოლო ერეკლე II კახეთის მეფედ დაენიშნა. 1745 წლის 1 ოქტომბერს სვეტიცხოვლის ტაძარში თეიმურაზ II, ძველი ქართული წესით, ქართლის მეფედ ეკურთხა. კახეთს ერეკლე მართავდა. ეს ისტორიული ფაქტი აისახა ნუმისმატიკურ ძეგლებზეც. თეიმურაზ II-ის სახელით მოიჭრა სპილენძის მონეტა (თეიმურაზ II-ის სპილენძის მონეტები ლომის გამოსახულებით). პარალელურად, თბილისის ზარაფხანაში ირანის შაჰების სახელით კვლავ იჭრებოდა ვერცხლის მონეტები.

თეიმურაზ II-ის ნახევარი ბისტის წონა შეადგენს დაახლ. 8-9,5 გრამს. d≈20-22 მმ.

შუბლი: მარცხნივ მიმართული ლომის გამოსახულება. გარშემო თეიმურაზ II-ის სახელის დაქარაგმება მხედრული შრიფტით: თმრზ.

ზურგი: სპარსული წარწერა:

فلوس ضرب سقلاسي ١١٦٢

იჭედა ფულუსი თბილისს, 1162 (წელს) (=1748/1749 წწ.).

თეიმურაზ II-ის სახელით იჭრებოდა აგრეთვე უფრო მცირე ნომინალი – ფული (წონა≈4,47 გრ. d≈19/21 მმ.).

თეიმურაზ II და ერეკლე II ერთობლივად ახორციელებდნენ სამონეტო ემისიას (თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები შევარდენის გამოსახულებით), თუმცა, ფორმალურად, ქართლის და კახეთის სამეფოები ერთიანი არ იყო. ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმაზე, რომ de facto ეს ორი სამეფო უკვე ინტეგრირებულია.

თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის მიერ მოჭრილი ნახევარი ბისტის წონა შეადგენს დაახლ. 8-10,6 გრამს. d≈21-25 მმ.

შუბლი: სპარსული წარწერა:

خدا

بنده

თე 1166 ერ

سقلاسي

ضرب

მონა ღვთისა, 1166, 1168 და 1169 (წელს) (=1752/1753, 1754/1755 და 1755/1756 წწ.), იჭედა თბილისს. თარიღის მარცხნივ და მარჯვნივ ქართულად, მხედრული შრიფტით: თე და ერ, ე.ი. თეიმურაზი და ერეკლე.

ზურგი: მარჯვნივ მიმართული შევარდენი, რომელიც წეროს კორტნის.

თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II სახელით იჭრებოდა უფრო მცირე ნომინალი – ფული (წონა≈4,42 გრ. d≈18 მმ.).

1762 წლის 8 იანვარს თეიმურაზ II პეტერბურგში გარდაიცვალა. ამ ცნობის მიღებისთანავე, ერეკლე II-მ თავი ქართლ-კახეთის გაერთიანებული სამეფოს მეფედ გამოაცხადა.

ერეკლე II-ის (კახეთის მეფე 1744-1762 წწ., ქართლ-კახეთის მეფე 1762-1798 წწ.) სპილენძის მონეტებიდან ყველაზე ადრეულია 1765/1766 წლებით დათარიღებული ერთტიპური სპილენძის შაურიანი, ბისტისანი და ნახევარბისტისანი (ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბით).

ერეკლე II-ის სპილენძის შაურიანის წონა შეადგენს 44,9 გრამს. d≈38/40 მმ. შესაბამისად მცირდება ბისტის და ნახევარი ბისტის

მეტროლოგიური მონაცემები.

შუბლი: რთულ ჩარჩოში მოთავსებული ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბი: გვირგვინი, სასწორი, სფერო, სკიპტრა და მახვილი.

ზურგი: ერეკლეს სახელი ასომთავრული შრიფტით სხვადასხვა მოყვანილობის ჩარჩოში: **ႠႡႧႢႥ**. ქვემოთ სპარსულად:

ضرب تغلیس ۱۱۷۹

იჭედა თბილისს, 1179 (წელს) (=1765/1766 წწ.).

დღესდღეობით შაურიანი ცნობილია მხოლოდ ორ ცალად. ერთი დაცულია სანკტ-პეტერბურგის ერმიტაჟში, მეორე – მოსკოვის ისტორიულ მუზეუმში. ბისტიანი სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის უნიკუმი. ამავე ტიპის ნახევარბისტიანი შედარებით მრავალრიცხოვანია.

1776/1777 წლებში განსხვავებული სპილენძის მონეტები იჭრება (ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები თევზის გამოსახულებით). ნახევარბისტიანი მონეტის წონა შეადგენს დაახლ. 6,1 გრამს. d=20-28 მმ.

შუბლი: ერეკლეს სახელი გადმოცემული ასომთავრული შრიფტით: **ႠႡႧႢႥ**. ქვემოთ სპარსულად:

ضرب تغلیس ۱۱۹۰

იჭედა თბილისს, 1190 (წელს) (=1776/1777 წწ.).

ზურგი: თევზის გამოსახულება.

1776/1777 წლებში იჭრებოდა აგრეთვე იმავე ტიპის ფულიც (წონა≈2,73 გრ. d≈19 მმ.).

ამ მონეტებთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ სრულებით გაუგებარია, რას უკავშირდება ზურგზე მოთავსებული თევზის გამოსახულება.

ერეკლე II-ის სპილენძის ფულებიდან ყველაზე მრავალრიცხოვანია მონეტები ორთავიანი არწივის გამოსახულებით (ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ორთავიანი არწივის გამოსახულებით), ცნობილი მრავალი ვარიანტით.

შუბლი: ასომთავრული შრიფტით გადმოცემული ერეკლეს სახელი: **ႠႡႧႢႥ**. ქვემოთ სპარსულად:

ضرب تغلیس

იჭედა თბილისს და სხვადასხვა თარიღი ჰიჯრით.

ზურგი: ორთავიანი არწივის გამოსახულება. მის ქვემოთ სხვადასხვა თარიღი, მაგ., 1781, 1787, 1789 და სხვ.

აქ აღსანიშნავია შემდეგი გარემოება: რუსეთსა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის მფარველობითი ტრაქტატი 1783 წელს დაიდო. ასეთ ვითარებაში გაუგებარია, რატომ გაჩნდა 1781 წლით დათარიღებულ ერეკლეს მონეტებზე ორთავიანი არწივის გამოსახულება.

დ. კაპანაძემ გამოაქვეყნა ევგ. პახომოვის კოლექციიდან მომდინარე ერთი უნიკალური ნახევარბისტიანი, რომელიც ამჟამად სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის კუთვნილებაა. მონეტის უნიკალობას მისი ემისიის თარიღი განაპირობებს. მონეტაზე მითითებულია ჰიჯრ. (12)06 (=1791/1792 წწ.) წელი და თარიღი – 1791 წელი. მონეტის წონა – 11,4 გრ.

1796 წელს თბილისის ზარაფხანაში ერთთავიანი არწივის გამოსახულებიანი სპილენძის მონეტები იჭრება (ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით). ბისტის წონა≈19,43 გრ. d≈26-28/29 მმ.

შუბლი: ასომთავრულით გადმოცემული ერეკლეს სახელი: ҭҕҕҭҭ. ქვემოთ სპარსულად:

ضرب تفلیس ۱۲۱۰

იჭედა თბილისს და თარიღი 1210 (წელი) (=1795/1796 წწ.). ხშირად 1210-ის ნაცვლად ამოკვეთილია 1201 წელი.

ზურგი: ერთთავიანი არწივის გამოსახულება. ქვემოთ თარიღი – 1796 წელი.

ერეკლე II ოქროს მონეტასაც ჭრიდა (ერეკლე II-ის ოქროს მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით), ჩვენამდე ორმა ეგზემპლარმა მოადწია და ორივე სანკტ-პეტერბურგის ერმიტაჟშია დაცული. ამ მონეტების შუბლის ნახაზი ზუსტად ისეთივეა, როგორც XVIII საუკუნის მიწურულის თბილისში მოჭრილი სირმა-აბაზიანის.

მონეტის წონა შეადგენს 7,14 გრამს. d=23/25 მმ.

შუბლი: ცენტრში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი:

ضرب تفلیس ۱۲۰۳

იჭედა თბილისს, 1203 (წელს) (=1788/1789 წწ.). ზემოთ ოვალში ასევე სპარსულად:

یا کریم

მოწყალო.

ზურგი: რკალში მოთავსებული ერთთავიანი არწივის გამოსახულება. არწივის ბრჭყალებს შორის თარიღი – 1796 წელი. შუბლის თარიღი არ შეესაბამება ზურგის თარიღს.

დ. კაპანაძე ერეკლე II-ის მიერ ოქროს მონეტების ემისიას ეჭვის ქვეშ აყენებს. ის წერს: „შესაძლებელია, რომ ერეკლე მეფის 1796 წლის სპილენძის მონეტისა და 1789 წლის ვერცხლის აბაზიანის სიქები, თავის დროზე გატანილი პეტერბურგის რომელიმე არქივში, რომელიმე „წარჩინებულმა“ კოლექციონერმა (რომლებიც XIX საუკუნეში პეტერბურგში ბლომად იყვნენ) გამოიყენა თავისი პირადი კოლექციის შევსების მიზნით“.

1798 წელს გარდაიცვალა ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II და ტახტი მისმა უფროსმა ვაჟმა გიორგი XII-მ (1798-1800 წწ.) დაიკავა. გიორგი XII-ის ნახევარბისტიანი მონეტის (გიორგი XII-ის სპილენძის მონეტები თევზის გამოსახულებით) წონა შეადგენს დაახლ. 9,0-9,8 გრამს. $d \approx 19/21-22$ მმ.

შუბლი: გიორგი XII-ის სახელი გადმოცემული ასომთავრული შრიფტით: '𐌖𐌕𐌖𐌖' (ასოები '𐌖' და '𐌖' შერწყმულია მონოგრამად).

ქვემოთ სპარსულად:

ضرب تفلہ س ۱۲۱۳

იჭედა თბილისს, 1213 (წელს) (=1798/1799 წწ.).

ზურგი: თევზის გამოსახულება.

დ. კაპანაძე აღნიშნავს, რომ გიორგი XII-ის სახელით იჭრებოდა აგრეთვე ბისტი და ფული.

არსებობს სპილენძის ანონიმური მონეტა, რომლის ატრიბუცია მხოლოდ მასზე მოთავსებული თარიღის საშუალებით გახდა შესაძლებელი. ეს არის უნიკალური მონეტა, რომელიც მ. ბარათაევის (ბარათაშვილის) კოლექციის შემადგენლობაში შედიოდა და სხვა ნიმუშებთან ერთად ბერლინის მუზეუმის საცავში დაიდო ბინა (დავით ბატონიშვილის სპილენძის მონეტები ფარშევანგის გამოსახულებით).

შუბლი: ხაზოვან და წერტილოვან რკალში ჩასმული მხედრული წარწერა: ტფლს, ე.ი. ტფილისი.

ზურგი: მარცხნივ მიმართული ფარშევანგის გამოსახულება (როგორც ბაქარის მონეტაზე), მის ფეხებთან თარიღი, 1215 წელი (=1800/1801 წწ.).

სავსებით გასაგებია, თუ რატომ არის ეს მონეტა ანონიმური. 1800 წლის 28 დეკემბერს გიორგი XII გარდაიცვალა და დავითი რუსეთის ხელისუფლებამ მხოლოდ დროებით მმართველად ცნო. სწორედ ამ გარემოებამ განაპირობა ის, რომ დავითი იძულებული გახდა ანონიმური მონეტა მოეჭრა.

ერეკლე II-ის მოჭრილი ვერცხლის მონეტები „სირმა-ვერცხლის“ (რაც სიტყვა-სიტყვით „წმინდა ვერცხლს“, „სუფთა ვერცხლს“ ნიშნავს) სახელითაა ცნობილი. მათ „ბაგრატიონთა ვერცხლსაც“ უწოდებენ, მაგრამ ამ ტერმინმა ფეხი ვერ მოიკიდა.

სირმა-ვერცხლი მაღალხარისხოვანი და მაღალსინჯიანი (94%) ვერცხლისაგან იჭრებოდა. სხვათაშორის, სირმა-ვერცხლის მაღალსინჯიანობა ქართველების სიამაყის საგანი იყო. ასე მაგ., თეიმურაზ ბატონიშვილი წერდა: „ასეთს თეთრსა სჭრიდნენ ჩვენშია, რომ ყოველსა ევროპისა და აზიის ვერცხლზედ ჩვენი ვერცხლი უფრო წმინდა იყო“.

შეიძლება ითქვას, რომ დღესდღეობით სირმა-აბაზიანები, ნუმიზმატიკური თვალსაზრისით, სათანადოდ შესწავლილი არ არის. ყველაზე ვრცლად და საფუძვლიანად მათ ისევ და ისევ ევგ. პახომოვი შეეხო, ხოლო მათი მიმოქცევის ხანგრძლივობის საკითხს – რ. ქებულაძე.

XVIII საუკუნის II ნახევარში ირანის ძლიერებას შინაურმა აშლილობამ მოუღო ბოლო. სპარსეთი ცალკეულ სახანოებად იშლება. საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულები აღმოცენდნენ. აღმოსავლეთ საქართველო განთავისუფლდა ირანის ჰეგემონიისგან. მეტიც: ის რეგიონში პირველობისათვის იბრძვის და წარმატებებსაც აღწევს.

როგორც ევგ. პახომოვი აღნიშნავს, დამოუკიდებელი მმართველები იწყებენ საკუთარი ვერცხლის მონეტების მოჭრას, უკვე არა შაჰის სახელით, მაგრამ არც თავის სახელს ათავსებენ. თუმცა აღნიშნული მოვლენა თვით სპარსული ნუმიზმატიკისთვისაც გახდა დამახასიათებელი.

ევგ. პახომოვი თვლიდა, რომ სირმა-ვერცხლის ემისია 1765/1766 წლებში იწყება, ხოლო დ. კაპანაძე და რ. ქებულაძე ასეთად 1767/1768 წლებს მიიჩნევენ, და გრძელდებოდა ჰიჯრ. 1213 წლამდე (1798/1799 წწ.).

ფაქტობრივი მასალის მიხედვით, სირმა-ვერცხლის ოთხი ძირითადი ნომინალი იჭრებოდა: 1,5 აბაზიანი, ანუ ნახევარ-მარჩილიანი, აბაზიანი, 0,5 აბაზიანი, ანუ ორშაურიანი (მაჰმუდი ან

უზალთუნი) და შაურიანი, რომელიც აბაზიანის მეოთხედს შეადგენდა.

ერთნახევარი სირმა-აბაზის (ნახევარი მარჩილი, ექვსშაურიანი) წონა შეადგენს დაახლ. 4,64 გრამს. d≈29 მმ.

შუბლი: სპარსული ზედწერილი:

الحمد لله رب العالمين

დიდება ალლაჰს, ორი სამყაროს მფლობელს. მონეტის თავისუფალი არე შევსებულია რამდენიმე ყვავილოვანი ორნამენტით. გარშემო ხაზოვანი რკალი.

ზურგი: სპარსული ზედწერილი:

يا كريم

ضرب تغلييس ١١٨٢

მოწყალო, იქედა თბილისს, 1182 (წელს) (=1768/1769 წწ). რკალი ჯერ ხაზოვანი, შემდეგ – ყვავილოვანი (მოწყალო – ქერიმ-ხან ზენდის დროიდან შემორჩენილი ფორმულა – მოთავსებულია ჩარჩოს ზემოთ, მომცრო ოვალში).

სირმა-აბაზის წონაა დაახლ. 2,93 გრამი. d≈19/20 მმ.

შუბლი: სპარსული ზედწერილი:

الحمد لله رب العالمين

დიდება ალლაჰს, ორი სამყაროს მპყრობელს. მონეტის თავისუფალ არეზე რამდენიმე ყვავილოვანი ორნამენტი. გარშემო ჯერ ხაზოვანი, შემდეგ კი წერტილოვანი რკალი.

ზურგი: სპარსული ზედწერილი:

يا كريم

ضرب تغلييس ١١٩٤

მოწყალო! იქედა თბილისს, 1194 (წელს) (=1780 წ.). ყველაფერი ეს ჩასმულია ჯერ ფიგურულ ჩარჩოში, ხოლო შემდეგ – თანმიმდევრობით, ხაზოვან და წერტილოვან რკალში.

სირმა-უზალთუნის (ორშაურიანი) წონა შეადგენს დაახლ. 1,49 გრამს. d≈14/16 მმ.

შუბლი: სპარსული ზედწერილი:

ضرب تغلييس ١١٨٢

იქედა თბილისს, 1182 (წელს) (=1768/1769 წწ). მონეტის თავისუფალ არეზე ყვავილოვანი ორნამენტები. გარშემო ჯერ ხაზოვანი, შემდეგ კი წერტილოვანი რკალი.

ზურგი: ფიგურულ ჩარჩოში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი:

يا كريم

მოწყალეო. მონეტის თავისუფალ არეზე – ყვავილოვანი ორნამენტები. გარშემო ხაზოვანი რკალი.

სირმა-შაურის წონაა დაახლ. 0,7 გრამი. d≈13/15 მმ.

შუბლი: სპარსული ზედწერილი:

ضرب تغليس ١١٨٥

იჭედა თბილისს, 1185 (წელს) (=1771/1772 წწ.). მონეტის თავისუფალ არეზე ყვავილოვანი ორნამენტები. გარშემო ხაზოვანი და წერტილოვანი რკალი.

ზურგი: ფიგურულ ჩარჩოში მოთავსებული სპარსული ზედწერილი:

يا كريم

მოწყალეო. გარშემო ხაზოვანი რკალი.

სირმა-ვერცხლი ლითონის მაღალი ხარისხის გამო დიდხანს შემორჩა საქართველოს სამონეტო ცირკულაციაში, რასაც ადასტურებს როგორც დოკუმენტური, ასევე ფაქტობრივი მასალა. სირმა-აბაზიანების მიმოქცევიდან ამოღებას მეფის მთავრობა ორჯერ, 1848 და 1849 წლებში შეეცადა, შესყიდვის გზით, მაგრამ ხურდა ფულის საჭირო მარაგის უქონლობის გამო სახელმწიფო ხაზინამ ეს ვერ შეძლო. საბოლოოდ, სირმა-ვერცხლის შესყიდვა 1852 წლიდან დაიწყო.

დ. კაპანაძის შენიშვნით, სირმა-ვერცხლის კარგი რეპუტაცია იმითაც დასტურდება, რომ, მისი ინფორმაციით, მათი მინაბადები ერთ-ერთ ჩვენს მეზობელს, ნუხის სახანოს მოუჭრია.

დ. კაპანაძის აზრით, კიდევ ერთი ქალაქში ჭრიდნენ ფულს თბილური აბაზიანების მიზნით. ერეკლე II-ის ჯარებმა განჯა აიღეს. მისი დროებითი ოკუპაციის პერიოდში (ჰიჯრ. 1201-1205 წწ.=1786-1791 წწ.) ქართველი მეფის ნაცვლები აქ თბილური აბაზის მსგავს ფულს ჭრიდნენ. მოჭრის ადგილად, ამ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, განჯა არის ნაჩვენები, ხოლო ზურგზე მოთავსებული ზედწერილი აღებულია თბილური აბაზიანისგან.

დაბოლოს, სირმა-ვერცხლთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი ცირკულირებდა არა მარტო საქართველოს ფარგლებში, არამედ სომხეთის და აზერბაიჯანის ტერიტორიაზეც, რასაც ადასტურებს აქ აღმოჩენილი XVIII საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში ჩამარხული განძები.

ბიბლიოგრაფია	მ. ანთაძე. თბილისში მოჭრილი იშვიათი ოსმალური ოქროს მონეტა. ძეგლის მეგობარი. № 23. თბ. 1970; საქართველოსა და თურქეთის ურთიერთობა XV-XVIII საუკუნეებში ნუმისმატიკური მასალის მიხედვით. თბ. 1982; არტანუჯის ზარაფხანა. ჟურნ. „ფიროსმანი“. 2008 წ. გაზაფხული, № 4. პ. გუგუშვილი. ფულის ნიშნები და ტრიალი საქართველოსა და ამიერკავკასიაში XIX საუკუნეში. თსუ შრომები. VI. თბ. 1936. გ. დუნდუა. ფული საქართველოში. თბ. 2003 (მეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა) (თ. დუნდუასთან, ნ. ჯავახიშვილთან და ა. ერისთავთან თანაავტორობით); ქართული ნუმისმატიკური ლექსიკონი. თბ. 2009 (ირ. ჯალაღანიასთან თანაავტორობით); ქართული ნუმისმატიკა. II. თბ. 2011 (თ. დუნდუასთან თანაავტორობით); დ. კაპანაძე. ქართული ნუმისმატიკა. თბ. 1969. რ. ქეზულაძე. სირმა-ვერცხლის მიმოქცევის ხანგრძლივობა საქართველოში. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე (სმამ). ტ. 53. № 3. თბ. 1969; ევროპული მონეტების მიმოქცევა საქართველოში XV-XVIII საუკუნეებში. თბ. 1971. ნ. ქოიავა. ფულის მიმოქცევა, კრედიტი და ფინანსები XVIII საუკუნის საქართველოში. თბ. 1963. თ. ქუთელია. კახეთის სამეფოს უცნობი ზარაფხანა. ძეგლის მეგობარი. № 23. თბ. 1970; თბილისის ზარაფხანა XVII-XVIII სს. (ვერცხლის ფული). აკად. სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე (სსმმ). ტ. XXXIII-B. თბ. 1978; ირანული სპილენძის ფულის კატალოგი. თბ. 1990. Д. Г. Капанадзе. Грузинская нумизматика. М. 1955. Т. С. Кутелия. Грузия и Сефевидский Иран (по данным нумизматики). Тб. 1979. Е. А. Пахомов. Вес и достоинство медной монеты Тифлиса XVII-XVIII
---------------------	--

	вв. Отдельный оттиск из т. III, «Востоковедение». Изд. вост. факультета Азерб. Гос. Университета. Баку. 1928; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. III. Баку. 1940; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. IV. Баку. 1949; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. VIII. Баку. 1959; Монеты Грузии. Тб. 1970.
--	--

უცხოური ფული ქართულ სამონეტო ბაზარზე	საქართველოში აღმოჩენილი XVII-XVIII საუკუნეების უცხოური მონეტების განმები XVII-XVIII საუკუნეების უცხოური მონეტების განმების რეესტრის შედგენას ოსმალური მასალით ვიწყებთ. საქართველოში ნაპოვნი XVII საუკუნის ოსმალური მონეტების განმები: 1. 1945 წელს მახარადის (ოზურგეთის) რაიონის სოფ. ლიხაურში აღმოჩნდა მოზრდილი განმი. ეს კომპლექსი შეიცავს ასიოდე ოსმალურ ახჩას, დაახლოებით 1000-ზე მეტ მათ მინაბადს და 20-მდე სხვადასხვა ზომის ვერცხლის ფირფიტას. ეს ფირფიტები სისქით და ლითონის ხარისხით ამ მინაბადებს ესადაგება და დ. კაპანაძის აზრით, აშკარა ხდება, რომ ისინი მინაბადების მოსაჭრელი ნამზადია. ავტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს იმ ფაქტს, რომ „... ამ ნამზადთა შორის ორი თუ სამი ფირფიტა ჯვრის მოყვანილობისაა და ამ გარემოებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიეცეს, რადგან ეს იმას მოწმობს, რომ მინაბადების მომჭრელი თვითონ ქრისტიანი თუ არ იყო, ქრისტიან მოსახლეთა შორის (ე.ი. ჩვენში, საქართველოში) ცხოვრობდა“. მ. ანთაძემ ლიხაურის განმის მონეტები სამ ნაწილად დაყო: I. მურად III-ის (1574-1595 წწ.) ახჩები, რომლებიც ძირითადად ხანჯის ზარაფხანაშია მოჭრილი. II. მეჰმედ IV-ის (1648-1687 წწ.) და აჰმედ II-ის (1691-1695 წწ.) სახელით მოჭრილი მონეტები, დამზადებული ოსმალეთის იმპერიის სხვადასხვა ზარაფხანაში. III. ამ ნაწილში ავტორმა გააერთიანა ის მონეტები, რომლებიც ადგილობრივ იმიტაციებად მიიჩნია. როგორც ჩანს, ლიხაურის განმი XVII საუკუნის მიწურულს არის ჩამარხული. 2. 1913 წელს ბათუმის მახლობლად, სამების მთის მწვერვალზე, მდ. ყოროლისწყლის და ბარცხანას ხეობაში, ძველი ეკლესიის ნანგრევების მოშორებით, თიხის ქოთანში აღმოჩნდა XVII საუკუნის მცირე ზომის ოსმალური და ირანული ვერცხლის მონეტების განმი 537 ცალის რაოდენობით. ევგ. პახომოვმა თავის დროზე განმის გადათვალიერებისას ნახა მურად IV-ის (1623-1640 წწ.) ჰიჯრ. 1033 წლით (1623/1624 წწ.) დათარიღებული 2 მონეტა და სულეიმან შაჰის (1667-
---	---

1694 წწ.) 4 მაჰმუდი, ერთზე იკითხება ზარაფხანა – თბილისი, და თარიღის ფრაგმენტი, 109?, მისივე შაური და ოსმალური ფულის 3 მინაბადი. გარდა ამისა, განძის შემადგენლობაში ყოფილა ერთი თევზისგამოსახულებიანი გაურკვეველი ქართული მონეტა (ალბათ, ათაბაგ ყვარყვარეს – ავტ.) და 519 ცალი ცუდად დაცული თურქული ახჩა. ამ განძის 29 მონეტა ინახება სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში. ყველა მათგანი ცუდად არის დაცული. განძის დამარხვის თარიღად მ. ანთაძე XVII საუკუნის მიწურულს, ან XVIII საუკუნის პირველ ათწლეულს მიიჩნევს.

3. მ. ანთაძის ცნობით, სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმშივეა დაცული პარიზიდან დაბრუნებული მონეტები, რომელთა საივენტარო დავთარს ევგ. პახომოვის ხელით აწერია: საქართველოს ტერიტორიაზე ნაპოვნი XVII საუკუნის ოსმალური და სპარსული მონეტები. ოსმალური მონეტები მოჭრილია სულთან მუსტაფა I-ის (1617-1618 წწ., 1622-1623 წწ.) სახელით.

4. 1977 წელს ლანჩხუთის რაიონის სოფ. ჯიხანჯირში „ნასტეფანარის გორაზე“, ქვის ქვეშ, შემთხვევით აღმოჩნდა პატარა ზომის ვერცხლის მონეტები, საერთო ჯამში, 334 ცალი. განძი დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში (გფ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის განძების ფონდი) №№17257-17576, გფ. №№20444-20451). განძის შემადგენლობაში შემავალი ყველა მონეტა ოსმალური ახჩაა. კომპლექსის ქრონოლოგიური დიაპაზონი დიდია. ადრეული მონეტა თარიღდება ჰიჯრ. 926 წლით (1519/1520 წწ.), გვიანდელი კი – ჰიჯრ. 1003 წლით (1594/1595 წწ.). მათი უმრავლესობა მოჭრილია ტრაპიზონის ვილაიეთის ქ. ხანჯის ზარაფხანაში. ხანჯის გარდა, ჯიხანჯირის განძის შემადგენლობაში შედის იმპერიის სხვადასხვა ქალაქში მოჭრილი ფულიც. ეს ზარაფხანებია: კონსტანტინოპოლი, ედირნე, ნოვარი, კარატოვო, ნოვობერდა, სიდრე-კაისი, საკიზი, კეისარიე და ერზერუმი.

საქართველოში აღმოჩენილი XVIII საუკუნის ოსმალური მონეტების განძები:

1. 1941 წლის ნოემბერში ქუთაისში კათოლიკური ეკლესიის ეზოში თავშესაფრის თხრის დროს იპოვეს სამონეტო კომპლექსი, რომელიც შედგებოდა 13 ალთუნის და 8 ვენეციური დუკატისაგან. 13 ალთუნიდან 10 მოჭრილი ყოფილა აჰმედ III-ს (1703-1730 წწ.) მიერ. აქედან 8 კონსტანტინოპოლის ზარაფხანაშია მოჭრილი, ერთი –

მისრში და ერთიც – თბილისში. სამი ალთუნი მოჭრილი ყოფილა სულთან მაჰმუდ I-ის (1730-1754 წწ.) სახელით კონსტანტინოპოლის ზარაფხანაში. ეს მონეტები გადაეცა მოსკოვს, თავდაცვის ფონდის გასაძლიერებლად. თბილური ალთუნი კი საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს დაუბრუნდა (გფ. №5086, d=19 მმ., წონა – 3,47 გრ.). თარიღი – ჰიჯრ. 1115 წელი (1703/1704 წწ.).

2. 1937 წელს სოფ. მურჯახეთში (ახალქალაქის რაიონი), ძველ ნაწისქვილარში, აღმოჩნდა თიხის ქილა ოსმალური ვერცხლის მონეტებით (355 ცალი). განძის შემადგენლობა ასეთია: ოსმალეთის სულთნები – სულეიმან II (1687-1691 წწ.) – 1 ცალი, აჰმედ II (1691-1695 წწ.) – 2 ცალი, მუსტაფა II (1695-1703 წწ.) – 109 ცალი, აჰმედ III (1703-1730 წწ.) – 155 ცალი, მაჰმუდ I (1730-1754 წწ.) – 88 ცალი; განძის მონეტები ქრონოლოგიურად 1687-1731 წლებს შორის თავსდება. განძის ყველაზე გვიანდელი მონეტა თარიღდება ჰიჯრ. 1143 წლით (=1730/1731 წწ.), ხოლო მისი ჩამარხვა, სავარაუდოდ, XVIII საუკუნის 50-იან წლებზე ადრე ვერ მოხდებოდა.

მურჯახეთის განძში თავმოყრილია შემდეგი ნომინალები: ყურუმი, ნახევარყურუმი (ირმილიქი), ონლიქი და ახჩა. მურჯახეთის განძში შემავალი მონეტები მოჭრილია იმპერიის სხვადასხვა ზარაფხანაში: კონსტანტინოპოლი (უმეტესობა), ედირნე (ადრიანოპოლი), ერზერუმი, თბილისი, განჯა, გიუმიშხანე.

3. 1909 წელს თბილისის მიდამოებში აღმოჩნდა განძი, რომლის შემადგენლობაში იყო ჰიჯრ. 1115 წლით (=1703/1704 წწ.) დათარიღებული აჰმედ III-ს სახელით მოჭრილი ონლიქები.

4. 1960 წელს ახალციხის ძველ ნაწილში სახლის მშენებლობის დროს იპოვეს თიხის ჭურჭელი ვერცხლის მონეტებით. განძის შემადგენლობაში აღმოჩნდა 1620-1626 წლების 3 ცალი ავსტრიული ტალერი, XVI საუკუნის დასასრულის და XVII საუკუნის დასაწყისის სამოცამდე ესპანური პესო და ოსმალეთის სულთან აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) 6 ონლიქი.

5. 1900-იან წლებში გორის მიდამოებში აღმოჩნდა XVIII საუკუნის ოსმალური მონეტების განძი. მის შემადგენლობაში ყოფილა: ა) აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) 29 თბილური ონლიქი, 2 – მოჭრილი ერევანში, 2 – თავრიზში, 1 – ბეშლიქი, მოჭრილი თავრიზში; ბ) მაჰმუდ I-ის (1730-1754 წწ.) ერთი ბეშლიქი, მოჭრილი განჯაში.

6. XVIII საუკუნის პირველი ნახევრით თარიღდება ზღუდერის 6 მონეტა, აღმოჩენილი 1959 წელს მდ. ძამას ხეობაში, ორთუბნის ციხესთან არხის გაყვანის დროს. ამჟამად დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში (გფ. №№11461-11466). მონეტები

ეკუთვნის: 1. აჰმედ III-ს (1703-1730 წწ.) – 2 ცალი: ერთი ონლიქი, მოჭრილი თბილისში, ჰიჯრ. 1115 წელი (=1703/1704 წწ.), 1 ახჩა, მოჭრილი კონსტანტინოპოლში; 2. მაჰმუდ I-ს (1730-1754 წწ.) – 4 მონეტა. აქედან ორი ონლიქია, მოჭრილი თბილისსა და განჯაში, ჰიჯრ. 1143 წელი (=1730/1731 წწ.), ერთი – ბემლიქი, მოჭრილი თბილისში იმავე თარიღით და ერთი ახჩა მოჭრილი მისრში.

7. 1958 წელს ლანჩხუთის რაიონის სოფ. ჭანჭათში საკარმიდამო ნაკვეთში მიწის დამუშავების დროს აღმოჩნდა თიხის კოჭობი, რომელშიც მოთავსებული იყო XVIII საუკუნის ოსმალური და ევროპული ვერცხლის მონეტები. განძის შემადგენლობა ასეთია: 1. პოლონეთის მეფის სიგიზმუნდ III-ის (1587-1632 წწ.) 2 ორტა, მოჭრილი 1622-1623 წლებში, აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) 24 ახჩა და მაჰმუდ I-ის (1730-1754 წწ.) 58 ახჩა.

მ. ანთაძის დასკვნით, ჭანჭათის განძის მონეტები მეტად ერთფეროვანია. მოჭარბებულად გვხვდება მცირე ნომინალი – ახჩა. განძი XVIII საუკუნის მეორე ნახევარშია ჩაფლული.

8. 1935 წელს საჩხერის რაიონის სოფ. ქორეთის მიდამოებში მიკვლეული მონეტებიდან მასწავლებელმა გოგიტაშვილმა სკოლის მუზეუმს გადასცა აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) 3 ახჩა და მუსტაფა III-ის (1757-1774 წწ.) 2 ყურუმი.

9. 1892 წელს ქუთაისის მაზრის სოფ. ზარათში (ამჟამინდელი წყალტუბოს რაიონი) იპოვეს სპილენძის ქვაბი, რომელშიც იყო 8 კილოგრამამდე ოსმალური ვერცხლის მონეტები, დათარიღებული 1703-1786 წლებით.

10. 1900-იან წლებში ბათუმში ამიერკავკასიის რკინიგზის მეოთხე კილომეტრზე აღმოჩნდა თიხის ქილა 106 ოსმალური ვერცხლის მონეტით. განძის მონეტები გადაეცა ოდესის ისტორიისა და სიძველეების საზოგადოებას. კომპლექსი შეიცავდა აბდულ ჰამიდ I-ის (1774-1789 წწ.) და სელიმ III-ის (1789-1807 წწ.) მონეტებს.

11. XVIII საუკუნით არის დათარიღებული 1949 წელს თერჯოლის მიდამოებში ნაპოვნი ოსმალური მონეტების განძი, რომლის შემადგენლობაშია: 1. მაჰმუდ I-ის ჰიჯრ. 1143 წლით (=1730/1731 წწ.) დათარიღებული 2 ახჩა, 2. მუსტაფა III-ის ჰიჯრ. 1171 წლით (=1757/1758 წწ.) დათარიღებული 2 ახჩა, 3. აბდულ ჰამიდ I-ის ჰიჯრ. 1187 წლით (=1774 წ.) დათარიღებული ახჩა. განძის ჩამარხვის სავარაუდო თარიღად XVIII საუკუნის მიწურული უნდა მივიჩნიოთ.

12. 1950-იან წლებში მახარაძის (ოზურგეთის) რაიონის სოფ. ლიხაურში აღმოჩნდა მოზრდილი განძი, რომელიც შედგება აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.), მაჰმუდ I-ის (1730-1754 წწ.), ოსმან III-ის (1754-1757

წწ.), მუსტაფა III-ის (1757-1774 წწ.) და აბდულ ჰამიდ I-ის (1774-1789 წწ.) 362 მონეტისაგან (კომპლექსი დაცულია ოზურგეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში). მ. ანთაძის მიხედვით, განძის მონეტები სულთნების მიხედვით ასე ნაწილდება:

I. აჰმედ III-ის მონეტა განძში 10 ცალია, აქედან 7 მოჭრილია კონსტანტინოპოლში, 3 – მისრში, ნომინალი – ფარა.

II. მაჰმუდ I-ის სახელით მოჭრილი მონეტები განძში 47 ცალია. აქედან 19 მოჭრილია მისრში, 27 – კონსტანტინოპოლში, 1 – გაცვეთილია. ნომინალი – ფარა.

III. ოსმან III-ის მონეტა განძში 5 ცალია, 4 მოჭრილია კონსტანტინოპოლში, 1 – მისრში. ნომინალი – ფარა.

IV. მუსტაფა III-ის მონეტები განძში საკმაოდ ბევრია. აქედან 54 მოჭრილია ისლამბულში. 15 მონეტაზე არაფერი შეიმჩნევა მათი გაცვეთის გამო. რაც შეეხება მისრში მოჭრილ მონეტათა რაოდენობას, ისინი 59 ცალით არის წარმოდგენილი. ნომინალი – ფარა.

V. სულთან აბდულ ჰამიდის სახელით მოჭრილი მონეტები ლიხაურის განძში 143 ცალია. აქედან კონსტანტინოპოლის ზარაფხანას 74 მონეტა მიეკუთვნება, 62 მისრშია გამოშვებული, ხოლო 7 ცალზე ზარაფხანა არ იკითხება. ნომინალი – ფარა.

განძი, როგორც ჩანს, XVIII საუკუნის 80-იან წლებშია ჩამარხული.

13. XVIII საუკუნის ბოლო წლებს განეკუთვნება ახალქალაქის რაიონში „ამირანის გორაზე“ ნაპოვნი ოსმალური მონეტების განძი. კომპლექსი შემთხვევით აღმოჩნდა მიწის სამუშაოების დროს თიხის ქილაში. მონეტები დაიტაცეს, მპოვნელს წილად 24 ცალი შეხვედრია და ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში მიუტანია. განძის შესწავლის დროს მ. ანთაძემ გამოარკვია, რომ ბორჯომის მუზეუმს 10 მონეტა რიგის მუზეუმისათვის გადაუცია საჩუქრის (!) სახით. დანარჩენი 14 მონეტა ეკუთვნის ოსმალეთის სულთან მუსტაფა III-ს (1757-1774 წწ.) და აბდულ ჰამიდ I-ს (1774-1789 წწ.). მონეტები მოჭრილია კონსტანტინოპოლის და ისლამბულის ზარაფხანაში. ნომინალი – ყურუმი.

14. XVIII საუკუნის 70-80-იანი წლებით თარიღდება გომის განძი, რომელიც აღმოჩნდა ოზურგეთის რაიონის სოფ. გომში, 1948 წელს. განძი შეიცავს 49 ვერცხლის მონეტას. აქედან 19 ცალი ინახება ჩოხატაურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში. განძის მონეტები ეკუთვნის სულთან აბდულ ჰამიდ I-ს. ნომინალების მიხედვით, ის თითქმის ერთგვაროვანია, გვხვდება ერთი ბეშლიქი, დანარჩენი ყურუშებია. ყველა ეგზემპლარი მოჭრილია კონსტანტინოპოლის

ზარაფხანაში.

15. 1975 წელს სოფ. მანდაეთში (ჭიათურის რაიონი), ე.წ. „ცხევარის ღელის“ ნაპირზე, მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ვერცხლის მონეტები. მპოვნელებმა განძი გაინაწილეს. დიდი მეცადინეობით შეგროვდა 270 ცალი; 205 ცალი გადაეცა ჭიათურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს, 35 – სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს, 30 – ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმშია დაცული. განძის ყველა მონეტა, ერთის გამოკლებით, ოსმალურია და მოჭრილია ოსმალთა შემდეგი სულთნების სახელით: 1. აჰმედ III (1703-1730 წწ.), 2. მაჰმუდ I (1730-1754 წწ.), 3. ოსმან III (1754-1757 წწ.), 4. მუსტაფა III (1757-1774 წწ.), 5. აბდულჰამიდ I (1774-1789 წწ.), 6. სელიმ III (1789-1807 წწ.). განძში ერთი „სირმა-ვერცხლიც“ ურევია, რომელიც ჰიჯრ. 1203 წლით (=1788/1789 წწ.) არის დათარიღებული.

განძის მონეტები გამოშვებულია შემდეგ ზარაფხანებში: კონსტანტინოპოლი, ისლამბული, მისრი და თბილისი. კომპლექსის შემადგენლობაში ორი ნომინალია: ფარა და ყურუში.

განძის ქრონოლოგიური დიაპაზონი 88 წელია, ჰიჯრ. 1115-1203 წლებს (=1703/1704-1788/1789 წწ.) შორის. განძის ჩამარხვის სავარაუდო თარიღი XVIII საუკუნის მიწურულია.

16. 1831 წელს ილორის ეკლესიასთან (ოჩამჩირის რაიონი) აღმოჩნდა XVII-XIX საუკუნეების ოსმალური ახჩების განძი. მისი ნაწილი აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმს გადაეცა. რა მონეტები იყო ისინი, ლიტერატურაში მითითებული არ არის.

17. 1963 წელს თელავის რაიონის სოფ. ფშაველაში მიწის დამუშავების დროს იპოვეს ქოცო, რომელშიც მოთავსებული იყო პატარა სურა მონეტებით, მათ შორის 4 ოსმალური ფულიც ერია. რა მონეტები იყო ისინი, ლიტერატურაში მითითებული არ არის.

18. 1967 წელს მოსკოვის პუშკინის სახ. სახვითი ხელოვნების მუზეუმში მიუტანიათ 336 ცალი დაბალი ხარისხის ოსმალური მონეტა, ნაპოვნი აფხაზეთში, კონკრეტულად რა მონეტებისაგან შედგებოდა ეს კომპლექსი, უცნობია.

19. 1876 წელს ზუგდიდის რაიონის სოფ. ცხემის ეკლესიის მიდამოებში იპოვეს განძი, რომელიც 400 ოსმალურ მონეტასთან ერთად (რა მონეტები იყო კონკრეტულად, მითითებული არ არის) 115 კირმანეულს შეიცავდა.

20. 1940-იან წლებში წულუკიძის (ხონის) რაიონის სოფ. ქუტირის მიდამოებში იპოვეს დაბალი ხარისხის ვერცხლის წვრილი ფულის განძი, რომელიც, მ. ანთაძის განცხადებით, 1949 წელს სიმონ

ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს გადაეცა (მ. ანთაძე უთითებს მხოლოდ რამდენიმე მონეტის ნომერს – გვ. №№5391-5393).

**საქართველოში აღმოჩენილი XVII-XVIII საუკუნეების
ირანული მონეტების განმეტი.**

ა) XVII-XVIII საუკუნეების ვერცხლის მონეტების განმეტი:

1. 1909 წელს ამბროლაურის მახლობლად აღმოჩნდა ვერცხლის ნივთების და მონეტების დიდი განძი. მონეტების რაოდენობა შეადგენდა 2287 ცალს, რომელთა შორის 948 იყო დიდი ზომის, 124 – საშუალო და 1215 – მცირე, საერთო წონით 10,9 კგ. მონეტების ნაწილი ქუთაისის სამხედრო კანცელარიიდან გადაეცა ერმიტაჟს (სანკტ-პეტერბურგი), ნაწილი დაუბრუნდა მპოვნელს. 1910 წელს ევგ. პახომოვმა ხსენებულ კანცელარიაში გადაათვალიერა ეს კომპლექსი და დაადგინა, რომ ის შედგებოდა ამიერკავკასიის და ირანის ზარაფხანებში მოჭრილი შაჰ-აბას I-ის მძიმე აბაზიანებისაგან, მათ შორის დიდი რაოდენობით ყოფილა თბილისში გამოშვებული ცალები. საშუალო ზომის მონეტები წარმოადგენდა ტრაპიზონის მონეტების ქართულ მინაბამებს – კირმანეულებს. მცირე ზომის მონეტები იყო წაგრძელებული ფორმის, დამახინჯებული არაბული ზედწერილით, ერთზე იკითხებოდა მუსლიმური რწმენის სიმბოლო.

ერმიტაჟის ნუმისმატიკური საცავის შემადგენლობაში შესული ამ განძიდან მომდინარე 15 მონეტა გამოაქვეყნა ი. დობროვოლსკიმ 1977 წელს. ევგ. პახომოვის ინფორმაციით, 1930 წელს, იმავე ამბროლაურის მახლობლად, სპილენძის ქოთანში მოთავსებული კიდევ ერთი განძი იპოვეს, რომელიც, მისი აზრით, ადრე აღმოჩენილი განძის ნაწილია. გარდა ამისა, სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში დაცული 21 ვერცხლის მონეტისაგან შემდგარი კომპლექსი, ასევე ევგ. პახომოვის ვარაუდით, ისევ და ისევ ამბროლაურის განძის ნაწილი უნდა იყოს.

ყველა კირმანეული გვიანდელია და გახვრეტილი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ განძის დაფლობის დროს ისინი არ იყო მიმოქცევაში.

აბაზიანები მოჭრილია შაჰ აბას I-ის სახელით, ზარაფხანა იკითხება ექვს მათგანზე (ზაგემი, თბილისი, თავრიზი). თარიღი არც ერთ მათგანზე არ ფიქსირდება, მაგრამ თ. ქუთელიას მიაჩნია, რომ ისინი 1617 წლამდე იჭრებოდა.

მოგონო ფორმის მონეტები ჰგავს თაჰმასპ I-ის ვერცხლის ბისტს

და, როგორც ჩანს, XVI საუკუნით თარიღდება.

განძი XVII საუკუნის დასაწყისში უნდა იყოს ჩამარხული.

2. სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში (გფ. №№3571-3606) დაცულია 36 ვერცხლის აბაზიანი ნაპოვნი რაჭაში, აღმოჩენის თარიღის მითითების გარეშე. დ. კაპანაძეს საინვენტარო დავთარში მიუწერია, რომ ეს მონეტები ამბროლაურის განძის ნაწილია, რასაც თ. ქუთელია ეთანხმება.

ამ განძის 36 მძიმე წონის მონეტა შაჰ აბას I-ის სახელითაა მოჭრილი. მხოლოდ ერთ მათგანზე იკითხება თარიღი, ჰიჯრ. 1020 წელი (=1611/1612 წწ.). ზარაფხანებია: მაგ., არდებილი, ერევანი, ზაგემი, რეშტი, თბილისი, თავრიზი.

თ. ქუთელიას აზრით, კომპლექსი მიეკუთვნება XVII საუკუნის მეორე ათწლეულს.

3. სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში ინახება 165 ვერცხლის წვრილი, მოგრძო ფორმის მონეტა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს „კომპლექსი“ უპასპორტოა, თ. ლომოურს ის ამბროლაურის განძის ნაწილად მიაჩნდა. თ. ქუთელია ამ ვარაუდს იზიარებს.

ევგ. პახომოვი მათ მიიჩნევდა თაჰმასპ I-ის მონეტების იმიტაციებად. თ. ლომოურმა და თ. ქუთელიამ ზოგიერთ მათგანზე ამოიკითხეს თარიღი, რაც თაჰმასპ I-ის მმართველობის ხანაზე მიუთითებს.

4. 1970 წელს ზაგემის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე (ზაქათალას რაიონი, სოფ. ალიაბადი), მიწის სამუშაოების დროს, აღმოჩნდა თიხის პატარა ქოთანი, სავსე ვერცხლის მონეტებით. მონეტები რამდენიმე წყებად შევიდა სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში – სულ 196 ცალი (გფ. №№13550-13556, გფ. №№13361-13549). საერთო რაოდენობიდან 168 აბაზიანია, 23 – მაჰმუდი და 5 შაჰი. ყველა მათგანი მოჭრილია შაჰ აბას I-ის სახელით შემდეგ ზარაფხანებში: არდებილი (2 ცალი), განჯა (16 ცალი), დაურაკი (1 ცალი), ერევანი (24 ცალი), ზაგემი (8 ცალი), ორდუ (1 ცალი), რამჰორმიზდი (1 ცალი), რეშტი (1 ცალი), თავრიზი (34 ცალი), თბილისი (2 ცალი), თეირანი (1 ცალი), ჰუვეიზა (4 ცალი), შუსთერი (1 ცალი).

განძის გვიანდელი მონეტა მოჭრილია ჰიჯრ. 1023 წელს (=1614/1615 წწ.), ამის მიხედვით, განძი ჩამარხული უნდა იყოს XVII საუკუნის მეორე ათწლეულში.

5. 1895 წლის 12 აგვისტოს სოფ. ჭიკანში (ყვარლის რაიონი) აღმოჩნდა 179 ვერცხლის მონეტისაგან შემდგარი განძი, რომელიც გადაეგზავნა საიმპერატორო არქეოლოგიურ კომისიას. მათი

ატრიბუცია ეკუთვნის ა. მარკოვს, რომლის თანახმადაც, 17 ეგზემპლარი იყო ტიროლის ტალერები (15 – ერცპერცოგ ფერდინანდის, უთარილო, 2 – იმპერატორ რუდოლფ II-ისა, მოჭრილი 1603, 1604 წწ.), დანარჩენი 162 მიეკუთვნებოდა სეფიანებს. ზარაფხანები – არდებილი, ჰიჯრ. 1012 წელი (=1603/1604 წწ.) – 1 ცალი; ორდუ, ჰიჯრ. 1020 წელი (=1611/1612 წწ.) – 10 ცალი; ორდუ, თარიღი არ იკითხება – 3 ცალი; ერევანი, თარიღი არ იკითხება – 1 ცალი; თავრიზი, ჰიჯრ. 1018 წელი (=1609/1610 წწ.) – 1 ცალი; თავრიზი, ჰიჯრ. 1019 წელი (=1610/1611 წწ.) – 3 ცალი; თავრიზი, თარიღი არ იკითხება – 2 ცალი; თბილისი, თარიღი (?) – 3 ცალი; რემი, ჰიჯრ. 1011 წელი (=1602/1603 წწ.) – 6 ცალი; იგივე ზარაფხანა, წელი არ იკითხება – 20 ცალი; ყაზვინი, თარიღი (?) – 1 ცალი; განჯა, ჰიჯრ. 1018 წელი (=1609/1610 წწ.) – 1 ცალი; განჯა, უთარილო – 3 ცალი; ნახჩევანი, თარიღი (?) – 1 ცალი. 106 მონეტაზე, ა. მარკოვის ცნობით, ზარაფხანა და წელი არ იკითხებოდა.

იმავე ადგილას 1896 წელს გაზაფხულზე კიდევ იპოვეს 10 ტალერი და 42 მონეტა, მოჭრილი ირანის სეფიანი შაჰების სახელით. მონეტები გადაადნეს.

ევგ. პახომოვის განსაზღვრით, განძის ყველაზე ადრეული მონეტა ჰიჯრ. 1011 წლით (=1602/1603 წწ.) თარიღდება, გვიანდელი – ჰიჯრ. 1020 წლით (=1611/1612 წწ.). აქედან გამომდინარე, განძის ჩამარხვა XVII საუკუნის პირველ ნახევარში არის სავარაუდო. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ იმ მონეტებზე, სადაც ა. მარკოვი ზარაფხანის სახელად რემს კითხულობდა, თ. ქუთელიამ ზაგემი ამოიკითხა.

6. 1967 წელს სოფ. ბირკიანში (ახმეტის რაიონი) შემთხვევით აღმოჩნდა თიხის ქოთანში მოთავსებული 21 ვერცხლის მონეტა. კომპლექსი დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში.

განძი შეიცავს 13 აბაზიანს, 6 მაჰმუდს და 2 შაჰს. 11 ცალი მოჭრილია სეფი I-ის (1629-1642 წწ.), 10 ცალი – აბასს II-ის (1642-1667 წწ.) სახელით.

თბილისის ზარაფხანაში გამოშვებულია 10 ცალი, ზაგემში – 2, განჯაში – 1, ჰუვეიზაში – 1. 7 მონეტაზე ზარაფხანის სახელი არ იკითხება. განძი გვიანდელი მონეტის მიხედვით დამარხულია XVII საუკუნის შუა ხანებში.

ამ განძის შემადგენლობა იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ აშკარაა თბილისის ზარაფხანაში მოჭრილი მონეტების უპირატესობა აღმოსავლეთ საქართველოს ფულად მიმოქცევაში.

7. 1940 წელს სოფ. ნორიოში (გარდაბნის რაიონი) აღმოჩენილი ვერცხლის მონეტების განძი (წონით 1800 გრ.) დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში. თავდაპირველად აირჩა კომპლექსის კარგად შემონახული მონეტები 215 ცალის რაოდენობით და გატარდა სათანადო დავთარში (გფ. №№2266-2480). 280 ერთეული კი ინახებოდა ცალკე კოლოფში. მოგვიანებით, მათი ინვენტარიზაცია მოახდინა თ. ქუთელიამ (გფ. №№13081-13360). ამრიგად, სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში 495 მონეტა არის დაცული. მათგან აბსოლუტური უმრავლესობა სულეიმან I-ს (ჰიჯრ. 1077-1105 წწ.=1667-1694 წწ.) ეკუთვნის, 2 – აბას II-ს, და 1 – თაჰმასპ I-ს. ეს უკანასკნელი მონეტა განძის შემადგენლობაში, როგორც ჩანს, შემთხვევით მოხვდა და სავსებით შესაძლებელია მისი იგნორირება.

კომპლექსის ყველაზე ადრეული მონეტა მოჭრილია აბას II-ის (1642-1667 წწ.) სახელით, ხოლო გვიანდელი – ჰიჯრ. 1098 წელს (=1686/1687 წწ.). თარიღი იკითხება მხოლოდ 163 მონეტაზე, ზარაფხანის სახელი – 242 ცალზე. მათი უმრავლესობა – 222 ცალი გამოშვებულია თბილისის ზარაფხანაში, 11 – განჯაში, 4 – ჰუვეიზაში, 3 – ერევანში და თითო-თითო ცალი – ყაზვინსა და შემახიაში. 253 მონეტაზე ზარაფხანა არ იკითხება, მაგრამ მათი წონისა და გარეგნული ნიშნების მიხედვით, თ. ქუთელია ვარაუდობს, რომ უმრავლესობა თბილისის ზარაფხანას მიეკუთვნება. მისი დასკვნით, აღმოსავლეთ საქართველოს შიდა ბაზრის მოთხოვნას თბილისის ზარაფხანა აკმაყოფილებდა.

განძის შემადგენლობაში ოთხი ნომინალი შედის: აბაზი, მაჰმუდი, შაჰი და ბისტი. განძში სულ 130 აბაზია, აქედან 82 მოჭრილია თბილისში, 5 – განჯაში, 2 – ერევანში და თითო-თითო ცალი შემახასა და ყაზვინში. 39 აბაზიანზე ზარაფხანა არ იკითხება. მაჰმუდი კომპლექსში 169 ცალია, 88 მოჭრილია თბილისში, 3 – განჯაში, 1 – ერევანში, 4 – ჰუვეიზაში, 73-ზე მოჭრის ადგილი არ იკითხება. შაჰი განძში 195 ცალია, 52 მოჭრილია თბილისში, 2 – განჯაში, 141-ზე ზარაფხანა არ იკითხება. კომპლექსში შემადგენლობაში შემავალი ერთადერთი ბისტი განჯაშია გამოშვებული.

განძის შემადგენლობაში ძირითადად კონცენტრირებულია ჰიჯრ. 1086-1095 წლებში (=1675-1684 წწ.) მოჭრილი მონეტები, რაც ემთხვევა ქართლში გიორგი XI-ის მეფობის პერიოდს (1676-1688 წწ.). განძის ჩამარხვა უნდა მომხდარიყო ჰიჯრ. 1098 წლის (=1686/1687 წწ.) შემდეგ.

8. 1895 წელს ქუთაისში აღმოჩნდა განძი, რომელიც შედგებოდა

XVI-XVII საუკუნეების ოსმალური და ირანული ვერცხლის მონეტების და კირმანეულებისაგან, სულ 500 ცალი. ევგ. პახომოვის ცნობით, განძი შესანახად კავკასიის მუზეუმს გადაეცა.

9. ბათუმის მიდამოებში, სამების მთის მწვერვალზე მდებარე ძველი ეკლესიის მახლობლად, 1913 წელს იპოვეს XVII საუკუნის ოსმალური და ირანული ვერცხლის წვრილი მონეტები, საერთო რიცხვით, 537 ცალი (იხ. XVII საუკუნის ოსმალური მონეტები, №2). მათ შორის იყო შაჰ სულეიმან I-ის (1667-1694 წწ.) სახელით მოჭრილი 4 მაჰმუდი და 1 შაჰი. ერთ-ერთ მაჰმუდზე იკითხებოდა ზარაფხანის სახელი თბილისი და თარიღი ჰიჯრ. 1098 წელი (=1686/1687 წწ.).

10. 1830-1835 წლებში თბილისის გუბერნიის ყაზახის ოლქში სოფ. სალოდლიში აღმოჩნდა განძი 20 ვერცხლის ოსმალური და ირანულ მონეტისაგან. აქედან 7 აბაზიანი მოჭრილია თბილისში, ერევანსა და თავრიზში 1712-1716 წლებში და 13 ონლიქი სულთან აჰმედ III-ისა (1703-1730 წწ.) გამოშვებულია იმავე ქალაქებში. განძი გადაეცა აზიურ მუზეუმს სანკტ-პეტერბურგში.

11. 1929 თუ 1930 წელს თბილისში გოგირდის აბანოების მიდამოებში იპოვეს ვერცხლის მონეტების დიდი განძი. აქედან 15 მონეტა ნახა დ. კაპანაძემ. მისი ცნობით, ყველა მათგანი მიეკუთვნებოდა თბილისის ზარაფხანას და მოჭრილი იყო ჰუსეინ I-ის სახელით ჰიჯრ. 1130 წელს (=1717/1718 წწ.) და ნადირ შაჰის მიერ ჰიჯრ. 1150 და 1151 წლებში (=1737-1739 წწ.).

ცალკეულად აღმოჩენილი ირანული მონეტების სიას ჩვენ არ ვიძლევიტ, რადგან ისინი პრინციპულად არაფერს ცვლის. მათი რეესტრი გამოქვეყნებულია თ. ქუთელიას მიერ.

ბ) XVIII საუკუნის დასაწყისის სპილენძის მონეტების განძები:

XVII-XVIII საუკუნეების სპილენძის მონეტების განძების აღმოჩენები ძალიან იშვიათია. მათი სია ასე გამოიყურება:

1. 1959 წელს სოფ. ყანდაურაში (გურჯაანის რაიონი), საკარმიდამო ნაკვეთის დამუშავების დროს, შემთხვევით აღმოჩნდა თიხის ქოთანის, სადაც მოთავსებულ შალის მოქსოვილ წინდაში ჩაყრილი იყო სპილენძის მონეტები 164 ცალის რაოდენობით. აქედან 30 გატარებულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკური კოლექციის განძების ფონდის დავთარში (გფ. №№11290-11319), 134 იქვეა დაცული.

თ. ქუთელიას მიხედვით, განძი შედგება ორმაგი ფულისგან (ნახევარბისტისგან), რომელიც მოჭრილია თბილისში ჰიჯრ. 1112

წელს (=1700/1701 წწ.) (5 ეგზემპლარი), 1114 წელს (=1702/1703 წწ.) (4 ეგზემპლარი), 1120 წელს (=1708/1709 წწ.) (10 ეგზემპლარი), 1124 წელს (1712/1713 წწ.) (45 ეგზემპლარი); დანარჩენი 100 ცალი მოჭრილია ჰიჯრ. 1130-1131 წლებში (=1717/18-1718/19 წწ.) ბაქარის სახელით. განძი ჩამარხულია 1719 წლის შემდეგ.

2. 1962 წელს გორის რაიონის სოფ. ატენში შემთხვევით აღმოჩნდა 25 სპილენძის მონეტა. ამჟამად ისინი დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში (გფ. №№11582-11606). განძი შედგება თბილისში მოჭრილი ორმაგი ფულისგან, რომელთა ემისიის წლებია: ჰიჯრ. 1112 წელი (=1700/1701 წწ.) (1 ცალი), 1114 წელი (=1702/1703 წწ.) (1 ცალი), 1120 წელი (=1708/1709 წწ.) (3 ცალი), 1124 წელი (1712/1713 წწ.) (6 ცალი), 1130-1131 წლები (=1717/18-1718/19 წწ.) (14 ცალი). განძი ყანდაურას სამონეტო კომპლექსის სინქრონულად უნდა ჩამარხულიყო.

3. 1963 წელს სოფ. დისევში (ზნაურის რაიონი), საკარმიდამო მიწის დამუშავების დროს, აღმოჩნდა სპილენძის მონეტების განძი, 60 ცალი. განძი დაცულია სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში (გფ. №№11215-11274). განძი შეიცავს თბილისში გამოშვებულ ორმაგ ფულს, რომელიც მოჭრილია ჰიჯრ. 1114 წელს (=1702/1703 წწ.) (9 ცალი), 1120 წელს (=1708/1709 წწ.) (6 ცალი), 1124 წელს (=1712/1713 წწ.) (20 ცალი) და 1130 წელს (=1717/1718 წწ.) (25 ცალი). განძი, როგორც ჩანს, დამარხულია 1718 წლის შემდგომ.

4. ხაშურის რაიონის სოფ. წაღვლში დ. კაპანაძემ იპოვა სპილენძის მოკალული ქვაბი, რომელშიც 22 მონეტა იყო. ამჟამად განძი დაცულია ხაშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში. განძი შედგება ორმაგი ფულისგან, რომელთა ემისიის წლებია: ჰიჯრ. 1112 წელი (=1700/1701 წწ.) – 1 ცალი, ჰიჯრ. 1120 წელი (=1708/1709 წწ.) – 1 ცალი, ჰიჯრ. 1124 წელი (=1712/1713 წწ.) – 5 ცალი, ჰიჯრ. 1130 წელი (=1717/1718 წწ.) – 7 ცალი, ჰიჯრ. 1131 წელი (=1718/1719 წწ.) – 4 ცალი; და ფულისგან, რომელიც დათარიღებულია ჰიჯრ. 1124 წლით (=1712/1713 წწ.) – 2 ცალი, ჰიჯრ. 1130-1131 წლებით (=1717/1718-1718/1719 წწ.) – 2 ცალი. განძი 1719 წლის შემდეგ არის ჩამარხული.

5. 1939 წელს სანკტ-პეტერბურგის ერმიტაჟში 60 სპილენძის მონეტა შევიდა. ერმიტაჟის თანამშრომლის ი. დობროვოლსკის აზრით, ეს მონეტები განძი უნდა იყოს და ამიერკავკასიიდან მომდინარეობდეს. კომპლექსი შედგება XVIII საუკუნეში თბილისში მოჭრილი მონეტებისგან. ყველაზე ადრეული მათ შორის მოჭრილია ჰიჯრ. 1114 წელს (=1702/1703 წწ.), გვიანდელი – 1179 წელს (=1765/1766 წწ.). განძი XVIII საუკუნის მესამე მეოთხედში უნდა იყოს ჩამარხული,

სამწუხაროდ, ამ განძის წარმომავლობის დადგენა, შეუძლებელია.

საქართველოში აღმოჩენილი XVII-XVIII საუკუნეების ევროპული მონეტების სია:

ვინაიდან XVII-XVIII საუკუნეების ევროპული მონეტების განძების აღმოჩენის შემთხვევები საქართველოში არც თუ ისე ხშირია, ხოლო, ზოგიერთ შემთხვევაში, მათი სრული შემადგენლობაც კი ჩვენთვის უცნობია, ამიტომ, საერთო სურათის რეკონსტრუქციის მიზნით, ვიძლევიტ ცალკეულად ნაპოვნი მონეტების ჩამონათვალსაც. რ. ქებულაძის განცხადებით, ცალკეული ცალების და განძების სახით, საქართველოს ტერიტორიაზე ევროპულ მონეტათა აღმოჩენის 28 შემთხვევა არის ფიქსირებული:

1. 1953 წელს მახარაძეში (ოზურგეთი) საბავშვო ბაღის ტერიტორიაზე იპოვეს 414 ვერცხლის ევროპული მონეტა, საერთო წონით 8,5 კგ. მონეტები ჩაყრილი იყო სპილენძის ჭურჭელში. განძის 270 მონეტა გადაეცა სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს, ხოლო 144 ცალი – ოზურგეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს. მოხსენიებული განძი შემადგენლობის მხრივ სამ ნაწილად იყოფა. შედგება ავსტრიული, იტალიური და ესპანური მონეტებისაგან. ტალერების ძირითად ნაწილს შეადგენს ავსტრიის ერცჰერცოგების, ფერდინანდის (1564-1595 წწ.), მაქსიმილიანის (1612-1618 წწ.), ლეოპოლდის (1619-1632 წწ.) და გერმანიის იმპერატორების, რუდოლფ II-ის (1576-1612 წწ.) და ფერდინანდ II-ის (1619-1637 წწ.) სახელით ჰალეს, ენსისჰაიმის, გრაცის და კლაგენფურტის ზარაფხანებში მოჭრილი მონეტები. იტალიური ტალერები, ანუ დუკატო და ტალეროები დოჟ პასკუალე ჩიკონიას (1585-1595 წწ.), ფერდინანდო I (1587-1608 წწ.), კოზიმო II (1608-1621 წწ.) და ფერდინანდო II (1621-1670 წწ.) მედიჩების სახელით არის გამოშვებული. ესპანური მონეტები ფილიპე II-ს (1556-1598 წწ.), ფილიპე III-ს (1598-1621 წწ.) და ფილიპე IV-ს (1621-1665 წწ.) ეკუთვნის და როგორც საკუთრივ ესპანეთის, ისე ამერიკაში მისი კოლონიების ზარაფხანებშია მოჭრილი. განძის ადრეული მონეტა ერცჰერცოგ ფერდინანდის ტალერი 1564-1595 წლებში არის მოჭრილი, ხოლო ყველაზე გვიანდელი, ფილიპე IV-ის პესო – 1628 წელს. განძის ქრონოლოგიური ჩარჩოები 64 წლით განისაზღვრება. განძი XVII საუკუნის 20-იანი წლების შემდეგ უნდა ჩაემარხათ.

2. 1932 წელს ადიგენის რაიონის სოფ. უდეში, ძველი ციხის ნანგრევებში, აღმოჩნდა 29 მონეტა. აქედან 28 ვერცხლისაა და

ევროპულია, ხოლო 1 – ოსმალური ალთუნია. განძის შემადგენლობა ასეთია: ავსტრია, ერცჰერცოგი ფერდინანდი (1564-1595 წწ.), ჰალეს ზარაფხანა – 2 ცალი; უნგრეთი, იმპერატორი რუდოლფ II (1576-1612 წწ.), კრემნიცის ზარაფხანა – 1 ცალი; ჰოლანდიის რესპუბლიკა, ზელანდიის პროვინცია, მიდელბურგის ზარაფხანა – 3 ცალი; ოვერიისელის პროვინცია, მათე I (1612-1619 წწ.), კამპენის ზარაფხანა – 6 ცალი; ესპანეთი, მოჭრილი მექსიკისთვის, ფილიპე III (1598-1621 წწ.) – 15 ცალი. ოსმალეთის სულთნის მურად III-ის (1574-1595 წწ.) მიერ მისრის ზარაფხანაში მოჭრილი ალთუნი – 1 ცალი. განძის ყველაზე გვიანდელი მონეტის მიხედვით, მისი ჩამარხვა არ უნდა მომხდარიყო XVII საუკუნის 20-იან წლებზე ადრე.

3. 1965 წელს სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში შევიდა აღმოსავლეთ საქართველოში ნაპოვნი XVI საუკუნის დასასრულის და XVII საუკუნის დასაწყისის ორი ჰოლანდიური ლევენდაალდერი. მონეტები მპოვნელებმა დააზიანეს.

4. 1904 წელს თბილისში, ხუდადოვის ტყეში, იპოვეს უნგრეთში იმპერატორ ფერდინანდ III-ის (1637-1657 წწ.) 1653 წელს მოჭრილი ტალერი.

5. XIX საუკუნის 40-იან წლებში აფხაზეთში, სოფ. ბომბორის მახლობლად, აღმოჩნდა 1652 წლის ჰოლანდიური დაალდერი.

6. 1895 წელს სოფ. ჭიკაანის (ყვარლის რაიონი) მახლობლად შემთხვევით მიაკვლიეს ვერცხლის მონეტების განძს, რომელიც 179 ცალს შეიცავდა. ისინი გადააგზავნეს სანკტ-პეტერბურგში, საიმპერატორო არქეოლოგიურ კომისიაში, სადაც მონეტები განსაზღვრა ა. მარკოვმა. 17 ცალი აღმოჩნდა ტიროლის ტალერები, 15 ცალი – ერცჰერცოგ ფერდინანდის (1564-1595 წწ.) (უთარილო), 2 ცალი – იმპერატორ რუდოლფ II-ის (1603, 1604 წწ.). დანარჩენი 162 ეგზემპლარი ეკუთვნოდა ირანის სეფიანებს, მოჭრილია სხვადასხვა ზარაფხანებში (იხ. XVII-XVIII საუკუნეების ირანული ვერცხლის მონეტები, №5). აქედან 106 მონეტაზე თარიღი არ იკითხება, ხოლო რომლებზეც იკითხება, მათ შორის გვიანდელი მოჭრილია ჰიჯრ. 1020 წელს (=1611/1612 წწ.).

1896 წელს იმავე ადგილას უპოვიათ კიდევ 10 ტალერი და სეფიანთა 42 მონეტა, რომელიც მთლიანად ზარაფხანაში გაუგზავნიათ გადასადნობად.

განძის ჩამარხვის დროდ შეიძლება ვივარაუდოთ XVII საუკუნის პირველი მეოთხედი.

7. XIX საუკუნეში საგარეჯოს რაიონის სოფ. გომბორთან, მდ. იორზე ხიდის მშენებლობის დროს, იპოვეს ერცჰერცოგ ფერდინანდის

უთარილო ტალერი.

8. XX საუკუნის 10-იან წლებში ოზურგეთის მაზრის სოფ. მელექედურში აღმოჩნდა XVII საუკუნის ევროპული მონეტების განძი. მათ შორის ერთი მონეტა, ევგ. პახომოვის განსაზღვრით, ესპანური პესო იყო.

9. 1942-1943 წლებში ქუთაისში იპოვეს ესპანური პესო (თარიღი უცნობია).

10. 1955 წელს ოჩამჩირის რაიონის სოფ. ურთაში აღმოაჩინეს XVI-XVII საუკუნეების ესპანური პესოები.

11. 1959 წელს გეგეჭკორის (მარტვილის) რაიონის სოფ. ლეხაინდრაოსთან იპოვეს XVII საუკუნის ესპანური პესო.

12. 1964 წელს სოფ. წყნეთის საშუალო სკოლის მასწავლებელს, ა. კეკელიას გადასცეს ამავე სოფელში აღმოჩენილი ერცჰერცოგ ფერდინანდის უთარილო ტალერი.

13. 1960 წელს ახალციხის ძველ ნაწილში სახლის მშენებლობის დროს წააწყდნენ თიხის ჭურჭელს, ვერცხლის მონეტების განძით, რომელიც შეიცავდა 1620-1626 წლების 3 ავსტრიულ ტალერს, XVI საუკუნის დასასრულის და XVII საუკუნის დასაწყისის სამოცამდე ესპანურ პესოს და ოსმალეთის სულთან აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) 6 ონლიქს (იხ. XVIII საუკუნის ოსმალური მონეტები, №4). განძის დამარხვა XVIII საუკუნის 20-იანი წლების მიწურულს არის სავარაუდო. კომპლექსი დაცულია ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

14. 1941 წლის ნოემბერში ქუთაისში, კათოლიკური ეკლესიის ეზოში, თხრილის გაყვანის დროს იპოვეს 21 ოქროს მონეტა (იხ. XVIII საუკუნის ოსმალური მონეტები, №1). განძი შერეული ხასიათის არის და შეიცავს ვენეციურ დუკატებსა (8 ცალი) და ოსმალურ ალთუნებს (13 ცალი). დუკატები მოჭრილია შემდეგი დოჟების სახელით: ჯოვანი კორნელი (1709-1722 წწ.) – 4 ცალი, სებასტიანო მოჩენიგო (1722-1731 წწ.) – 2 ცალი და კარლო რუცინო (1731-1735 წწ.) – 2 ცალი. ოსმალური ალთუნები ეკუთვნის აჰმედ III-ს (1703-1730 წწ.) და მაჰმუდ I-ს (1730-1754 წწ.). განძი, ალბათ, XVIII საუკუნის 30-იანი წლების დასასრულს არის ჩამარხული.

15. 1965 წელს საგარეჯოს რაიონის სოფ. პატარძელში აღმოჩნდა 1752 წლის ჰოლანდიური დუკატი.

16. 1927 წელს სოხუმის რაიონის სოფ. ნეიდორფში იპოვეს ალოიზი მოჩენიგოს (1763-1779 წწ.) დუკატები.

17. 1939 წელს დუშეთის რაიონის სოფ. ანანურში, ძველი ციხის მთავარი კოშკის გასუფთავებისას, აღმოაჩინეს ჯოვანი კორნელის

(1709-1722 წწ.) დუკატის ნატეხი.

ამის შემდეგ, რ. ქებულაძე ცალკე იხილავს და ჩამოთვლის ევროპული ვერცხლის მონეტების მცირე ნომინალებს. მისი სიტყვებით, საქართველოში ოქროს დუკატების და ტალერული მონეტებს გარდა, ვერცხლის მცირე ნომინალებიც ყოფილა გავრცელებული, სახელდობრ, პოლონეთ-ლიტვის სამეფოს და ბრანდენბურგ-პრუსიის სახელმწიფოს ორტები და პოლტორაკები. უკანასკნელ პოლიტიკურ ერთეულში პოლტორაკები დრაიპოლკერის სახელწოდებით იყო ცნობილი. მოგვყავს ამ მონეტების სია (ნუმერაციას ვაგრძელებთ):

18. 1954 წელს ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხნის ტერიტორიაზე, მიწის სამუშაოების დროს, იპოვეს ვერცხლის ევროპული მონეტები – 33 ცალი. განძი შედგება პოლონური (30 ცალი) და ბრანდენბურგ-პრუსიული ორტებისგან. პოლონური მონეტები სიგიზმუნდ III-ის (1587-1632 წწ.) სახელით 1621-1626 წლებშია მოჭრილი ბიდგომის და გდანსკის ზარაფხანებში, ხოლო ბრანდენბურგ-პრუსიული – კურფიურსტის, გეორგ ვილჰელმის (1619-1640 წწ.) სახელით 1622-1624 წლებში კროსენის ზარაფხანაში. განძის ქრონოლოგიური დიაპაზონი 5 წელია და მისი ჩამარხვა 1626 წლის შემდეგ უნდა მომხდარიყო.

19. 1955 წელს სამგორის რაიონის სოფ. შინდისში, მიწის დამუშავების დროს, აღმოჩნდა 25-ზე მეტი პოლონური ორტა. ამ განძიდან სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში შევიდა მხოლოდ 3 მონეტა, ყველა მათგანი ეკუთვნის სიგიზმუნდ III-ს (1587-1632 წწ.) და მოჭრილია 1623 წელს გდანსკში, 1624 წელს – ბიდგომის ზარაფხანაში და 1625 წელს – გდანსკში.

20. 1942 წელს თბილისში, ყოფილი ტრამვაის პარკის ტერიტორიაზე, ლიანდაგის შეკეთების დროს იპოვეს ვერცხლის 22 ევროპული მონეტა. განძი შედგება პოლონური პოლტორაკების და ბრანდენბურგ-პრუსიული დრაიპოლკერებისგან. აქედან 19 ცალი პოლონეთის მეფე სიგიზმუნდ III-ს (1587-1632 წწ.) ეკუთვნის და მოჭრილია ბიდგომის ზარაფხანაში, ხოლო 3 ცალი – ბრანდენბურგ-პრუსიის მარკგრაფ გეორგ-ვილჰელმს (1619-1640 წწ.) და მოჭრილია კროსენის ზარაფხანაში. განძი შეიძლება ჩაემარხათ XVII საუკუნის მეორე ნახევარში.

21. 1958 წელს ლანჩხუთის რაიონის სოფ. ჭანჭათში მიწის დამუშავების დროს აღმოჩნდა ვერცხლის მონეტების განძი, რომელშიც იყო პოლონეთის მეფის სიგიზმუნდ III-ის (1587-1632 წწ.) 2 ორტა, მოჭრილი 1622-1623 წლებში ბიდგომის ზარაფხანაში,

ოსმალეთის სულთან აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) 24 ახჩა და მაჰმუდ I-ის (1730-1757 წწ.) – 58 ახჩა (იხ. XVIII საუკუნის ოსმალური მონეტები, №7). მ. ანთაძის დაკვირვებით, განძი გურიაში XVIII საუკუნის მეორე ნახევარშია ჩაფლული.

22. 1895 წელს ახალციხის რაიონის სოფ. წყორძაში იპოვეს ესპანური, ჰოლანდიური, ფრანგული, პოლონური და ტიროლური თითო მონეტა. თარიღები დაკონკრეტებული არ არის.

23. 1900-იან წლებში მახარაძის (ოზურგეთის) რაიონის სოფ. ზედაუბნის მიდამოებში, მიწის ნაკვეთის დამუშავების დროს, მიაკვლიეს პოლონური მონეტების განძი. კონკრეტული ინფორმაცია ლიტერატურაში დაცული არ არის.

24. 1944 წელს წალენჯიხის რაიონის სოფ. ჯაგირას მახლობლად, ჩამორეცხილი გზის პირას, იპოვეს პოლონური ვერცხლის მონეტა.

25. დაახლოებით 1945-1950 წლებში დასავლეთ საქართველოში აღმოუჩენიათ ვერცხლის მონეტების განძი, რომელიც მპოვნელებმა დაინაწილეს. ორი ცალი ამ კომპლექსიდან მიიტანეს საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში. ისინი ეკუთვნოდა სიგიზმუნდ III-ს და გეორგ-ვილჰელმ ბრანდენბურგელს.

26. 1950 წელს გეგეჭკორის (მარტვილის) რაიონის სოფ. ნოჯიხევში იპოვეს სიგიზმუნდ III-ის 1624 წლის ორტა.

27. 1956 წელს ახალციხის რაიონის სოფ. თისელში იპოვეს სიგიზმუნდ III-ის ორტა.

28. დაახლოებით 1960-1963 წლებში აბასთუმნის ტყეში, სახლის სამირკვლის გათხრის დროს, აღმოჩნდა პოლონური მონეტების განძი, რომელიც ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმმა შეიძინა. განძი შედგება 1622-1626 წლებში ბიდგომის და გდანსკის ზარაფხანებში მოჭრილი ორტებისგან.

ჯგუფი	1804-1834 წლებში თბილისში მოჭრილი რუსულ-ქართული მონეტები
ტიპი	1804-1834 წლებში თბილისში მოჭრილი რუსულ-ქართული მონეტები გვირგვინის გამოსახულებით
აღწერა, ფოტო	ვერცხლი. 1. ორი აბაზი, ანუ 40 კაპიკი. ვერცხლი. წონა – 6,23 გრ. d=25 მმ. შუბლი: საქალაქო კბილანა გვირგვინი, პალმის და ზეთისხილის ტოტები. ქართული ზედწერილი – ტფილისი. ზურგი: ქართული ზედწერილი: „უ“ (400) (ორი აბაზი უდრის 400 სპილენძის უკნინეს საანგარიშო ერთეულს – ავტ.)/ქართული/თეთრი/ჩყდ (1804 წ.). რუსული ზედწერილი, ოსტატის ინიციალები: II. 3. 2. აბაზი, ანუ 20 კაპიკი. ვერცხლი. წონა – 3,09 გრ. d=19 მმ. შუბლი: საქალაქო კბილანა გვირგვინი, პალმის და ზეთისხილის ტოტები. ქართული ზედწერილი – ტფილისი. ზურგი: ქართული ზედწერილი: „ს“ (200)/ქართული/თეთრი/ჩყვ (1806 წ.). რუსული ზედწერილი, ოსტატის ინიციალები: A. K. 3. უზალთუნი, ანუ 10 კაპიკი. ვერცხლი. წონა – 1,55 გრ. d=16 მმ. შუბლი: საქალაქო კბილანა გვირგვინი, პალმის და ზეთისხილის ტოტები. ქართული ზედწერილი – ტფილისი. ზურგი: ქართული ზედწერილი: „რ“ (100)/ქართული/თეთრი/ჩყე (1805 წ.). რუსული ზედწერილი, ოსტატის ინიციალები: II. 3. სპილენძი. 4. ბისტო, ანუ 2 კაპიკი. სპილენძი. წონა – 14,87 გრ. d=30/31 მმ. შუბლი: საქალაქო კბილანა გვირგვინი, პალმის და ზეთისხილის ტოტები. ქართული ზედწერილი – ტფილისი.

ზურგი: ქართული ზედწერილი: „კ“ (20)/ქართული/ფული/ჩყი (1810 წ.).

5. ნახევარი ბისტი, ანუ 1 კაპიკი. სპილენძი. წონა – 6,96 გრ. d=24/25 მმ.

შუბლი: საქალაქო კბილანა გვირგვინი, პალმის და ზეთისხილის ტოტები. ქართული ზედწერილი – ტფილისი.

ზურგი: ქართული ზედწერილი: „ი“ (10)/ქართული/ფული/ჩყი (1810 წ.).

6. ფული, ანუ ნახევარი კაპიკი. სპილენძი. წონა – 3,9 გრ. d=20 მმ.

შუბლი: საქალაქო კბილანა გვირგვინი, პალმის და ზეთისხილის ტოტები. ქართული ზედწერილი – ტფილისი.

ზურგი: ქართული ზედწერილი: „ე“ (5)/ქართული/ფული/ჩყე (1805 წ.).

	
ზარაფხანა	თბილისი.
ნომინალი	ორი აბაზი (40 კაპიკი), აბაზი (20 კაპიკი), უზალთუნი (10 კაპიკი), ბისტი (2 კაპიკი), ნახევარი ბისტი (1 კაპიკი), ფული (ნახევარი კაპიკი).
თარიღი	1804-1834 წწ.
კოლექცია	სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმში, მაგ. ქფ. (სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკური კოლექციის ქართული მონეტების ძირითადი ფონდი) №№5696-5812, №№5849-5868.

სამეცნიერო კომენტარი	1801 წელს ქართლ-კახეთი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შევიდა. ის რუსულ ადმინისტრაციას დაექვემდებარა. თბილისის ძველი ზარაფხანა გაუქმდა. მაგრამ ამ ღონისძიებამ იმპერია ახალი პრობლემების წინაშე დააყენა. საქმე ის იყო, რომ საქართველოში რუსეთის სახელმწიფოს ჩინოვნიკები და რუსული ჯარი ხელფასს რუსეთიდან შემოტანილი ფულით ღებულობდნენ. ეს კი დიდ სირთულეებთან და დაგვიანებასთან იყო დაკავშირებული. რეგიონი ვერცხლის და სპილენძის მონეტების დეფიციტს განიცდიდა. პეტერბურგიდან და ეკატერინბურგიდან გადმოსროლილი თანხა ამ „ვაკუუმს“ ვერ ავსებდა. ამას დაემატა ისიც, რომ რუსეთის ხელისუფლება გადასახადებს ვერცხლის ფულით კრეფდა და, სამაგიეროდ, მოსახლეობას ასიგნაციებს სთავაზობდა, რაც მათ პროტესტს იწვევდა. საქართველოში ასიგნაციებს არავინ ღებულობდა. ვერცხლის და სპილენძის მონეტების დეფიციტმა გამოიწვია ვერცხლთან შეფარდებით ოქროს კურსის (ჰოლანდიური დუკატები, ლობანჩიკები) მკვეთრი დაცემა. საქართველოს ფარგლებს გარეთ ჩერვონეცის კურსი არ დაცემულა. ე.ი. დაბალ ფასებში ნაყიდი ჩერვონეცი ქვეყნიდან გაედინებოდა, სომეხი ვაჭრები ამით დიდად სარგებლობდნენ. დამატებით, ირანული საქონლის მოზღვაგებამ ირანში ლითონის ფულის დიდი რაოდენობით გადინება გამოიწვია. ქვეყანაში კიდევ უფრო გამწვავდა ფულის დეფიციტი. ზემოთქმულის გამო, მეფის მთავრობა იძულებული გახდა ეფიქრა თბილისის ზარაფხანის აღდგენასა და ადგილობრივად, ვერცხლის და სპილენძის მონეტების ემისიაზე. დაიწყო მუშაობა მომავალი სამონეტო ტიპის დიზაინზე, რომელიც რუსეთში არსებული სისტემის მიხედვით უნდა ყოფილიყო მოჭრილი, მაგრამ, გარეგნულად – ქართული იერის მატარებელი. „ლიბერალურად“ განწყობილმა იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა იწვევს, რომ ქართულ მონეტაზე „რუსული არაფერი ყოფილიყო“. ახალი „ქართული“ მონეტის რამდენიმე პროექტი იყო განხილული. საბოლოოდ, ისეთ მონეტაზე შეჩერდნენ, რომელზედაც საკუთარი სახელი მოხსენიებული არ უნდა ყოფილიყო და მას „ავტონომიური“, საქალაქო მონეტის სახე უნდა მისცემოდა. 1804 წლის 15 სექტემბერს სამეფო აბანოს ყოფილ შენობაში საზეიმოდ გაიხსნა თბილისის ზარაფხანა, რაც საგანგებო მედლის მოჭრითაც აღინიშნა. თბილისის ზარაფხანის ვერცხლის და სპილენძის მონეტებისთვის რუსეთის მთავრობამ საერთო ტიპი შეიმუშავა და დაამტკიცა.
---------------------------------	---

ვერცხლის მონეტები თბილისში იჭრებოდა 1804-1834, ხოლო სპილენძისა – 1804-1810 წლებში. ვერცხლისგან მოიჭრა შემდეგი ნომინალები: 40, 20 და 10 კაპიკი, სპილენძისგან – 2, 1 და ნახევარი კაპიკი. თარიღის მსგავსად, ნომინალებიც ქართული ანბანის რიცხვითი მნიშვნელობების საშუალებით აღინიშნებოდა: „უ“ (=400), „ს“ (=200) და „რ“ (=100) 40, 20 და 10 კაპიკისთვის, და „კ“ (=20), „ი“ (=10) და „ე“ (=5) 2, 1 და ნახევარი კაპიკისთვის. ვერცხლის მონეტების თარიღის ქვეშ ამოკვეთილი მომცრო ზომის რუსული ინიციალები ასეთნაირად იშიფრება: П. З. – პეტრე ზაიცევი, А. Т. – ალექსანდრე ტრიფონოვი, А. К. – ალექსი კარპინსკი, В. К. – ვასილ კლეიმენოვი. ინიციალები ზარაფხანის ოსტატებს ეკუთვნის.

თბილისის ზარაფხანამ, რომელიც 1804 წლის 15 სექტემბერს გაიხსნა და 1834 წლის 13 თებერვლამდე ფუნქციონირებდა (1834 წელს მოჭრილ მონეტებზე 1833 წელია მოთავსებული), გამოუშვა 1 060 714 მანეთის და 30 კაპ. ვერცხლის და 8 310 მანეთის და 89,5 კაპ. სპილენძის ფული. მონეტათა ემისიას რეგულარული ხასიათი არ ჰქონდა. ასე მაგ., 1825 წელს მონეტა საერთოდ არ მოუჭრიათ. ზოგჯერ, გარკვეულ წელს მხოლოდ ესა თუ ის ნომინალი იჭრებოდა. ზოგჯერ გამოშვებული ფულის ტირაჟი დიდი იყო, ზოგჯერ – მცირე. გამომდინარე აქედან, ზოგიერთი ნომინალი ფართოდ არის გავრცელებული, ან, პირიქით, იშვიათობას წარმოადგენს. იშვიათია 1804, 1810 და 1811 წლების ვერცხლის ყველა მონეტა. განსაკუთრებით, იშვიათობას წარმოადგენს 1804 წელს მოჭრილი სპილენძის ყველა ნომინალი.

თავის სახელმძღვანელოში დ. კაპანაძემ გამოაქვეყნა სპეციალური ცხრილი, რომელიც წარმოადგენს გვაძლევს, თუ რა ნომინალი იჭრებოდა ამა თუ იმ წელს.

თარიღი	ორი აბაზი უ (=400)	აბაზი ს (=200)	უზალთუნი რ (=100)	2 კაპ. კ (=20)	1 კაპ. ი (=10)	½ კაპ. ე (=5)
1804 წყდ	П. З.	П. З. П. З.	П. З.	О	О	О
1805 წყე	П. З.	П. З.	П. З.	О	О	О
1806 წყვ	А. К.	П. З. А. К.	А. К.	О	О	О
1807 წყზ	А. К.	А. К.	–	–	–	–
1808 წყწ	А. К.	А. К.	–	О	О	–
1809 წყთ	А. К.	А. К.	–	–	–	–
1810 წყი	А. Т.	А. Т.	–	О	О	–
1811 წყია	А. Т.	–	–	–	–	–
1812 წყიბ	А. Т.	А. Т.	–	–	–	–
1813 წყიგ	А. Т.	А. Т.	А. Т.	–	–	–

	1814 ჩყიდ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1815 ჩყიე	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1816 ჩყივ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1817 ჩყიზ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1818 ჩყიწ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1819 ჩყით	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1820 ჩყკ	A. T.	A. T.	O	–	–	–
	1821 ჩყკა	A. T.	A. T.	O	–	–	–
	1822 ჩყკბ	A. T. A. K.	A. T. A. K.	A. K.	–	–	–
	1823 ჩყკგ	A. K.	A. K.	A. K.	–	–	–
	1824 ჩყკდ	A. K.	A. K.	A. K.	–	–	–
	1825 ჩყკე	–	–	–	–	–	–
	1826 ჩყკვ	A. T. A. T.	A. T. A. T.	A. T.	–	–	–
	1827 ჩყკზ	A. T.	A. T.	A. T.	–	–	–
	1828 ჩყკწ	A. T. O	A. T. O	A. T. O	–	–	–
	1829 ჩყკთ	A. T.	–	–	–	–	–
	1830 ჩყელ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
	1831 ჩყელა	A. T. B. K.	A. T.	A. T.	–	–	–
	1832 ჩყელბ	B. K.	–	B. K.	–	–	–
	1833 ჩყელგ	B. K.	–	B. K.	–	–	–

ბიბლიოგრაფია	გ. დუნდუა. ფული საქართველოში. თბ. 2003 (მეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა) (თ. დუნდუასთან, ნ. ჯავახიშვილთან და ა. ერისთავთან თანაავტორობით); ქართული ნუმიზმატიკური ლექსიკონი. თბ. 2009 (ირ. ჯალალანასთან თანაავტორობით); ქართული ნუმიზმატიკა. II. თბ. 2011 (თ. დუნდუასთან თანაავტორობით). დ. კაპანაძე. ქართული ნუმიზმატიკა. თბ. 1969. Д. Г. Капанадзе. Грузинская нумизматика. М. 1955. T. Dundua. Georgia within the European Integration. Graeco-Roman World, Byzantine Commonwealth, Orthodox Alliance and the Georgians. Tb. 2013.
--------------	---

უცხოური ფული ქართულ სამონეტო ბაზარზე	XIX საუკუნეში საქართველოში მონეტებთან ერთად უკვე ქალაქის ფული მიმოიქცევა.
--------------------------------------	---

Group	17 th -18 th cc. occupation coins
Type	Subgroup: Iranian occupation coins
Description, picture	Silver. Abbasi – weight in 1604/1605-1717 is approximately 7,5 gr.; in 1717/18-1765/1766 – approximately 5 gr. with the tendency of weight lightening. d≈17-25 mm. 2 shauris (mahmudi, or uzaltuni) – weight in 1604/1605-1717 is approximately 3,7 gr.; in 1717/18-1765/1766 – approximately 2,6 gr. d≈19 mm. Shauri (shahi) – weight in 1604/1605-1717 is approximately 1,7 gr.-1,8 gr.; in 1717/18-1765/1766 – approximately 1,2 gr. d≈13-16/19 mm. Bisti – weight in 1715 is 0,68 gr., in 1717/1718 – 0,41 gr. d≈9 mm. Marchili (12 shauris or 3 abbasis) – weight in 1748/1749 is 13,83 gr. d≈26 mm. Half marchili (6 shauris or 1,5 abbasis) – weight in 1735 is approximately 7,08 gr. d≈24 mm. Panjshahi (5 shauris) – weight in 1604/1605-1717 is approximately 8,5 gr. d≈18/25-31/32 mm. Nadiri – weight in 1739 is 11,56 gr. d≈23/24 mm. Half nadiri – weight in 1737/1738 is 6,88 gr. d≈17-19 mm. The general description of the silver coins is almost identical. Obverse: Arabic legend in four lines, Shia religious formula – There is no god but Allāh alone, Muhammad is the Messenger of Allāh, Ali is the wali of Allāh. Reverse: Persian legend in four lines – Slave of the king of purity, Abbas, struck at Tbilisi. Imam Ali is considered under the “king of purity”. The name of Abbas I is gradually replaced with the names of the next shahs: Safi I (1629-1642), Abbas II (1642-1667), Suleyman (1667-1694), Husain (1694-1722), Abbas III (1731-1736) from the Safavid dynasty; Nadir Shah (1736-1747), Ibrahim Shah (1748) and Shahrukh (1748-1796) from the Afsharid dynasty; Karim Khan Zand (1750-1779). A.H. date. Obverse: Persian inscription – Sultan of the Sultans, Shahanshah Nadir, sahibkaran. Reverse: Persian inscription – Struck at Tbilisi. Various A.H. dates.

Copper.

Half bisti – weight is approximately 8,5 gr. d≈22-28 mm.

Puli – weight is approximately 4,5 gr. d≈26 mm.

Half puli – weight is approximately 2,93 gr. d≈21 mm.

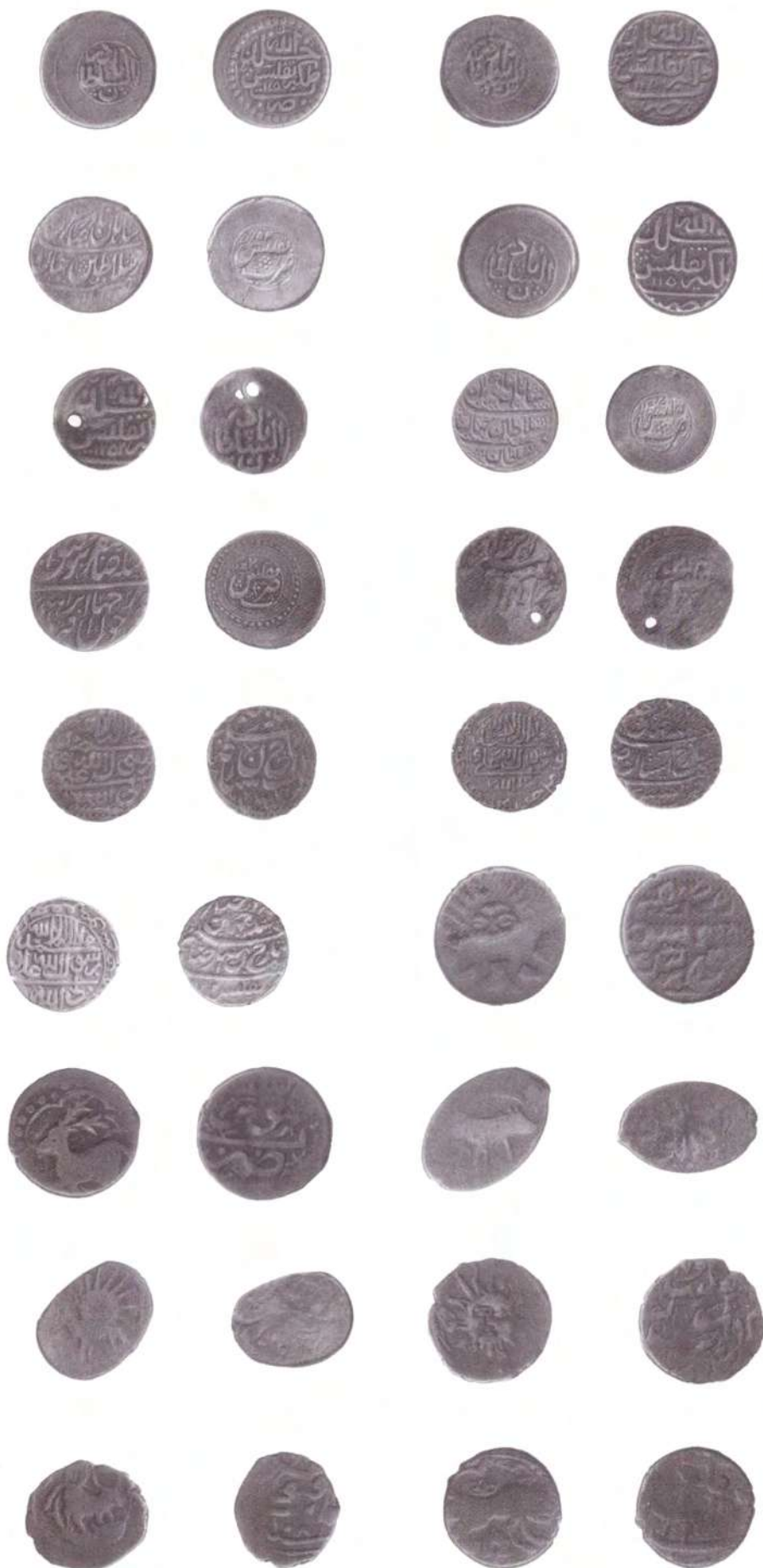
Copper. General chronology – 1605/1606-beginning of the 18th c.; 1735/1736.

Obverse: Lion to the right, with the depiction of the rising sun in the background (alternative variants – deer, bull, horse, peacock, rhinoceros etc.).

Reverse: Persian legend – Pulus was struck at Tbilisi, sometimes A.H. date.

	
Mint	Tbilisi, Zagemi.
Nominal	Silver. Abbasi, 2 shauris (mahmudi, or uzaltuni), shauri (shahi), bisti, marchili (12 shauris or 3 abbasis), half marchili (6 shauris or 1,5 abbasis), panjshahi (5 shauris), nadiri, half nadiri. Copper. Half bisti, puli, half puli.
Date	Silver. 1604/1605-1765/1766. Copper. 1605/1606-beginning of the 18 th c.; 1735/1736.
Collection	Silver. Simon Janashia Museum of Georgia, ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №1141, QF. №1146, QF. №№2419-2421, QF. №№2423-2424, QF. №№4838-4843, QF. № 4853, QF. №4874; ex. GF. (Fund of Treasury, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №2292, GF. №2298, GF. №2308, GF. №№3573-3578, GF. №3606, GF. №№7122-7126, GF. №11945, GF. №№11948-11949; Hermitage – several dozens; Moscow State Historical Museum – several samples; National Museum of History of Azerbaijan – several samples; British Museum – several samples. Copper. Simon Janashia Museum of Georgia, ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №№899-907, QF. №918, QF. №№2679-2684, QF. №2688, QF. №№2691-2695, QF. №3777, QF. №3809, QF. №3817, QF. №№5090-5094, QF. №5099, QF. №№5101-5104, QF. 5140.

Group	17 th -18 th cc. occupation coins
Type	Subgroup: Ottoman occupation coins
Description, picture	Gold. Altun. Weight – 3,47 gr. d=19 mm. Gold. Altun ashrafi (double altun). Weight – 6,15 gr. d=30/32 mm. Silver. Onlik. Weight – approximately 5,3 gr. d=26-27 mm. Silver. Beshlik. Weight – approximately 2,65 gr. d=18 mm. Silver. Nimbeshlik. Weight – approximately 1,26 gr. d=14 mm. Copper. Weight – 7,65 gr. d=15/22 mm. Gold. Altun. Obverse: “Tughra” in the centre – abbreviation of sultan Ahmed III’s (1703-1730) name. Reverse: The place and date of issue in Arabic in three lines – Struck at Tbilisi in 1115 (=1703/1704). Twofold circle around, one – of the dots, another – linear. Date on the Ottoman coins corresponds to the first year of a sultan’s rule. Gold. Altun ashrafi (double altun). Obverse: “Tughra” in the centre, below – date and place of issue in Arabic – struck at Tbilisi in 1115 (=1703/1704). Reverse: Sultan’s haughty epithet in four lines in Arabic – Sultan of two continents and khakan of two seas, sultan, son of sultan. Around circle of the dots. Silver. Onlik. Beshlik. Nimbeshlik. Obverse: “Tughra” in the centre, below – Arabic legend in three lines – struck at Tbilisi in 1115 (=1703/1704). Reverse: Arabic legend in four lines – Sultan of two continents and khakan of two seas, sultan, son of sultan. Linear circle and circle of the dots. Copper. Obverse: “Tughra” in the centre, circle of the dots around.

	Reverse: Arabic legend in three lines – struck at Tbilisi in 1143 (=1730/1731).
Mint	Tbilisi.
Nominal	Gold. Altun ashrafi (double altun). Weight – 6,15 gr. Gold. Altun. Weight – 3,47 gr. Silver. Onlik. Weight – approximately 5,3 gr. Silver. Beshlik. Weight – approximately 2,65 gr. Silver. Nimbeshlik. Weight – approximately 1,26 gr. Copper. Weight – 7,65 gr.
Date	1723-1735.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia, ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №№1136-1139, QF. №1177, QF. №1577, QF. №№1597-1618, QF. №№2450-2454, QF. №№2457-2462, QF. №№4975-4991, QF. №5009, QF. №5017, QF. №№5018-5020; GF. (Fund of Treasury, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5086.

Scholarly commentary	Following the treaty of Amasia (1555), Georgia was subjugated to the hegemony of the Safavids and the Ottomans. The Western Georgia was controlled by the Ottomans, whereas the Eastern Georgia – by the Safavids. As far back as in the reign of Tahmasp I (1524-1576) Iranian silver coins were struck at Zagemi mint (see Coins of the Georgian kings and princes in the the 15th-16th cc.). From the 17th c. Iranian occupation coins were struck at Tbilisi. According to D. Kapanadze, the names of the following Iranian shahs are placed on the 17th-18th cc. silver coins struck at Tbilisi: Abbas I (1587-1629), Safi I (1629-1642), Abbas II (1642-1667), Suleyman (1667-1694), Husain (1694-1722), Abbas III (1731-1736) from the Safavid dynasty; Nadir Shah (1736-1747), Ibrahim Shah (1748) and Shahrukh (1748-1796) from the Afsharid dynasty; Karim Khan Zand (1750-1779). The most widespread coin in Georgia was silver abbasi, then come its fractions – 2 shauris/mahmudi, or as it is sometimes called, uzaltuni, relatively rare is shauri, which was $\frac{1}{4}$ of abbasi. Rarer are larger nominals: marchili, which is known to us from the the British catalogue, half marchili (6 shauris or 1,5 abbasis) and panjshahi (5 shauris). The smallest silver nominal was bisti (2,5 bistis equaled shauri), which was struck very rarely on special occasions, as exceptions. D. Kapanadze also claims, based on written sources, that gold shauris too were struck in Georgia and that larger silver nominals such as minaltuns were circulating. However, the factual material does not attest to any of the claims. Silver coins struck in the 17th-18th cc. at Tbilisi mint were issued according to the Iranian monetary system. The main unit was the nominal introduced by shah Abbas I – abbasi, with standard weight 7,76 gr. The theoretical weight of abbasi remained unchanged till 1717, when under the order of shah Husain, the weight of abbasi decreased till 5,40 gr. In 1721 the weight of abbasi decreased once again and constituted 4,63 gr. Silver. Abbasi – weight in 1604/1605-1717 is approximately 7,5 gr.; in 1717/18-1765/1766 – approximately 5 gr. with the tendency of weight lightening. d≈17-25 mm. 2 shauris (mahmudi, or uzaltuni) – weight in 1604/1605-1717 is approximately 3,7 gr.; in 1717/18-1765/1766 – approximately 2,6 gr. d≈19 mm.
---------------------------------	---

Shauri (shahi) – weight in 1604/1605-1717 is approximately 1,7 gr.-1,8 gr.; in 1717/18-1765/1766 – approximately 1,2 gr. d≈13-16/19 mm.
 Bisti – weight in 1715 is 0,68 gr., in 1717/1718 – 0,41 gr. d≈9 mm.
 Marchili (12 shauris or 3 abbasis) – weight in 1748/1749 is 13,83 gr. d≈26 mm.
 Half marchili (6 shauris or 1,5 abbasis) – weight in 1735 is approximately 7,08 gr. d≈24 mm.
 Panjshahi (5 shauris) – weight in 1604/1605-1717 is approximately 8,5 gr. d≈18/25-31/32 mm.
 Nadiri – weight in 1739 is 11,56 gr. d≈23/24 mm.
 Half nadiri – weight in 1737/1738 is 6,88 gr. d≈17-19 mm.
 The general description of the silver coins is almost identical.

Obverse: Arabic legend in four lines, Shia religious formula – There is no god but Allāh alone, Muhammad is the Messenger of Allāh, Ali is the wali of Allāh.

Reverse: Persian legend in four lines – Slave of the king of purity, Abbas, struck at Tbilisi. Imam Ali is considered under the “king of purity”. The name of Abbas I is gradually replaced with the names of the next shahs: Safi I (1629-1642), Abbas II (1642-1667), Suleyman (1667-1694), Husain (1694–1722), Abbas III (1731-1736) from the Safavid dynasty; Nadir Shah (1736-1747), Ibrahim Shah (1748) and Shahrukh (1748-1796) from the Afsharid dynasty; Karim Khan Zand (1750-1779). A.H. date.

In the reign of Nadir Shah, along with the functioning monetary system (the basis for which was abbasi), a new system, taken from India, was established. The basis of the new system was rupee or nadiri (appr. 11,5 gr.). Smaller nominals too were struck. In Tbilisi silver was partially struck according to the old system – six shauris (1,5 abbasis), abbasi (at that time it was 4,6 gr.), mahmudi and shauri (shahi); and partially according to the new system – 1 rupee or nadiri (2,5 abbasis, weight appr. 11,5 gr.).

Obverse: Persian inscription – Sultan of the Sultans, Shahanshah Nadir, sahibkaran.

Reverse: Persian inscription – Struck at Tbilisi. Various A.H. dates.

According to Evg. Pakhomov, the first silver coin in the name of

Iranian shah was struck at Tbilisi in A.H. 1013 (=1604/1605). The coin was kept at Dresden Museum.

According to T. Kutelia, the abbasi of shah Abbas I was struck in 1604-1616.

Iranian silver coins were struck at Tbilisi including A.H. 1179 (=1765/1766). From this period begins the emission of Erekle II's silver coins (sirma vertskhli).

Simultaneously with Tbilisi mint, in the 17th c. the silver coins were struck at Zagemi in the name of shah Abbas I (1587-1629) and shah Safi I (1629-1642).

Apart from silver coins, Tbilisi mint also struck copper coins according to the Iranian pattern. In the 16th-19th cc. copper coins of one pattern were issued in Iran. A certain depiction is placed on the obverse, whereas on the reverse – Persian inscription which includes the name of a mint and date of issue. There are up to 50 effigies on the obverse of Iranian copper coins – peacock, goose, hen, cock, parrot, eagle and partridge, camel, goat, sheep, antelope, elephant, rhinoceros, lion and sun, lion with a sword and the sun behind, horseman with a sword etc. The Persian inscription on the reverse of the Iranian copper coin is read as follows: “pulus was struck”, then, the name of a mint and date. In this case “pulus” does not mean nominal. It only refers to the coin metal – copper.

Copper.

Half bisti – weight is approximately 8,5 gr. d≈22-28 mm.

Puli – weight is approximately 4,5 gr. d≈26 mm.

Half puli – weight is approximately 2,93 gr. d≈21 mm.

Copper. General chronology – 1605/1606-beginning of the 18th c.; 1735/1736.

Obverse: Lion to the right, with the depiction of the rising sun in the background (alternative variants – deer, bull, horse, peacock, rhinoceros etc.)

Reverse: Persian legend – pulus was struck at Tbilisi, sometimes A.H. date.

Interesting question is when the emission of copper coins started at Tbilisi mint.

The date, placed on one of the anonymous copper coins (with the

depiction of lion on both sides) struck at Tbilisi, was read as A.H. 1014 (=May 1605-May 1606). Therefore, Evg. Pakhomov thinks that this was the first anonymous copper coin struck at Tbilisi mint.

Iranian copper coins were struck at Tbilisi mint till the beginning of the 18th c. From 1708 till 1719/1720 copper coins were struck by the rulers of Kartli: Vakhtang, Simon and Bakar (Copper coins of Vakhtang VI with the effigy of threemasted ship; Copper coins of Simon with the effigy of dragon; Copper coins of Bakar with the effigy of peacock). Then, in 1723-1735, Ottoman occupation coins were struck. The last copper coin of Safavid dynasty struck at Tbilisi was issued in A.H. 1148 (=1735/1736). Afterwards, the copper coins were struck only by the Georgian kings.

In 1723-1735 Tbilisi and the entire Eastern Georgia was occupied by the Ottomans. Tbilisi mint struck coins in the name of the sultans. But first Ottoman coin on Georgian soil was struck long before at Artanuji (South-Western Georgia).

Based on the information from the scholarly literature and the facts, M. Antadze states about Artanuji mint acting in the 16th c. under sultan's authority.

The first akçes struck at Artanuji are dated by the first year of sultan Suleyman I's (1520-1566) reign, A.H. 926 (=1520). In autumn 1520 the Ottomans occupied Artanuji and issued the occupation coins.

Approximately half a century later, two nominals – akçe and altun – were struck again at Artanuji. These coins are dated by the first year (A.H. 974 (=1566/1567)) of Selim II's reign (1566-1574).

The coins struck at Artanuji afterwards have not yet been recorded.

Let us go back to the tale about occupation of Eastern Georgia by the Ottomans in 1723-1735. Surely, they also gained Tbilisi mint where they issued Ottoman gold, silver and copper coins.

We begin our survey of the coins with the description of gold coin (altun). The coin, discovered in 1941 in Kutaisi, in the yard of Catholic church, is now kept at Simon Janashia Museum of Georgia.

The weight of altun is 3,47 gr. d=19 mm.

Obverse: "Tughra" in the centre – abbreviation of sultan Ahmed III's (1703-1730) name.

Reverse: The place and date of issue in Arabic in three lines – Struck at Tbilisi in 1115 (=1703/1704). Twofold circle around, one – of the dots, another – linear. Date on the Ottoman coins corresponds to the first year of a sultan's rule.

An important fact is that, apart from altuns, a double altun – altun ashrafi – was also struck at Tbilisi mint. There was only one sample known, kept at the Museum in Istanbul. Identical coin along with the rest of the collection of Evg. Pakhomov was handed over in 1965 to Simon Janashia Museum of Georgia (QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №4975. Weight – 6,15 gr. d=30-32 mm.).

Obverse: “Tughra” in the centre, below – date and place of issue in Arabic – struck at Tbilisi in 1115 (=1703/1704).

Reverse: Sultan's haughty epithet in four lines in Arabic – Sultan of two continents and khakan of two seas, sultan, son of sultan. Around circle of the dots.

Tbilisi mint also produced various nominals of silver: onlik, beshlik and nimbeshlik, which are equal to abbasi, 2 shauris and shauri.

The weight of onlik is approximately 5,32 gr. d≈26 mm.

Obverse: “Tughra” in the centre, below – Arabic legend in three lines – struck at Tbilisi in 1115 (=1703/1704).

Reverse: Arabic legend in four lines – Sultan of two continents and khakan of two seas, sultan, son of sultan. Linear circle and circle of the dots.

Onliks were struck at Tbilisi also during rule of Mahmud I (1730-1754) (A.H. 1143 (=1730/1731). Weight is approximately 5,30 gr. d≈26-27 mm.).

Beshlik struck at Tbilisi with the date A.H. 1115 does not differ from onlik. The weight of the sample described by Evg. Pakhomov is 2,65 gr.

The third nominal of Ottoman silver money, struck at Tbilisi, was nimbeshlik. As M. Antadze notes, this is an extremely rare coin which is known only in 2 samples, A.H. 1115 (=1703/1704). They look exactly like the onlik with the same date. Weight is approximately 1,26 gr.

During the Ottoman hegemony, a copper coin was struck at Tbilisi mint. The coin is kept at Simon Janashia Museum of Georgia and was first

published by D. Kapanadze and then – M. Antadze.

The weight of the copper coin is 7,65 gr. d=15-22 mm.

Obverse: “Tughra” in the centre, circle of the dots around.

Reverse: Arabic legend in three lines – struck at Tbilisi in 1143 (=1730/1731).

The Ottoman occupation of Eastern Georgia lasted only 12 years and, despite this, they managed to issue at Tbilisi several nominals: altun, altun ashrafi, onlik, beshlik, nimbeshlik and copper coins.

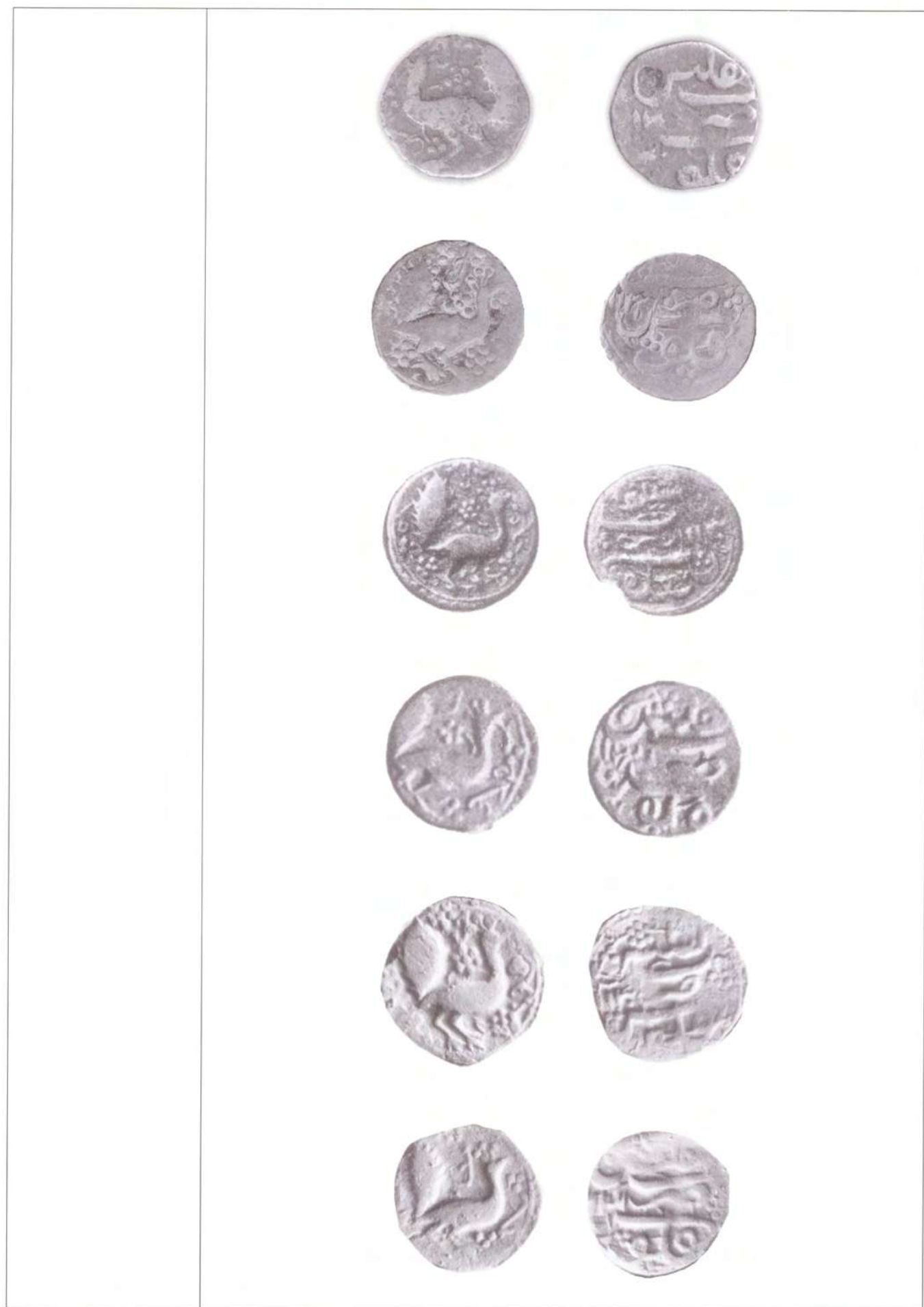
Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Vakhtang VI with the effigy of threemasted ship
Description, picture	Half bisti (double puli). The weights range from 8,20 gr. to 9,16 gr. d≈26 mm. Copper. Puli. Weight≈4,32 gr. d≈19 mm. Obverse: Two zodiacal fishes in the centre and Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Vakhtang: ვჃგ or ვჃგ. All in ornamented frame and Persian legend outside: فلوس ضرب تفليس ۱۱۲۰ Pulus (in this case, general term for copper money) was struck at Tbilisi in 1120 (=1708/1709). Reverse: Threemasted ship and pigeon descending. Below on the waves date: 1708 or 1709, presented as 178 or 179, without 0. Circle around.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Half bisti, puli.
Date	1708-1709.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №№927-931, QF. №№934-937, QF. №№2713-2730, QF. №3780, QF. №3805, QF. №№5145-5152, QF. №№5154-5156.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Simon with the effigy of dragon
Description, picture	Copper. Half bisti (double puli). The weights range from 6,64 gr. to 9,93 gr. d≈25 mm. Copper. Puli. Weight≈3,37 gr. d≈19 mm. Obverse: Dragon to the left/right. Around it Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Simon: ლთბ. Circle of the dots. Reverse: Persian legend: فلوس ضرب تفلایس ۱۱۲۴ Pulus (in this case, general term for copper money) was struck at Tbilisi in 1124 (=1712/1713). Circle of the dots.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Half bisti, puli.
Date	1712/1713.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №942, QF. №944, QF. №2733, QF. №2735, QF. №№2738-2742, QF. №3781, QF. №№5157-5168.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Bakar with the effigy of peacock
Description, picture	Copper. Half bisti (double puli). The weights range from 7,70 gr. to 8,73 gr. d≈24 mm. Copper. Puli. Weight≈4,21 gr. d≈19 mm. Obverse: Peacock to the right (sometimes left) and Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Bakar – ბქრ. Circle around. Reverse: Persian legend in circle: فلوس ضرب تفلیس ۱۱۳۰ Pulus (in this case, general term for copper money) was struck at Tbilisi in 1130, 1131 or 1132 (=1717/1718, 1718/1719 and 1719/1720).

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Half bisti, puli.
Date	1717/18-1719/1720.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №№959-963, QF. №№967-968, QF. №973, QF. №№2748-2755, QF. №№2768-2770, QF. №2775, QF. №3818, QF. №№5173-5176.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Teimuraz II with the effigy of lion
Description, picture	Copper. Half bisti (double puli). Weight≈8 gr.-9,5 gr. d≈20-22 mm. Copper. Puli. Weight≈4,47 gr. d≈19/21 mm. Obverse: Lion to the left. Around, Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Teimuraz: თმრზ. Reverse: Persian legend: فلوس ضرب تفليس ۱۱۶۲ Pulus (in this case, general term for copper money) was struck at Tbilisi in 1162 (1748/1749).
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Half bisti, puli.
Date	1748/1749.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5209.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Teimuraz II and Erekle II with the effigy of falcon
Description, picture	Copper. Half bisti (double puli). Weight≈8 gr.-10,6 gr. d≈21-25 mm.

Copper. Puli. Weight≈4,42 gr. d≈18mm.

Obverse: Persian legend:

خدا
بنده
თე ۱۱۶۶ ერ
تفایس
ضرب

Slave of the God, in 1166, 1168 and 1169 (=1752/1753, 1754/1755 and 1755/1756), struck at Tbilisi. To the left and right of the date, Mkhedruli letters თე and ერ for the name of Teimuraz and Erekle.

Reverse: Falcon to the right, killing a crane.

Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Half bisti, puli.
Date	1752/1753, 1754/1755 and 1755/1756.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5212.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Erekle II with the effigy of Bagrationi coat of arms
Description, picture	Copper. Shauri. Weight – 44,9 gr. d=38/40 mm. Copper. Bisti. Copper. Half bisti (double puli). Weight≈8,67 gr. d≈23-23/26 mm. Copper. Puli. Weight≈4,32 gr. d≈20 mm. Obverse: Bagrationi coat of arms – crown, scales, globe, sceptre and sword. Reverse: In different frames, Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ႦႦႧႧႦႧ. Below, the Persian legend: ضرب تقيیس ۱۱۷۹ Struck at Tbilisi in 1179 (=1765/1766).

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Shauri, bisti, half bisti (double puli), puli.
Date	1765/1766.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5253; Hermitage (Saint-Petersburg) – 1 sample; Moscow State Historical Museum – 1 sample.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Erekle II with the effigy of fish
Description, picture	Copper. Half bisti (double puli). Weight≈6,1 gr. d≈20-28 mm. Copper. Puli. Weight≈2,73 gr. d≈19 mm. Obverse: Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ႦႦႧႧႦႧ. Below, the Persian legend: ضرب تفلیس ۱۱۹۰ Struck at Tbilisi in 1190 (=1776/1777). Reverse: Fish.

Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Half bisti, puli.
Date	1776/1777.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5268.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Erekle II with the effigy of double-headed eagle
Description, picture	Copper. Bisti. Weight≈18,1 gr. d≈25/26 mm. Copper. Half bisti (double puli). Weight≈9,29 gr.-11,4 gr. d≈23 mm. Obverse: Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ႦႦႧႧႦႧ. Below, Persian legend: ضرب تفلیس Struck at Tbilisi, and various dates of Hejira calendar. Reverse: Double-headed eagle. Below, various dates: ex. 1781, 1787, 1789 etc.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Bisti, half bisti.
Date	1781, 1787, 1789, 1791.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5308, QF. №5330.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Erekle II with the effigy of eagle
Description, picture	Copper. Bisti. Weight≈19,43 gr. d≈26-28/29 mm. Copper. Half bisti (double puli). Weight≈8,18 gr. d≈21/22 mm. Obverse: Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ԴԵԿԵԼ. Below, Persian legend: ضرب تفلیس ۱۲۱۰ Struck at Tbilisi, and date – 1210 (=1795/1796). Often we have 1201 instead of 1210. Reverse: Eagle. Below, date – 1796.

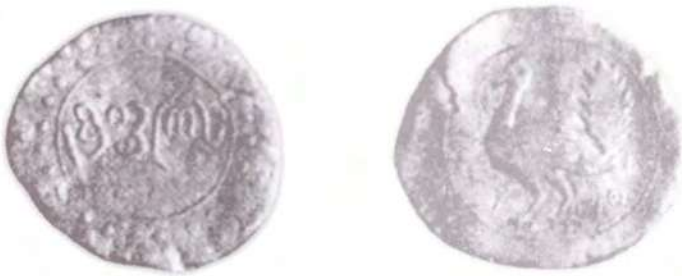
	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Bisti, half bisti.
Date	1796.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №№1108-1117.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Gold coins of Erekle II with the effigy of eagle
Description, picture	Gold. Weight – 7,14 gr. d=23/25 mm. Obverse: In centre, Persian legend: ضرب لیستف ۱۲۰۳ Struck at Tbilisi in 1203 (=1788/1789). Above, in oval, Persian legend: یا کریم O gracious. Reverse: Eagle in circle. Date – 1796. It does not correspond to the date on obverse.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Gold. 7,14 gr.
Date	1796.
Collection	Hermitage (Saint-Petersburg) – 2 samples.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of Giorgi XII with the effigy of fish
Description, picture	Copper. Bisti. Weight≈19,29 gr. d≈27 mm. Copper. Half bisti (double puli). Weight≈9 gr.-9,8 gr. d≈19/21-22 mm. Copper. Puli. Obverse: Georgian Asomtavruli legend for the name of Giorgi: ƆƆQJƆƆ (Ɔ and Ɔ form a monogram). below, Persian legend: ضرب تفلیس ۱۲۱۳ Struck at Tbilisi in 1213 (=1798/1799). Reverse: Fish.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper. Bisti, half bisti, puli.
Date	1798/1799.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №5367.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Copper coins of prince David with the effigy of peacock
Description, picture	Copper. d=36 mm. Obverse: Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Tbilisi: ტფილს, in circle. Reverse: Peacock to the left. Date – 1215 (1800/1801).
Mint	Tbilisi.
Nominal	Copper.
Date	1800/1801.
Collection	Berlin Museum – 1 sample.

Group	Coins of the Georgian kings in the 18 th c.
Type	Subgroup: Sirma vertskhli
Description, picture	Silver. One and half sirma abazis (half marchili, six shauris). Weight≈4,64 gr. d≈29 mm. Silver. Sirma abazi. Weight≈2,93 gr. d≈19/20 mm. Silver. 0,5 sirma abazi (two shauris, uzaltuni). Weight≈1,49 gr. d≈14/16 mm. Silver. Sirma shauri. Weight≈0,7 gr. d≈13/15 mm. One and half sirma abazis (half marchili, six shauris). Obverse: Persian legend: الحمد لله رب العالمين Praise be to Allāh, lord of two worlds. Flower ornaments. Linear circle. Reverse: Persian legends: يا كريم O gracious – above in oval. ضرب تفليس ١١٨٢ Struck at Tbilisi in 1182 (=1768/1769). Linear circle, first, then – circle composed of flowers. Sirma abazi. Obverse: Persian legend: الحمد لله رب العالمين Praise be to Allāh, lord of two worlds. Flower ornaments. Linear circle, first, then – circle of the dots. Reverse: Persian legends: يا كريم O gracious. ضرب تفليس ١١٩٤ Struck at Tbilisi in 1194 (=1780). Figural frame, then – linear circle and circle of the dots. 0,5 sirma abazi (two shauris, uzaltuni).

Obverse: Persian legend

ضرب تفلیس ۱۱۸۲

Struck at Tbilisi in 1182 (=1768/1769). Flower ornaments. Linear circle and circle of the dots.

Reverse: In figural frame, Persian legend:

یا کریم

O gracious. Flower ornaments. Linear circle.

Sirma shauri.

Obverse: Persian legend:

ضرب تفلیس ۱۱۸۵

Struck at Tbilisi in 1185 (=1771/1772). Flower ornaments. Linear circle and circle of the dots.

Reverse: In figural frame, Persian legend:

یا کریم

O gracious. Linear circle.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Silver. One and half sirma abazis (half marchili, six shauris), sirma abazi, 0,5 sirma abazi (two shauris, uzaltuni), sirma shauri.
Date	1765/1766-1798/1799.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №342, QF. №1185, QF. №1188, QF. №№1191-1192, QF. №№1266-1269, QF. №№2517-2520, QF. №№2524-2529, QF. №2531, QF. №2533, QF. №№2542-2543, QF. №№2555-2558, QF. №2639, QF. №5383, QF. №№5388-5398, QF. №5410, QF. №№5483-5492; Hermitage (Saint-Petersburg) – several samples; Collection of American Numismatic Society – several samples.

**Scholarly
commentary**

From 1708, after a long break, the Georgian legends reappeared on the coins struck at Tbilisi. Rulers of Kartli (Eastern Georgia), Vakhtang, Simon and Bakar, issued these coins. Simultaneously, the same mint struck the coins in the name of the Iranian shahs (Iranian occupation coins).

Ruler of Kartli Vakhtang VI (ruler/janishin of Kartli in 1703-1712, king of Kartli in 1716-1724) was the first to place his name on the copper coins (Copper coins of Vakhtang VI with the effigy threemasted ship). This happened when he ruled the country in the name of the Georgian kings, Giorgi XI (1703-1709) and Kaikhosro (1709-1711). We have some 60 samples of these coins.

Obverse: Two zodiacal fishes in the centre and Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Vakhtang: ვხგ or ვჃგ. All in ornamented frame and Persian legend outside:

فلوس ضرب تفليس ۱۱۲۰

Pulus was struck at Tbilisi in 1120 (=1708/1709).

Reverse: Threemasted ship and pigeon descending. Below on the waves date: 1708 or 1709, presented as 178 or 179, without 0. Circle around.

Average weight of Vakhtang VI's half bistis struck in 1708 is 8,87 gr. (maximum weight – 9,04 gr., minimum – 8,38 gr.). Average weight of Vakhtang VI's half bistis struck in 1709 is 8,79 gr. (maximum weight – 9,16 gr., minimum – 8,20 gr.). d≈26 mm.

Smaller unit was also struck in the name of Vakhtang VI. This is puli (weight≈4,32 gr. d≈19 mm.).

Above-mentioned Georgian kings – Giorgi XI and Kaikhosro – were killed by the Afghans. In 1712 Vakhtang was summoned by shah. If converted to Islam, he would be confirmed as king of Kartli. But Vakhtang refused. And before he left the country, he had appointed his younger brother, Simon, as provisional governor of Kartli. His rule lasted till 1714. This year saw Vakhtang's another brother, Iese, now named as Ali-Kuli-Khan, being appointed as ruler of Kartli. His rule lasted till 1716.

Simon struck his coins in 1712 (Copper coins of Simon with the effigy of dragon).

Average weight of Simon's half bistis is 8,71 gr. (maximum weight – 9,93 gr., minimum weight – 6,64 gr.). d≈25 mm.

!!Obverse: Dragon to the left/right. Around it Georgian Mkhedruli **Obverse:** Dragon to the left/right. Around it Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Simon: სმფ. Circle of the dots.

Reverse: Persian legend:

فلوس ضرب تفليس ۱۱۲۴

Pulus was struck at Tbilisi in 1124 (=1712/1713). Circle of the dots.

Simon also struck smaller unit – puli (weight≈3,37 gr. d≈19 mm.).

There are no coins for Iese, ruler of Kartli after Simon.

In 1716 Vakhtang had to convert himself to Islam. Still, till 1719 shah kept him in Iran.

In 1717-1719 Vakhtang's son Bakar ruled Kartli. His coins are dated by A.H. 1130 (=1717/1718), A.H. 1131 (1718/1719) and A.H. 1132 (=1719/1720) (Copper coins of Bakar with the effigy of peacock).

Average weight of Bakar's half bistis is 8,42 gr. (maximum weight – 8,73 gr., minimum weight – 7,70 gr.). d≈24 mm.

Obverse: Peacock to the right (sometimes left) and Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Bakar – ბჟრ. Circle around.

Reverse: Persian legend in circle:

فلوس ضرب تفليس ۱۱۳۰

Pulus was struck at Tbilisi in 1130, 1131 or 1132 (=1717/1718, 1718/1719 and 1719/1720).

There is no name inscribed on one sample of Bakar's coins from Simon Janashia Museum of Georgia with the date 1131 (=1718/1719).

Bakar also struck smaller unit, puli (weight≈4,21 gr. d≈19 mm.).

In 1723-1735 the Ottomans conducted their rule over Eastern Georgia. Tbilisi mint operated in the name of sultan (Ottoman occupation coins). In 1735 Nadir-Shah of Iran restored Persian hegemony over Eastern Georgia. And in 1744, following to the demands of the Georgians, Nadir had to confirm Teimuraz II as king of Kartli, and his son Erekle II as king of Kakheti (East section of Eastern Georgia). On October 1, 1745 Teimuraz was crowned as king of Kartli in Svetitskhoveli-church. He struck his coins (Copper coins of Teimuraz II with the effigy of lion). At the same time, the same Tbilisi mint issued the silver coins in the name of the shahs.

Weight of Teimuraz II's half bistis is approximately 8-9,5 gr. d≈20-22 mm.

Obverse: Lion to the left. Around, Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Teimuraz: თმრზ.

Reverse: Persian legend:

فلوس ضرب تفليس ۱۱۶۲

Pulus was struck at Tbilisi in 1162 (1748/1749).

Teimuraz II struck also smaller unit – puli (weight≈4,47 gr. d≈19/21 mm.).

Teimuraz II and Erekle II have also joint issue notwithstanding the fact that they were kings of independent kingdoms (Copper coins of Teimuraz II and Erekle II with the effigy of falcon).

Weight of half bisti of Teimuraz II and Erekle II is approximately 8-10,6 gr. d≈21-25 mm.

Obverse: Persian legend:

خدا
بنده
۱۱۶۶
تفليس
ضرب

Slave of the God, in 1166, 1168 and 1169 (=1752/1753, 1754/1755 and 1755/1756), struck at Tbilisi. To the left and right of the date, Mkhedruli letters თ and რ for the name of Teimuraz and Erekle.

Reverse: Falcon to the right, killing a crane.

Teimuraz II and Erekle II issued also smaller unit – puli (weight≈4,42 gr. d≈18 mm.).

On January 8, 1762 Teimuraz II died in Saint-Petersburg. Erekle II became king of united kingdom of Kartl-Kakheti (1762-1798). His early copper coins – shauri/shahi, bisti and half bisti – issued in 1765/1766 are identical (Copper coins of Erekle II with the effigy of Bagrationi coat of arms).

Weight of Erekle II's copper shauri is 44,9 gr. d=38/40 mm. The weights of bisti and half bisti are diminishing correspondingly.

Obverse: Bagrationi coat of arms – crown, scales, globe, sceptre and sword.

Reverse: In different frames, Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ԵԼԵԿԵ. Below, the Persian legend:

ضرب تفليس ۱۱۷۹

Struck at Tbilisi in 1179 (=1765/1766).

Shauri is represented by two pieces. One is kept at Hermitage, Saint-

Petersburg, next – at Moscow State Historical Museum. Unique bisti is in Simon Janashia Museum of Georgia, while half bistis are comparatively numerous.

We have different type for copper coins struck in 1776/1777 (Copper coins of Erekle II with the effigy of fish). Weight of half bistis is approximately 6,1 gr. d≈20-28 mm.

Obverse: Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ႦႦႧႧႦႧ. Below, the Persian legend:

ضرب تفليس ۱۱۹۰

Struck at Tbilisi in 1190 (=1776/1777).

Reverse: Fish.

We have also puli of the same type struck in the same year (weight≈2,73 gr. d≈19 mm.).

The most numerous among Erekle II's copper coins are those with double-headed eagle depicted on them (Copper coins of Erekle II with the effigy of double-headed eagle).

Obverse: Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ႦႦႧႧႦႧ. Below, Persian legend:

ضرب تفليس

Struck at Tbilisi, and various dates of Hejira calendar.

Reverse: Double-headed eagle. Below, various dates: ex. 1781, 1787, 1789 etc.

Unique half bisti from Evg. Pakhomov's collection and now in Simon Janashia Museum of Georgia has the following dates: A.H. (12)06 (=1791/1792) and 1791. Weight – 11,4 gr.

For 1796 we have copper coins of Erekle II with the effigy of eagle produced at Tbilisi mint. Weight of bisti≈19,43 gr. d≈26-28/29 mm.

Obverse: Georgian Asomtavruli legend in abbreviation for the name of Erekle: ႦႦႧႧႦႧ. Below, Persian legend:

ضرب تفليس ۱۲۱۰

Struck at Tbilisi, and date – 1210 (=1795/1796). Often we have 1201 instead of 1210.

Reverse: Eagle. Below, date – 1796.

Erekle II struck also gold coins (Gold coins of Erekle II with the effigy of eagle). We have two samples of them at Hermitage, Saint-Petersburg. Their obverse and reverse of the sirma abazis struck at Tbilisi towards the end of the 18th c. are the same. The weight is 7,14 gr. d=23/25 mm.

Obverse: In centre, Persian legend:

ضرب تفلیس ۱۲۰۳

Struck at Tbilisi in 1203 (=1788/1789).

Above, in oval, Persian legend:

یا کریم

O gracious.

Reverse: Eagle in circle. Date – 1796. It does not correspond to the date on obverse.

That is why D. Kapanadze thought Erekle II never issued gold coins – the dies of copper coins of Erekle II dated by 1796 and sirma abazis of 1789, taken away to Russia, were used by someone to fill private collection. We shall never know.

Erekle II died in 1798. His elder son, Giorgi XII (1798-1800), became king of Kartl-Kakheti. Weight of half bistis of Giorgi XII (Copper coins of Giorgi XII with the effigy of fish) is approximately 9-9,8 gr. d≈19/21-22 mm.

Obverse: Georgian Asomtavruli legend for the name of Giorgi: ႠႠႠႠႠႠ

(Ⴀ and Ⴀ form a monogram). below, Persian legend:

ضرب تفلیس ۱۲۱۳

Struck at Tbilisi in 1213 (=1798/1799).

Reverse: Fish.

According to D. Kapanadze, there are also bisti and puli struck in the name of Giorgi XII.

Unique anonymous copper coin from M. Barataev's (Baratashvili) collection (now in Berlin Museum) has been attributed only due to the date on it (Copper coins of prince David with the effigy of peacock).

Obverse: Georgian Mkhedruli legend in abbreviation for the name of Tbilisi:

ტფლს, in circle.

Reverse: Peacock to the left. Date – 1215 (1800/1801).

Giorgi XII died on December 28, 1800. His son David was recognized by the Russians as provisional governor of Kartl-Kakheti. That is why this coin is anonymous.

There is a special term for the silver coins of Erekle II – sirma vertskhli (pure silver). For its high fineness (94%), the Georgians were proud of this money. These are the words written by prince Teimuraz: “Nothing could be compared to purity of the silver coins struck in our country, neither money from Europe, nor – from Asia.”

Evg. Pakhomov and R. Kebuladze were the most scrupulous to study sirma vertskhli.

The khanates emerged on the territory of Iran, Azerbaijan and Armenia in the 2nd half of the 18th c. Eastern Georgia also became independent. These new rulers started to issue their own silver coins, neither with the name of a shah, nor with their own name.

1765/1766 is starting point for issue of sirma vertskhli. This is what Evg. Pakhomov thinks. D. Kapanadze and R. Kebuladze support different chronology – 1767/1768 as starting point. Upper chronological limit is clear enough – A.H. 1213 (1798/1799).

Sirma vertskhli is presented by several units: one and half abazis/half marchili, abazi, half abazi/two shauris/uzaltuni/mahmudi, shauri (1/4 of abazi).

Weight of one and half sirma abazis/half marchili is approximately 4,64 gr. d≈29 mm.

Obverse: Persian legend:

الحمد لله رب العالمين

Praise be to Allāh, lord of two worlds. Flower ornaments. Linear circle.

Reverse: Persian legends:

يا كريم

O gracious – above in oval.

ضرب تفليس ١١٨٢

Struck at Tbilisi in 1182 (=1768/1769).

Linear circle, first, then – circle composed of flowers.

Weight of sirma abazi is approximately 2,93 gr. d≈19/20 mm.

Obverse: Persian legend:

الحمد لله رب العالمين

Praise be to Allāh, lord of two worlds. Flower ornaments. Linear circle, first, then – circle of the dots.

	Reverse: Persian legends: یا کریم O gracious. ضرب تفلیس ۱۱۹۴ Struck at Tbilisi in 1194 (=1780). Figural frame, then – linear circle and circle of the dots. Weight of sirma uzaltuni is approximately 1,49 gr. d≈14/16 mm. Obverse: Persian legend ضرب تفلیس ۱۱۸۲ Struck at Tbilisi in 1182 (=1768/1769). Flower ornaments. Linear circle and circle of the dots. Reverse: In figural frame, Persian legend: یا کریم O gracious. Flower ornaments. Linear circle. Weight of sirma shauri is approximately 0,7 gr. d≈13/15 mm. Obverse: Persian legend: ضرب تفلیس ۱۱۸۵ Struck at Tbilisi in 1185 (=1771/1772). Flower ornaments. Linear circle and circle of the dots. Reverse: In figural frame, Persian legend: یا کریم O gracious. Linear circle. Due to high fineness, sirma vertskhli was in circulation for a long time not only in Georgia, but also in Armenia and Azerbaijan. From 1852 it started to be purchased from population and melted. According to D. Kapanadze, Nukha khanate in Azerbaijan imitated sirma vertskhli, as well as governor of the Georgian king in Ganja during its occupation (1786-1791). Indeed, sirma vertskhli was very much popular.
--	--

Bibliography	M. Antadze. Rare Ottoman Gold Coin Struck at Tbilisi. "Dzeglis Megobari". №23. Tb. 1970 (in Georg.); Georgia and Turkey in the 15th-18th cc. According to Numismatic Material. Tb. 1982 (in Georg.); Artanuji Mint. "Pirosmani". Spring 2008, №4 (in Georg.). G. Dundua. Money in Georgia (Georg. and Engl. parallel texts). Tb. 2003 (2nd edition) (T. Dundua, N. Javakhishvili and A. Eristavi as co-authors); Georgian Numismatics. II. Tb. 2011 (T. Dundua as co-author) (in Georg.); Georgian Numismatic Dictionary. Tb. 2009 (Ir. Jalaghanian as co-author) (in Georg.). P. Gugushvili. Money and Money Circulation in Georgia and Transcaucasia in the 19th c. Proceedings of Tbilisi State University. VI. Tb. 1936 (in Georg.). D. Kapanadze. Georgian Numismatics. Tb. 1969 (in Georg.). R. Kebuladze. Chronology of Circulation of Sirma Vertskhli in Georgia. Bulletin ("Moambe") of Georgian Academy of Sciences. Vol. 53. №3. Tb. 1969 (in Georg.); Circulation of European Coins in the 15th-18th cc. Georgia. Tb. 1971 (in Georg.). N. Koiava. Money Circulation, Credit and Finances in the 18th c. Georgia. Tb. 1963 (in Georg.). T. Kutelia. Unknown Mint of Kakheti Kingdom. "Dzeglis Megobari". №23. Tb. 1970 (in Georg.); Tbilisi Mint in the 17th-18th cc. (Silver Money). Bulletin ("Moambe") of the State Museum of Georgia. Vol. XXXIII-B. Tb. 1978 (in Georg.); Catalogue of Iranian Copper Money. Tb. 1990 (in Georg.). Д. Г. Капанадзе. Грузинская нумизматика. М. 1955. Т. С. Кутелия. Грузия и Сефевидский Иран (по данным нумизматики). Тб. 1979. Е. А. Пахомов. Вес и достоинство медной монеты Тифлиса XVII-XVIII вв. Отдельный оттиск из т. III, «Востоковедение». Изд. вост. факультета Азерб. Гос. Университета. Баку. 1928; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. III. Баку. 1940; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей
--------------	---

	Кавказа. Вып. IV. Баку. 1949; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. VIII. Баку. 1959; Монеты Грузии. Тб. 1970.
--	---

Imported coins
found in Georgia

Hoard of the 17th-18th cc. foreign coins found in Georgia

We will start registering the hoards of the 17th-18th cc. foreign coins with the Ottoman money.

Hoard of the 17th c. Ottoman coins found in Georgia:

1. A large hoard was found in Likhuri village (Makharadze/Ozurgeti district) in 1945. The hoard contains up to 100 Turkish akçes, more than 1000 imitations to them and up to 20 silver plates of various shapes. These plates conform to the imitations by their quality of metal. According to D. Kapanadze, it is clear that they were the plates for striking the imitations. The author pays particular attention to the fact that "... among these plates two or three have a shape of cross and huge importance should be given to that, since this shows that if the imitations were not struck by Christians, they were produced by those who lived among the Christians (i.e. in Georgia)".

M. Antadze divided the hoard of Likhuri into three parts:

I. Akçes struck by Murad III (1574-1595) at Hanja mint.

II. Coins struck in the name of Mehmet IV (1648-1687) and Ahmet II (1691-1695) at various mints of the Ottoman Empire.

III. In this part the author assembled those coins which she considered to be local imitations. Most probably, the hoard of Likhuri was buried in late 17th c.

2. A hoard of the 17th c. 537 small size Ottoman and Iranian silver coins in a clay pot was found in 1913 near Batumi, on top of Sameba hill, in the gorge of Korolistkali river and Bartskhana, near the ruins of old church. Evg. Pakhomov, while reviewing the hoard, spotted 2 coins of Murad IV (1623-1640) dated by A.H. 1033 (1623/1624) and 4 mahmuds of Shah Suleyman (1667-1694). On one of them there is a name of the mint – Tbilisi, and a fragment of a date – 109?. He also saw shahi of the same Shah and 3 imitations to Ottoman money. Apart from this, there was one Georgian coin with the depiction of fish (which probably belongs to atabeg Kvarkvare – T. Dundua) and 519 badly preserved Turkish akçes. 29 coins out of this hoard are kept at Simon Janashia Museum of Georgia. All of them are badly preserved. According to M. Antadze, the deposition of the hoard should happen in late 17th c. or early 18th c.

3. According to M. Antadze, at Simon Janashia Museum of Georgia there are kept the coins brought back from Paris, on the inventory book of which there is written by Evg. Pakhomov: 17th c. Ottoman and Iranian coins found in Georgia. Ottoman coins are struck in the name of Mustafa I (1617-1618, 1622-1623).

4. 334 small silver coins were accidentally found in 1977 in Jikhanjiri village (Lanchkhuti district) on "Nastepanari hill", under the stone. The hoard is kept at Simon Janashia Museum of Georgia. All the coins in the hoard are the Ottoman akçes. The chronological frame of the hoard is large. The earliest coin is dated by A.H. 926 (1519/1520), latest by A.H. 1003 (1594/1595). Majority of them is struck at Hanja mint of Trabzon vilayet. Apart from the coins struck at Hanja, there are also coins struck in various mints of the Ottoman Empire. These mints are Constantinople, Edirne, Novar, Karatovo, Novoberda, Sidre-Kays, Sakiz, Kayseri and Erzerum.

Hoard of the 18th c. Ottoman coins found in Georgia:

1. A hoard of 13 altuns and 8 Venetian ducats was found in 1941 in Kutaisi on the territory of a Catholic church. 10 out of 13 altuns were struck by Ahmet III (1703-1730). 8 out of these 10 altuns were struck at Constantinople, 1 – at Misr, and another one – at Tbilisi. Three altuns were struck in the name of Mahmud I (1730-1754) at Constantinople. These coins were handed over to Moscow for the defence fund, whereas Tbilisi altun was given back to the State Museum of Georgia (GF. №5086, d=19 mm., weight – 3,47 gr.). Date – A.H. 1115 (1703/1704).

2. A hoard of 355 Ottoman silver coins in a clay pot was found in 1937 in Murjakheti village (Akhalkalaki district). The contents of the hoard are as follows: Ottoman sultans – Suleyman II (1687-1691) – 1 sample, Ahmet II (1691-1695) – 2 samples, Mustafa II (1695-1703) – 109 samples, Ahmet III (1703-1730) – 155 samples, Mahmud I (1730-1754) – 88 samples. The coins of the hoard are chronologically placed in 1687-1730. The latest coin from the hoard is dated by A.H. 1143 (=1730/1731), whereas its deposition, probably, could not happen before the 50s of the 18th c.

There are the following nominals in the hoard: kuruş, half kuruş (irmilik), onlik and akçe. The coins in the Murjakheti hoard are struck at different mints of the empire: Constantinople (majority), Edirne (Adrianople), Erzerum, Tbilisi, Ganja, Gümüşhane.

3. Onliks struck in the name Ahmet III and dated by A.H. 1115 (=1703/1704) were found in the outskirts of Tbilisi in 1909.

4. Silver coins in a clay vessel were found in 1960 during house

construction works in the old part of Akhaltsikhe. There were 3 Austrian talers struck in 1620-1626, up to 60 Spanish pesos of late 16th-early 17th cc. and 6 onliks of the Ottoman sultan Ahmet III (1703-1730) in the hoard.

5. 18th c. Ottoman money hoard was found in the 1900s in the outskirts of Gori. The contents were as follows: a) 29 Tbilisi onliks of Ahmet III (1703-1730), 2 were struck at Yerevan, 2 – at Tabriz, 1 beshlik, struck at Tabriz; b) one beshlik of Mahmud I (1730-1754), struck at Ganja.

6. 6 coins from Zghuderi, dated by the first half of the 18th c., were found in 1959 during water canal construction works in the gorge of the river Dzama, near Ortubani fortress. Nowadays the coins are kept at Simon Janashia Museum of Georgia. The coins belong to the following rulers: 1. Ahmet III (1703-1730) – 2 samples: 1 onlik, struck at Tbilisi, A.H. 1115 (=1703/1704) and 1 akçe, struck at Constantinople; 2. Mahmud I (1730-1754) – 4 coins: two onliks, struck at Tbilisi and Ganja, A.H. 1143 (=1730/1731), 1 beshlik, struck at Tbilisi and 1 akçe struck at Misr.

7. 18th c. Ottoman and European silver coins in clay pot were found in 1958 in Chanchati village (Lanchkhuti district) during land works. The contents of the hoard are as follows: 1. 2 ortas of the Polish king Sigismund III (1587-1632), dated by 1622-1623; 2. 24 akçes of Ahmet III (1703-1730) and 58 akçes of Mahmud I (1730-1754).

The hoard was buried in the second half of the 18th c.

8. 3 akçes of Ahmet III (1703-1730) and 2 kuruş of Mustafa III (1757-1774), found near Koreti village (Sachkhere district) in 1935, were handed over to the school museum by the teacher Gogitashvili.

9. A copper vessel with up to 8 kg. of Ottoman silver coins, dated by 1703-1786, was found in 1892 in Zarati village (nowadays Tskaltubo district).

10. A clay pot with 106 Ottoman silver coins was found in the 1900s in Batumi. The coins were handed over to the Odessa Society of History and Antiquities. The hoard contained the coins of Abdul Hamid I (1774-1789) and Selim III (1789-1807).

11. A hoard of the 18th c. Ottoman coins was found in the outskirts of Terjola in 1949. The contents are as follows: 1. 2 akçes of Mahmud I, A.H. 1143 (=1730/1731); 2. 2 akçes of Mustafa III, A.H. 1171 (=1757/1758); 3. akçe of Abdul Hamid, A.H. 1187 (=1774). The hoard, most probably, was buried in late 18th c.

12. A hoard was found in the 1950s in Likhauri village (Makharadze/Ozurgeti district). The coins belong to Ahmet III (1703-1730), Mahmud I (1730-1754), Osman III (1754-1757), Mustafa III (1757-1774) and

Abdul Hamid I (1774-1789). The hoard is kept at Ozurgeti Historical Museum. According to M. Antadze, the coins are divided as follows:

I. 10 coins belong to Ahmet III, 7 out of them were struck at Constantinople, 3 – at Misr. Nominal – para.

II. 47 coins belong to Mahmud I. 19 out of them were struck at Misr, 27 – at Constantinople, 1 is worn. Nominal – para.

III. 5 coins belong to Osman III. 4 out of them were struck at Constantinople, 1 – at Misr. Nominal – para.

IV. There are many coins of Mustafa III. Out of them 54 were struck at Islambul. 15 are worn. As to the number of coins struck at Misr, they are presented by 59 samples. Nominal – para.

V. There are 143 coins of Abdul Hamid in the hoard of Likhauri. 74 out of this number belong to Constantinople mint, 62 were struck at Misr, whereas on other 7 samples the name of a mint is unreadable. Nominal – para.

The hoard, most probably, was buried in the 80s of the 18th c.

13. A hoard of Ottoman coins, dated by late 18th c., was accidentally found in a clay pot during land works on Amirani Gora (Akhalkalaki district). The hoard was dispersed and only 24 samples were handed over to Borjomi Historical Museum. Afterwards, M. Antadze found out that the museum handed over 10 coins as a gift (!) to the Museum of Riga. Other 14 coins belong to the Ottoman sultans, Mustafa III (1757-1774) and Abdul Hamid I (1774-1789). The coins were struck at Constantinople and Islambul. Nominal – kuruş.

14. Hoard of Gomi, found in 1948 in Gomi village (Ozurgeti district), is dated by the 70-80s of the 18th c. The hoard contains 49 silver coins. 19 out of them are kept at Chokhatauri Historical Museum. The coins belong to the sultan Abdul Hamid I. There is only one beshlik and the rest are kuruş. All the samples were struck at Constantinople.

15. Silver coins were found in 1975 in Mandaeti village (Chiatura district) during land works. The hoard was divided among the finders. Ultimately 270 samples were assembled; 205 samples were handed over to Chiatura Historical Museum, 35 – to Simon Janashia State Museum of Georgia, 30 – to Kutaisi Museum of History and Ethnography. All the coins from the hoard, except for one sample, are Ottoman and were struck in the name of the following sultans: 1. Ahmet III (1703-1730), 2. Mahmud I (1730-1754), 3. Osman III (1754-1757), 4. Mustafa III (1757-1774), 5. Abdul Hamid I (1774-1789), 6. Selim III (1789-1807). There is also one sirma vertskhli in the hoard, which is dated by A.H. 1203 (=1788/1789).

The coins were issued at the following mints: Constantinople, Islambul, Misr and Tbilisi. There are two nominals in the hoard: para and kuruş.

The chronological frame of the hoard is A.H. 1115-1203 (=1703/1704-1788/1789). The hoard was most probably buried in late 18th c.

16. Hoard of the 17th-19th cc. Ottoman akçes was found in 1831 near Ilori church (Ochamchire district). One part of the hoard was handed over to the State Museum of Abkhazeti. Unfortunately, there is no information what coins they were.

17. A vessel with coins was found in 1963 in Pshaveli village (Telavi district). Among the coins there were 4 Ottoman samples. Unfortunately, there is no information what coins they were.

18. In December 1967 336 low-quality Ottoman coins were handed over to the Pushkin State Museum of Fine Arts, Moscow. The coins were found in Abkhazeti. However, it is unknown, what coins the hoard consisted of.

19. A hoard was found in 1876 near the church in Tskhemi village (Zugdidi district). The hoard, along with 400 Ottoman coins (it is unknown what coins they were), contained 115 kirmaneulis.

20. A hoard of small, low-quality silver money was found in the 1940s in the outskirts of Kutiri village (Tsulukidze/Khoni district). According to M. Antadze, the hoard was handed over to Simon Janashia State Museum of Georgia in 1949 (ex. GF. №№5391-5393).

Hoard of 17th-18th cc. Iranian coins found in Georgia.

a) Hoards of 17th-18th cc. silver coins:

1. A large hoard of silver coins and various items was found in 1909 near Ambrolauri. There were 2287 coins, out of which 948 were of large size, 124 – mid-size and 1215 – small, with the overall weight up to 10,9 kg. One part of the coins from the military chancellery of Kutaisi was handed over to the Hermitage, another part was given back to the finder. Evg. Pakhomov in 1910 reviewed the hoard in the above-mentioned chancellery and confirmed that it consisted of shah Abbas I's heavy abbasis which were struck at the mints of South Caucasus and Iran. Among them were numerous samples struck at Tbilisi. Mid-size coins were the Georgian imitations to the coins of Trebizond – kirmaneulis. Small size coins had an elongated shape with a distorted Arabic legend, on one of the coins there is a Muslim religious formula.

In 1977 I. Dobrovolski published 15 samples of this hoard from

numismatic collection of the Hermitage. According to Evg. Pakhomov's information, in 1930 near Ambrolauri another hoard in a copper pot was found, which, as he thinks, is a part of the hoard found earlier. Apart from this, hoard of 21 silver coins kept at Simon Janashia Museum of Georgia, again according to Evg. Pakhomov, should belong to Ambrolauri hoard.

All the kirmaneulis are of late period and pierced, which attests to the fact that by the time they were buried they were not circulating.

Abbasis were struck in the name of shah Abbas I, whereas the name of a mint can be read on six samples (Zagemi, Tbilisi, Tabriz). The date is not attested on any of them, but T. Kutelia thinks that they were struck before 1617.

Elongated coins resemble silver bistis of Tahmasp I and are dated by 16th c.

The hoard was buried in early 17th c.

2. 36 silver abbasis found in Ratcha (without date of finding) are kept at Simon Janashia Museum of Georgia (GF. №№3571-3606). D. Kapanadze wrote in the inventory book that these coins were a part of Ambrolauri hoard. T. Kutelia agrees with this hypothesis.

36 heavy coins from the hoard were struck in the name of shah Abbas I. The date A.H. 1020 (=1611/1612) is readable only on one sample. The mints are as follows: Ardebil, Yerevan, Zagemi, Ordu, Resht, Tbilisi, Tabriz, Maksi.

According to T. Kutelia the hoard belongs to the second decade of the 17th c.

3. 165 small elongated silver coins are kept at Simon Janashia Museum of Georgia. Although exact place of their finding is unknown, T. Lomouri thinks this hoard to be a part of the hoard of Ambrolauri. T. Kutelia agrees with this suggestion.

Evg. Pakhomov thought them to be imitations to Tahmasp I's coins. On some of the coins T. Lomouri and T. Kutelia read a date which refers to the reign of Tahmasp I.

4. A clay pot with silver coins was found in 1970 in the ruins of Zagemi (Zakatala district, Aliabadi village) during land works. The coins were handed over to Simon Janashia Museum of Georgia in several phases – overall 196 samples (GF. №№13550-13556, GF. 13361-13549). 168 out of them are abbasis, 23 – mahmudis and 5 shahis. All of them were struck in the name of shah Abbas I in the following mints: Ardebil (2 samples), Ganja (16 samples), Daurak (1 sample), Yerevan (24 samples), Zagemi (8 samples), Ordu (1 sample), Ramhormizd (1 sample), Rasht (1 sample), Tabriz (34

samples), Tbilisi (2 samples), Teheran (1 sample), Huveiza (4 samples), Shusther (1 sample).

The latest coin from the hoard was struck in A.H. 1023 (=1614/1615). Therefore, the hoard was buried in the second decade of the 17th c.

5. A hoard of 179 silver coins was found in August 1895 in Chikaani village (Kvareli district). The hoard was sent to the Imperial Archaeological Commission. Its attribution was established by A. Markov. According to him, 17 samples were talers of Tirol (15, without date, belong to archduke Ferdnadin, 2 – to the emperor Rudolf II, struck in 1603, 1604), other 162 belong to the Safavids. Mints – Ardebil, A.H. 1012 (=1603/1604) – 1 sample; Ordu, A.H. 1020 (=1611/1612) – 10 samples; Ordu, dates are unreadable – 3 samples; Yerevan, date is unreadable – 1 sample; Tabriz, A.H. 1018 (=1609/1610) – 1 sample; Tabriz, A.H. 1019 (=1610/1611) – 3 samples; Tabriz, date is unreadable – 2 samples; Tbilisi, date (?) – 3 samples; Rem, A.H. 1011 (=1602/1603) – 6 samples; the same mint, date is unreadable – 20 samples; Qazvin, date (?) – 1 sample; Ganja, A.H. 1018 (=1609/1610) – 1 sample; Ganja, without date – 3 samples; Nakhchivan, date (?) – 1 sample. According to A. Markov, on 106 coins mint and date are unreadable.

Another 10 talers and 42 coins, struck in the name of the Safavid shahs, were found in the same place in spring 1896. The coins were melted down.

According to Evg. Pakhomov, the earliest coin of the hoard was struck in A.H. 1011 (=1602/1603), the latest – in A.H. 1020 (=1611/1612). Therefore, the hoard was buried in the first half of the 17th c. It is noteworthy, that on the coin where A. Markov read the mint name as Rem, T. Kutelia read Zagemi.

6. 21 silver coins in a clay pot were found in 1967 in Birkiani village (Akhmeta district). The hoard is kept at Simon Janashia Museum of Georgia.

The hoard contains 13 abbasis, 6 mahmudis and 2 shahis. 11 samples were struck in the name of Safi I (1629-1642), 10 samples – in the name of Abbas II (1642-1667). 10 samples were struck at Tbilisi mint, at Zagemi – 2 samples, at Ganja – 1 sample, at Huveiza – 1 sample. The mint name is unreadable on 7 coins. The hoard, according to the latest coin, was buried in mid-17th c.

The contents of this hoard are also important as they show that the coins struck at Tbilisi mint were predominant in the Eastern Georgia monetary circulation.

7. A hoard of silver coins (overall 1800 gr.) found in 1940 in Norio village (Gardabani district) is kept at Simon Janashia Museum of Georgia.

Initially, 215 well-preserved coins were chosen and put into the inventory book (GF. №№2266-2480). 280 samples were kept in a separate box. Later on, their inventory making was implemented by T. Kutelia (GF. №№13081-13360). Thus, 495 coins are kept at Simon Janashia Museum of Georgia. Their absolute majority belong to shah Suleyman I (A.H. 1077-1105=1667-1694), 2 – to Abbas II and 1 – to Tahmasp I. This latter coin, most probably, was ascribed to the hoard accidentally and therefore can be ignored.

The earliest coin from the hoard was struck in the name of Abbas II (1642-1667), whereas the latest – in A.H. 1098 (=1686/1687). The date is read only on 163 coins, the name of the mint – on 242. Their majority – 222 samples – was struck at Tbilisi mint, 11 – at Ganja, 4 – at Huveiza, 3 – at Yerevan, 1 sample – at Qazvin and 1 sample – at Shemakha. Mint name is unreadable on 253 samples, but according to their weight and features, T. Kutelia thinks, their majority should have been struck at Tbilisi. According to her analysis, Tbilisi mint supplied enough coins for Eastern Georgia's market.

There are four nominals in the hoard: abbasi, mahmudi, shahi and bisti. Overall there are 130 abbasis, out of which 82 were struck at Tbilisi, 5 – at Ganja, 2 – at Yerevan, 1 sample – at Shemakha and 1 sample – at Qazvin. The mint name is unreadable on 39 abbasis. There are 169 mahmudis, 88 were struck at Tbilisi, 3 – at Ganja, 1 – at Yerevan, 4 – at Huveiza, place of issue is unreadable on 73 samples. There are 195 shahis, 52 were struck at Tbilisi, 2 – at Ganja, on 141 the mint name is unreadable. The only bisti in the hoard was struck at Ganja.

There are mainly those coins which were struck in A.H. 1086-1095 (=1675-1684), which correspond to the first reign of Giorgi XI (1676-1688) in Kartli. The hoard was buried after A.H. 1098 (=1686/1687).

8. A hoard of the 16th-17th cc. Ottoman and Iranian silver coins, and kirmaneulis (total number 500 samples) was found in 1895, near Kutaisi. According to Evg. Pakhomov, the hoard was transmitted to the Caucasian Museum.

9. 17th c. Ottoman and Iranian small silver coins (total number 537) were found in 1913 near Batumi, on top of Sameba hill, near the church (see the 17th c. Ottoman coins, №2). Among the coins there were 4 mahmudis and 1 shahi of shah Suleyman I (1667-1694). On one of the mahmudis there was a mint name, Tbilisi, and a date, A.H. 1098 (=1686/1687).

10. A hoard of 20 Ottoman and Iranian silver coins was found in 1830-1835 in Saloghli village near Kazakh. Out of them 7 abbasis were struck at Tbilisi, Yerevan and Tabriz in 1712-1716, and 13 onliks of Ahmed

III (1703-1730) were struck at the same cities. The hoard was handed over to Petersburg's Asiatic Museum.

11. A large hoard of silver coins was found either in 1929 or 1930 in Tbilisi near the sulphur baths. Out of them 15 coins were reviewed by D. Kapanadze. According to him, all the coins belonged to Tbilisi mint and were struck in the name of Husain I in A.H. 1130 (=1717/1718) and Nadir Shah in A.H. 1150 and 1151 (=1737-39).

b) Hoards of early 18th c. copper coins:

The findings of the hoards of 17th-18th cc. copper coins are very rare. Their list is as follows:

1. A clay pot was accidentally found during agricultural works in 1959 in Kandaure village (Gurjaani district). The pot contained 164 copper coins, out of which 30 are put into the inventory book of the Numismatic Collection of Simon Janashia Museum of Georgia (GF. №№11290-11319). 134 coins are kept at the same museum.

According to T. Kutelia, the hoard contains double pulis (half bistis), struck at Tbilisi in A.H. 1112 (=1700/1701) (5 samples), A.H. 1114 (=1702/1703) (4 samples), A.H. 1120 (=1708/1709) (10 samples), A.H. 1124 (1712/1713) (45 samples); the remaining 100 samples were struck in A.H. 1130-1131 (=1717/18-1718/19) in the name of Bakar, ruler of Kartli. The hoard was buried after 1719.

2. 25 copper coins were accidentally found in 1962 in Ateni village (Gori district). The hoard is nowadays kept at Simon Janashia Museum of Georgia (GF. №№11582-11606) and consists of double pulis struck at Tbilisi in A.H. 1112 (=1700/1701) (1 sample), 1114 (=1702/1703) (1 sample), 1120 (=1708/1709) (3 samples), 1124 (1712/1713) (6 samples), 1130-31 (=1717/18-1718/19) (14 samples). The hoard was buried synchronously with the Kandaure hoard.

3. A hoard of 60 copper coins was found in 1963 during agricultural works in Disevi village (Znauri district). The hoard is kept at Simon Janashia Museum of Georgia (GF. №№11215-11274). The hoard contains double pulis, struck at Tbilisi in A.H. 1114 (=1702/1703) (9 samples), A.H. 1120 (=1708/1709) (6 samples), A.H. 1124 (1712/1713) (20 samples) and A.H. 1130 (=1717/1718) (25 samples). The hoard, it seems, was buried after 1718.

4. A copper vessel with 22 coins was found by D. Kapanadze in Tsaghvli village (Khashuri district). Nowadays the hoard is kept at Khashuri Historical Museum. The hoard consists of double pulis, issued in the following years: A.H. 1112 (=1700/1701) – 1 sample, A.H. 1120 (=1708/1709)

– 1 sample, A.H. 1124 (=1712/1713) – 5 samples, A.H. 1130 (=1717/1718) – 7 samples, A.H. 1131 (=1718/1719) – 4 samples; and pulis dated by A.H. 1124 (=1712/1713) – 2 samples, A.H. 1130-1131 (=1717/1718-1718/1719) – 2 samples. The hoard was buried after 1719.

5. 60 copper coins entered the Hermitage in 1939. According to I. Dobrovolsky, museum worker, the coins constitute a hoard and should derive from the South Caucasus. The hoard consists of the 18th c. coins struck at Tbilisi. The earliest coin was struck in A.H. 1114 (=1702/1703), the latest – in A.H. 1179 (=1765/1766). The hoard was buried in the second half of the 18th c.

List of the 17th-18th cc. European coins found in Georgia:

Since the findings of hoards of the 17th-18th cc. European coins in Georgia are rare, and in some cases, their full contents are unknown to us, we give a list of separately found coins too to reconstruct the entire picture. According to the statement of R. Kebuladze, there are 28 cases of findings of European coins on Georgian soil:

1. 414 European silver coins (overall weight 8,5 kg.) were found in 1953 in Makharadze (Ozurgeti). The coins were in a copper vessel. 270 coins from the hoard were given to Simon Janashia Museum of Georgia, whereas 144 samples – to Ozurgeti Historical Museum. According to the contents, the hoard is divided into three parts: Austrian, Italian and Spanish coins. The majority of the talers belongs to the Austrian archdukes Ferdinand (1564-1595), Maximilian (1612-1618), Leopold (1619-1632) and German emperors Rudolf II (1576-1612) and Ferdinand II (1619-1637), struck at Halle, Ensisheim, Gratz etc. Italian talers, or ducatos and taleros were struck in the name of doge Pasquale Cicogna (1585-1595), Ferdinando I (1587-1608), Kosimo II (1608-1621) and Ferdinando II (1621-1670) Medici. Spanish coins, struck both in Spain and Spain's American colonies, belong to Philip II (1556-1598), Philip III (1598-1621) and Philip IV (1621-1665). The earliest coin, taler of archduke Ferdinand, was struck in 1564-1595, whereas the latest, peso of Philip IV – in 1628. The chronological frame of the hoard is established by 64 years. The hoard was buried in the 20s of the 17th c.

2. 29 coins were found in 1932 in Ude village (Adigeni district) in the ruins of an old fortress. 28 coins are silver and European, whereas 1 sample – Ottoman altun. The contents of the hoard are as follows: Austria, archduke Ferdinand (1564-1595), Halle – 2 samples; Hungary, emperor Rudolf II (1576-1612), Kremnitz – 2 samples; Dutch republic, province of Zeeland, Middelburg – 3 samples; province of Overijssel, Matthias I (1612-1619),

Kampen – 6 samples; Spain, struck for Mexico, Philip III (1598-1621) – 15 samples; 1 altun of Ottoman sultan Murad III (1574-1595), struck at Misr. According to the latest coin, the hoard was buried in the 20s of the 17th c.

3. 2 late 16th-early 17th cc. Dutch levendaalders, found in Eastern Georgia, entered Simon Janashia State Museum of Georgia in 1965. The coins were damaged by the finders.

4. A taler, struck in 1653 in Hungary by emperor Ferdinand III (1637-1657), was found in 1904 in Khudadovi forest, Tbilisi.

5. A Dutch daalder, struck in 1652, was found in the 40s of the 19th c. near Bombori village, Abkhazeti.

6. A hoard of 179 silver coins was accidentally found in 1895 near Chikaani village (Kvareli district). They were sent to Petersburg, to the Imperial Archaeological Commission, where A. Markov established their attribution. 17 samples were talers of Tirol, 15 samples belong to archduke Ferdinand (1564-1595) (without date), 2 samples – to the emperor Rudolf II (struck in 1603, 1604). The remaining 162 samples belong to the Iranian Safavids and are struck at different mints (see 17th-18th cc. Iranian silver coins, №5). The date is unreadable on 106 samples out of 162 coins. However, out of those coins where the date is readable, the latest was struck in A.H. 1020 (=1611/1612).

10 talers and 42 Safavid coins were found in 1896 in the same place. The coins were reminted.

The hoard was probably buried in the first quarter of the 17th c.

7. Taler, without date, of archduke Ferdinand was found in the 19th c. near Gombori village (Sagarejo district).

8. A hoard of the 17th c. European coins was found in the 10s of the 20th c. in Melekeduri village (Ozurgeti district). Among the coins, there was one sample, which, according to Evg. Pakhomov, was a Spanish peso.

9. A Spanish peso (date is unknown) was found in 1942-1943 in Kutaisi.

10. 16th-17th cc. Spanish pesos were found in 1955 in Urta village (Ochamchire district).

11. 17th c. Spanish peso was found in 1959 near Lekhaindrao village (Gegechkori/ Martvili district).

12. An undated taler of archduke Ferdinand was given to Tskneti village school teacher A. Kekelia in 1964. Taler had been found in the village.

13. A clay vessel with a hoard of silver coins was found in 1960 in Akhaltsikhe during construction works. The hoard contained 3 Austrian

talers of 1620-1626, about 60 Spanish pesos of late 16th-early 17th cc. and 6 onliks of Ottoman sultan Ahmet III (1703-1730) (see 18th c. Ottoman coins, №4). The hoard was probably buried in late 20s of the 18th c. The hoard is kept at Akhaltsikhe Historical Museum.

14. 21 gold coins were found in November 1941 in Kutaisi, during construction works in the Catholic church yard (see 18th c. Ottoman coins, №1). The hoard contains Venetian ducats (8 samples) and Ottoman altuns (13 samples). The ducats were struck in the name of the following doges: Giovanni Corner (1709-1722) – 4 samples, Sebastiano Mocenigo (1722-1731) – 2 samples and Carlo Ruzini (1731-1735) – 2 samples. The Ottoman altuns belong to the sultan Ahmet III (1703-1730) and Mahmud I (1730-1754). The hoard was probably buried in the late 30s of the 18th c.

15. Dutch ducat, dated by 1752, was found in 1965 in Patardzeuli village (Sagarejo district).

16. Ducats of Alvise Mocenigo (1763-1779) were found in 1927 in Neidorf village (Sokhumi district).

17. A fragment of a ducat of Giovanni Corner (1709-1722 წწ.) was found in 1939 in Ananuri village (Dusheti district) in an old fortress.

Afterwards R. Kebuladze separately reviews and lists small nominals of European silver coins. According to him, in Georgia, apart from the gold ducats and talers, there were also small silver nominals in circulation, specifically ortas and poltoraks of Poland-Lithuania and Brandenburg-Prussia. In Brandenburg-Prussia the poltoraks are known as dreipolkers. Here is the list of coins (numeration continues):

18. 33 European silver coins were found in 1954 in Zestaponi in the nonferrous factory during land works. The hoard consists of Polish (30) and Brandenburg-Prussian ortas. Polish coins were struck in 1621-1626 at Bydgoszcz and Gdansk in the name of Sigismund III (1587-1632), whereas the coins from Brandenburg-Prussia were struck in 1622-1624 at Crossen in the name of the elector Georg Wilhelm (1619-1640). The chronological range of the hoard is 5 years and it was buried after 1626.

19. More than 25 Polish ortas were found in 1955 in Shindisi village (Samgori district) during agricultural works. Out of this hoard 3 coins entered Simon Janashia Museum of Georgia. All the coins belong to Sigismund III (1587-1632) and are struck in 1623 in Gdansk, in 1624 in Bydgoszcz and in 1625 in Gdansk.

20. 22 European silver coins were found in 1942 in Tbilisi on the territory of the former tram parc, during reconstruction works. The hoard consisted of Polish poltoraks and Brandenburg-Prussian dreipolkers. Out of

this number 19 samples belong to the Polish king Sigismund III (1587-1632) and are struck at Bydgoszcz, whereas 3 samples belong to the elector of Brandenburg-Prussia Georg Wilhelm (1619-1640) and are struck at Crossen. The hoard was buried in the second half of the 17th c.

21. A hoard of silver coins was found in 1958 in Chanchati village (Lanchkhuti district) during agricultural works. The hoard included 2 ortas of Sigismund III (1587-1632), struck in 1622-1623 at Bydgoszcz, 24 akçes of Ahmet III (1703-1730) and 58 akçes of Mahmud I (1730-1757) (see 18th c. Ottoman coins, №7). The hoard was buried in the second half of the 18th c.

22. Spanish, Dutch, French, Polish and Tirolean coins were found (one sample each) in 1895 in Tskordza village (near Akhaltsikhe). The dates are not specified.

23. A hoard of Polish coins was found in the 1900s in the outskirts of Zedaubani village (Makharadze/Ozurgeti district), during agricultural works. No specific information is provided in the scholarly literature.

24. A Polish silver coin was found in 1944 near Jagira village (Tsalenjikha district).

25. A hoard of silver coins was found in 1945-1950 in Western Georgia. The hoard was divided among the finders. Two samples were handed over to the State Museum of Georgia. The coins belong to Sigismund III and Georg Wilhelm of Brandenburg.

26. Orta of Sigismund III, dated by 1624, was found in 1950 in Nojikhevi village (Gegechkori/Martvili district).

27. Orta of Sigismund III was found in 1956 in Tiseli village (Akhaltsikhe district).

28. A hoard of Polish coins was found in 1960-1963 in Abastumani forest during the construction works. The hoard was purchased by Akhaltsikhe Historical Museum. It contained the ortas dated by 1622-1626 and struck in Bydgoszcz and Gdansk.

Group	Russo-Georgian coins struck at Tbilisi in 1804-1834
Type	Russo-Georgian coins struck at Tbilisi in 1804-1834 with the effigy of crown
Description, picture	Silver. 1. Two abazis/40 kopecks. Silver. Weight – 6,23 gr. d=25 mm. Obverse: Crown, palm and olive branches. Georgian legend – ტფილისი Tbilisi. Reverse: Georgian legend: უ /ქართული/თეთრი/წყდ 400 (two abazis are equal to 400 the smallest copper units of account – authors)/Georgian/tetri (silver)/1804. Russian legend, initials of die-engraver: П. 3. 2. Abazi/20 kopecks. Silver. Weight – 3,09 gr. d=19 mm. Obverse: Crown, palm and olive branches. Georgian legend – ტფილისი Tbilisi. Reverse: Georgian legend: ს/ქართული/თეთრი/წყვ 200/Georgian/tet-ri/1806. Russian legend, initials of die-engraver: A. K. 3. Uzaltuni/10 kopecks. Silver. Weight – 1,55 gr. d=16 mm. Obverse: Crown, palm and olive branches. Georgian legend – ტფილისი Tbilisi. Reverse: Georgian legend: რ/ქართული/თეთრი/წყე 100/Georgian/tet-ri/1805. Russian legend, initials of die-engraver: П. 3. Copper. 4. Bisti/2 kopecks. Copper. Weight – 14,87 gr. d=30/31 mm. Obverse: Crown, palm and olive branches. Georgian legend – ტფილისი Tbilisi. Reverse: Georgian legend: კ/ქართული/ფული/წყი 20/Georgian/puli (copper)/1810. 5. Half bisti/1 kopeck. Copper. Weight – 6,96 gr. d=24/25 mm. Obverse: Crown, palm and olive branches. Georgian legend – ტფილისი Tbilisi.

Reverse: Georgian legend: ი/ქართული/ფული/ზე 10/Georgian/puli/1810.

6. Puli/half kopeck. Copper. Weight – 3,9 gr. d=20 mm.

Obverse: Crown, palm and olive branches. Georgian legend – ტფილისი
Tbilisi.

Reverse: Georgian legend: ე/ქართული/ფული/ზე 5/Georgian/puli/1805.

	
Mint	Tbilisi.
Nominal	Two abazis (40 kopecks), abazi (20 kopecks), uzaltuni (10 kopecks), bisti (2 kopecks), half bisti (1 kopeck), puli (half kopeck).
Date	1804-1834.
Collection	Simon Janashia Museum of Georgia – ex. QF. (Main Fund of the Georgian Coins, Numismatic Collection, Simon Janashia Museum of Georgia) №№5696-5812, №№5849-5868.

**Scholarly
commentary**

In 1801 Russian administration was already there in Kartl-Kakheti. Old Tbilisi mint was closed. But this measure created a problem – shortage of silver and copper coins. The money sent from Russia could not fill up the gap, it was coming slowly. Scarcity of silver lowered the rate of Russian gold coin (Dutch ducats, called Lobanchiks), which was quite high in other places. Merchants had good profit thanks to low exchange rate of gold. Cheap Iranian goods flooded Georgian market taking back coins, thus making crisis more severe.

Imperial government had to think about restoration of Tbilisi mint and local silver and copper issue. They decided that future coin, with ostensible Georgian features, would be struck according to the Russian monetary system. Russian “liberal” emperor Alexander I ordered “to put nothing Russian” on the Georgian coins.

So, the situation was to be changed. Preparations were made for reorganization of old Tbilisi mint, now under the Russian control. On September 15 of 1804 there was the mint inaugurated in the former royal bath celebrated by issue of the commemorative medal.

Russian government imposed unified type for silver and copper coins struck at Tbilisi.

Silver coins were struck at Tbilisi in 1804-1834 and copper coins – in 1804-1810. The following silver nominals were issued: 40, 20 and 10 kopecks; and copper nominals are as follows – 2, 1 and half kopeck. Dates and nominals are indicated by the Georgian letters: ჟ (=400), ლ (=200) and მ (=100) for 40, 20 and 10 kopecks; ჯ (=20), ი (=10) and ე (=5) for 2, 1 and half kopecks.

There are the Russian initials placed under a date on the silver coins: П. З. – Peter Zaitsev, А. Т. – Alexander Trifonov, А. К. – Alexei Karpinsky, В. К. – Vasil Kleimenov. They were die-engravers.

Tbilisi mint, established on September 15th 1804 and functioning up to February 13th 1834 (coins issued in 1834 have the date 1833), produced silver money 1060714 roubles and 30 kopecks, and copper money 8310 roubles and 89,5 kopecks. Issue of the coins was not regular; ex. there is no issue for 1825. Sometimes only certain nominals were struck. Sometimes issue was large, sometimes – not. Consequently, some coins are rare, ex. silver coins of 1804, 1810 and 1811. All copper nominals of 1804 are very rare.

D. Kapanadze has special table in his textbook with all the nominals and the dates of issue.

Date	Two abazis ჟ (=400)	Abazi ლ (=200)	Uzaltuni მ (=100)	2 kopecks ჯ (=20)	1 kopeck ი (=10)	½ kopeck ე (=5)
1804 ზჟღ	П. З.	П. З. П. З.	П. З.	О	О	О
1805 ზჟი	П. З.	П. З.	П. З.	О	О	О
1806 ზჟჳ	А. К.	П. З. А. К.	А. К.	О	О	О

1807 ჩყზ	A. K.	A. K.	–	–	–	–
1808 ჩყწ	A. K.	A. K.	–	O	O	–
1809 ჩყთ	A. K.	A. K.	–	–	–	–
1810 ჩყი	A. T.	A. T.	–	O	O	–
1811 ჩყია	A. T.	–	–	–	–	–
1812 ჩყიბ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1813 ჩყიგ	A. T.	A. T.	A. T.	–	–	–
1814 ჩყიდ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1815 ჩყიე	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1816 ჩყივ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1817 ჩყიზ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1818 ჩყიწ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1819 ჩყით	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1820 ჩყკ	A. T.	A. T.	O	–	–	–
1821 ჩყკა	A. T.	A. T.	O	–	–	–
1822 ჩყკბ	A. T. A. K.	A. T. A. K.	A. K.	–	–	–
1823 ჩყკვ	A. K.	A. K.	A. K.	–	–	–
1824 ჩყკდ	A. K.	A. K.	A. K.	–	–	–
1825 ჩყკე	–	–	–	–	–	–
1826 ჩყკვ	A. T. A. T.	A. T. A. T.	A. T.	–	–	–
1827 ჩყკზ	A. T.	A. T.	A. T.	–	–	–
1828 ჩყკწ	A. T. O	A. T. O	A. T. O	–	–	–
1829 ჩყკთ	A. T.	–	–	–	–	–
1830 ჩყელ	A. T.	A. T.	–	–	–	–
1831 ჩყელა	A. T. B. K.	A. T.	A. T.	–	–	–
1832 ჩყელბ	B. K.	–	B. K.	–	–	–
1833 ჩყელგ	B. K.	–	B. K.	–	–	–

Bibliography	G. Dundua. Money in Georgia (Georg. and Engl. parallel texts). Tb. 2003 (2nd Edition) (T. Dundua, N. Javakhishvili and A. Eristavi as co-authors); Georgian Numismatic Dictionary. Tb. 2009 (Ir. Jalaghania as co-author) (in Georg.); Georgian Numismatics. II. Tb. 2011 (T. Dundua as co-author) (in Georg.). D. Kapanadze. Georgian Numismatics. Tb. 1969 (in Georg.). Д. Г. Капанадзе. Грузинская нумизматика. М. 1955. T. Dundua. Georgia within the European Integration. Graeco-Roman World, Byzantine Commonwealth, Orthodox Alliance and the Georgians. Tb. 2013.
Imported coins found in Georgia	In the 19th c. we have already paper money being in circulation together with the coins.

ავტორთა კოლექტივი მაღლობას უხდის თსუ პროფესიულ კავშირს ფინანსური
დახმარებისთვის

გამომცემლობა „მერიდიანი“

ალ. ყაზბეგის გამზ. №45

e-mail – info@meridianpub.com, ტელ. 239-15-22